

Su'va nkajíé'é ñakoo ñiví

Así comenzó el mundo

Génesis

en el mixteco del suroeste del distrito de Tlaxiaco

Tu'un ká'án' kájí

LigaBíblica®
INTERNACIONAL

Las ilustraciones de las páginas 42, 61, 74, 78, 79, 106, 112, 116, 172, 181, 182, 188, 189, 191, 192, 201 y 204 son propiedad de ©1996 David C. Cook Publishing Co., y son usadas con el permiso correspondiente.

Los otros dibujos son usados con el permiso correspondiente.

Diseño de la pasta y el mapa en página 37 por Mary J. Harris.

Se usan los corchetes [ ] para encerrar palabras adicionales que no se encuentran en el texto original. Se escriben para ayudar a la comprensión de la lectura.

Primera edición
Así comenzó el mundo
Mixteco del suroeste del distrito de Tlaxiaco
(Santiago Nuyoo)
meh 21-002 5C

©2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Versión electrónica ©Wycliffe Bible Translators, Inc. 2022

Licencia Creative Commons
(Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada 4.0
Unported)

- Compartir — Usted es libre de copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra.
- Reconocimiento — Debe reconocer los créditos de la obra.
- No comercial — No puede utilizar esta obra para fines comerciales.
- Sin obras derivadas — No se puede alterar, transformar o generar una obra derivada.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.es>

Su'va nkaj*í*é'é ñakoo ñ*í*ví

Sáá nsa'á Ndiosí' ñ*í*ví

1 ¹ Tiempú' xí'nañú'ún ne ntiá'an kikoo ñ*í*ví jee nsa'á Ndiosí' súkún jín ñ*í*ví. ² Jee ntu kútúní' ná íyó-o jee íyó sain-i. Jee ñuneen' kúvi-i jee nónji Tachi' íí' Ndiosí' nuun' nute.

³ Jee nkachi' Ndiosí': “¡Kikoo ñu'un'!”

Jee ñakoo ñu'un'. ⁴ Jee Ndiosí' nini' ya vá'a kúvi ñu'un'. Jee nsásíín Ndiosí' ñu'un' nuví jín ñuneen'.

⁵ Jee nsíkúnání Ndiosí' ñu'un' vá “nuví”, jee ñuneen' vá nsíkúnání re' “yakuáá’”. Jee nini kuíí jee nkaj*í*é'é ñin yakuáá' nín, jee nkunijin' jee nkij*í*é'é ñin nuví nín, jee su'va nkuvi ñin k*í*ví'.^a

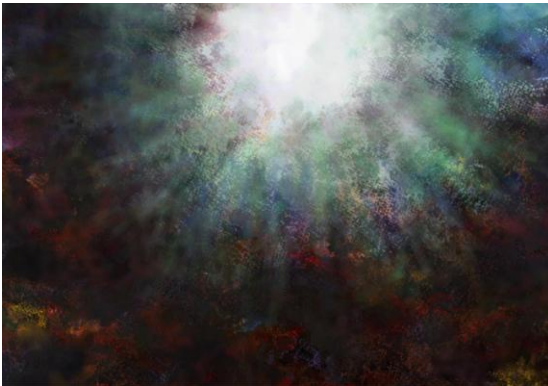

Illustration by Carolyn Dyk.
© 2001 Wycliffe Bible Translators. Used with permission.

---

^a **1:5** Nkachi' su'va chi rá ñ*í*ví hebreo ntu k*í*j*í*é'é ráa k*í*ví' sava nuví chi k*í*j*í*é'é ráa k*í*ví' sáá k*í*vi-ó yánini. Jee suni sukuán ká'án' sukuán rá versículo 8, 13, 19, 23 jín 31.

Illustration by Carolyn Dyk.
© 2001 Wycliffe Bible Translators. Used with permission.

⁶ Jee kuíre nkachi' Ndiosí': "Koo ya kunasi' nuun' ñiví ma'ñú rá nute ya sa'á sín-i rá nute." ⁷ Jee nsa'á Ndiosí' maa ya kunasi'-i nuun' ñiví jee nsa'á sín re' rá nute íyó nuun' ñu'ún jín rá nute íyó ne siki' súkún. Jee nkuvi su'va. ⁸ Jee nsikúnání Ndiosí' maa "súkún" yata' ñiví. Jee nini kuí jee nkajié'é ìn yakuáá' nín, jee nkunijin' jee nkijié'é ìn nuví nín, jee su'va nkuvi kivi' uví'.

⁹ Jee nkachi' Ndiosí': "Nutútú rá nute íyó chiji súkún métú'ún nuun' ni jee natuvi ñu'un íchí." Jee nkuvi su'va. ¹⁰ Jee nsikúnání Ndiosí' "ñu'un" nuun' íchí vá. Jee nsikúnání re' "nteñú'ún" nuun' nnutútú rá nute. Jee nini' Ndiosí' ya va'a ví-i.

¹¹ Jee kuíre nkachi' Ndiosí': "Sta'ví' nuun' ñu'ún ntáká nuun' yava', rá yuku' ya koo nikin, jín rá yutun ya ku'va ya koo nikin áxí titi ini'-i. Jee ta ìn ku'va sánikuá' tata' ku'va maáa." Jee nkuvi su'va. ¹² Jee ntá'vi' ntáká nuun' yava' nuun' ñu'ún: rá yuku' ya jiá'a nikin sánikuá' tata' jiá'a maáa, jín yutun ya jiá'a ya íyó nikin áxí titi ini'-i sánikuá' tata' jiá'a maáa. Jee nini' Ndiosí' ya va'a ví-i. ¹³ Jee nini kuí jee nkajié'é

iin yakuáá' nín,
jee nkunijin' jee
nkijíé' é iin nuví
nín, jee su'va
nkuvi kivi' uní'.

¹⁴ Jee
nkachi' Ndiosí':
“Koo rá ñu'un'
súkún sáva
kusín nuví jín

yakuáá'. Jee kivi ráa seña sáva tiin kuéntá' ñivi ñasa
jíka rá yoo', jín rá kivi', jín rá kuiya'. ¹⁵ Jee kivi ráa rá
ñu'un' súkún sáva tuun' ráa nuun' ñivi.” Jee nkuvi
su'va.

¹⁶ Jee nsá'á Ndiosí' ni núví' rá ñu'un' ká'nú:
ñu'un' ká'nú ka' sáva kuneí-i tuun'-u nuví, jín ñu'un'
súchí ka' sáva kuneí-i tuun'-u yakuáá'. Jee suni nsá'á
re' rá tiuun'. ¹⁷ Jee ntee Ndiosí' ráa súkún sáva stúún'

Illustration by Carolyn Dyk.
© 2001 Wycliffe Bible Translators. Used with permission.

Illustration by Carolyn Dyk.
© 2001 Wycliffe Bible Translators. Used with permission.

ráa nuun' ñiví, ¹⁸ jín sáva tuun' ráa nuví jín yakuáá',
jín sáva sa'á sín ráa ñu'un' jín ñuneen'. Jee nini'
Ndiosí' ya va'a ví-i. ¹⁹ Jee nini kuí jee nkajié'é ñin
yakuáá' nín, jee nkunijin' jee nkijíé'é ñin nuví nín,
jee su'va nkuví kivi' kúmí'.

Illustration by Alice Paschal

²⁰ Jee kuíre nkachi' Ndiosí': “Koo kue'e' rá kiti
tékú' nuun' nute. Jee koo ntáká nuun' rá kiti
chúchíyo' ya jikó rítí' súkún nuun' ñiví.” ²¹ Jee nsá'á
Ndiosí' rá kiti mánasí ya íyó nuun' nteñú'ún, jín ñi'i
rá kiti tékú' nuun' nute, ya tá'ví' ta ñin sánikuá' tata'
kúvi maáráa, jín ñi'i rá kiti íyó chíyo', ya tá'ví' ta ñin
sánikuá' tata' kúvi maáráa. Jee nini' Ndiosí' ya vá'a
ví-i. ²² Jee nsá'á Ndiosí' ya na ka' netu' ka' kúvi rítí'
jee nkachi' re': “Nata'vi' ví'í rán ka' jee kukue'e' rán
ka' jee chuchítú rán maárán nuun' rá nteñú'ún, jee
kukue'e' ka' rá kiti néé' chíyo' nuun' ñiví.” ²³ Jee nini

kuí jee nkajié'é ìn yakuáá' nín, jee nkunijin' jee nkijié'é ìn nuví nín, jee su'va nkuvi kivi' ú'ún'.

²⁴ Jee nkachi' Ndiosí': “Koo rá kiti tékú': rá sãã', rá kiti lí'í yã rá síú'un ráã maárãã nuun' ñu'ún, jín rá kiti yúkú. Ta'vi' ta ìn sánikuã' tata' kúvi maárãã.” Jee nkuvi su'va. ²⁵ Jee nsã'á Ndiosí' rá kiti yúkú yã tá'ví'-i sánikuã' tata' kúvi maárãã, jín rá sãã' yã tá'ví'-i sánikuã' tata' kúvi maárãã, jín rá kiti lí'í yã síú'un-u maãã nuun' ñu'un yã tá'ví'-i sánikuã' tata' kúvi maárãã. Jee nini' Ndiosí' yã vá'a ví-i.

Illustration by Alice Paschal

²⁶ Jee nkachi' Ndiosí': “Sa'á-ó ñivi yã koo ráã sánikuã' íyó-ó, yã naku ráã ini'-ó.^b Sa'á-ó yã kunei ráã koso' ráã nuun' rá tiãká íyó nuun' nteñú'ún, jín nuun'

^b 1:26 Ntu ká'án'-a jiele' ñuné'yú' Ndiosí' chi ntu níyo ñuné'yú' Ndiosí'.

rá kiti ya jíkó rátí' sūkún, jín nuun' ntáká nuun' rá kiti, jín nuun' ni'i ñiví, jín nuun' ni'i rá kiti lí'í ya síú'un maáa nuun' ñu'ún.”

27 Nsa'á Ndiosí' ñivi ñuné'yú' ya íyó raa sánikua' íyó Ndiosí',

ya naku raa ini' re'.

Nsa'á re' tee jín ña'an.

Illustration by Alice Paschal

28 Jee nsa'á Ndiosí' ya na ka' netu' ka' kivi raa jee nkachi' re' nuun' raa:

“Nata'vi' ví'í ka' jee kukue'e' ka' jee chuchítú rán maárán nuun' ñiví.

Jee chi'i ñiví xintín rán. Jee koso' rán nuun' rá tiaká íyó nuun' nteñú'ún,

jín nuun' ntáká nuun' rá kiti íyó chiyo' ya jíkó
rátí' súkún,

jín nuun' ni'i rá kiti tékú' ya jíkanuun
nuun' ñu'ún.”

²⁹ Jee kuíre nkachi' Ndiosí':

“Tiin kuéntá' rán. Ntaji ni' ni'i rá yuku' ya íyó
nikin ya íyó ni'i nuun' ñu'ún, jín ni'i rá yutun ya jiá'a
ya vixí' ya íyó nikin áxí titi ini'-i, jee ntaji ni' maa
nuun' ráno'ó ya kaji' rán maa. ³⁰ Jee njia'a ni' ni'i
yava' kuí nuun' rá kiti íyó nuun' ñu'ún, jín nuun' rá
kiti ya jíkó rátí' súkún, jín nuun' ni'i rá kiti ya síú'un
ráa maáa nuun' ñu'ún. Njia'a ni' maa kaji' ni'i rá kiti
ya tékú'.”

Jee nkuvi su'va. ³¹ Jee nini' Ndiosí' ni'i ya nsa'a
re', jee va'a ví'í íyó. Jee nini kuí jee nkajié'é ñin
yakuáá' nín, jee nkunijin' jee nkijié'é ñin nuví nín,
jee su'va nkuvi kivi' ínú'.

2 ¹ Su'va ninu súkún jín ñiví, jín ni'i ya íyó nuun'-u
vá. ² Sáa nkenta kivi' uxá', ya nsijínu Ndiosí' tiñu
ya nsa'a re', jee ntuná' nsá'a re' ka' kivi' yukuán chi
nnajiaví re'. ³ Saájee nsa'a Ndiosí' ya kivi' uxá' kuvi ya
vá'a nuun' rá ñivi jee nsa'a sín re' maa kuvi-i kivi' íí',
chi kivi' vá nnajiaví re', ntuná' nsá'a re' ka' tiñu nsa'a
re' sáa nsikíkoo re' ni'i. ⁴ Tu'un ya'á ví ya nka'an'
jie'e' súkún jín ñiví sáa nkenta ñakoo ráa sáa nsa'a
Ndiosí' maa.

Adán jín Eva

Sáa nsa'á Ito'o'-ó Ndiosí' ñivi jín súkún, ⁵jee ntiá'an koo ku'u'^c nuun' ñu'ún jee ntiá'an ta'vi' yava' líí, chi Ito'o'-ó Ndiosí' ntiá'an sikúun re' savi' nuun' ñu'ún, ni ntiá'an koo ni iin ya satíñú maa. ⁶Soo kéne nute^d nuun' ñu'ún, jee jiéténuun-u ni'i nuun' ñu'ún. ⁷Saájee jín tikachaa' ñu'un nsa'á Ito'o'-ó Ndiosí' iin ñivi. Jee ntivi' tachi' re' ixtin' ñivi vá jín yokoyu'ú re' ya stekú'-u ñivi vá, jee nkenta kúvi ñivi vá iin ya tékú'.

⁸Jee nuun' ñu'ún naní Edén ntee Ito'o'-ó Ndiosí' iin nuun' vii' víí íyó nsa'á re'. Káá Edén ichi kenta nkanii' jee yukuán ñanaka re' ñivi nsa'á re'.

⁹Jee Ito'o'-ó Ndiosí' ntaxá'ví' nuun' ñu'ún ni'i nuun' yutun ya vii' túvi, jín ya jiá'a ya vá'a kaji'. Suni ma'ñú ñu'un vá nuun' vii' víí íyó ñani re' iin yutun ya sá'a-a ya kuteku' ñivi nínkání. Jee ñani re' yukuán iin yutun ya sá'a-a ya kuni' ñivi ya vá'a jín ya nivá'a.

¹⁰Jee nuun' Edén kéne iin nute ká'nú ya jiéténuun-u nute nuun' ñu'ún nuun' vii' víí íyó ya nsa'á Ndiosí'. Jee jiá'a-a yukuán nátasáva-a kumí' nute ká'nú. ¹¹Súvi iin rá na'á nute ká'nú ya'á nkuvi Pison. Nute ká'nú ya'á ví ya chú'un kuté-e^e ni'i ñu'un ñuun' naní Havila, nuun' íyó kaa kuáán yíyá'vi víí naní oro. ¹²Jee oro va'a kúvi ya kéne ñuun' yukuán. Suni yukuán íyó sujie xiko' jíavixi' yíyá'vi naní bedelio. Jee suni íyó yuu' xiñú' yíyá'vi naní ónice.

^c 2:5 Áxí kachi'-ó: tata' sá'a.

^d 2:6 Áxí káchí'-ó: néne yoko' nute.

^e 2:11 Áxí kachi'-ó: jíkónúun-u nuun' ni'i ñu'un ñuun'.

¹³ Súví na'á uví' nute ká'nú ya'á nkuvi Gihón. Nute ká'nú ya'á ví ya chú'un kuté-e ni'i ñuun' naní Cus.

¹⁴ Jee súví na'á uní' nute ká'nú ya'á ví Tigris.^f Nute ká'nú ya'á ví ya jiá'a ichi kénta nkanii' ñuun' Asiria. Jee nute ká'nú kúmí' ví Éufrates.

Illustration by Alice Paschal

¹⁵ Jee Ito'o'-ó Ndiosí' ñanaka re' ñivi vá nuun' ñu'ún nuun' vii' ví'í íyó ya káá nuun' ñu'ún naní Edén, sáva satíñú-u nuun' ñu'ún vá jee kumí-i vá.

¹⁶ Jee ntatúní' Ito'o'-ó Ndiosí' nuun' ñivi vá jee nkachi' re':

---

^f 2:14 Tu'un hebreo káchí': Hidekel.

“Kuvi kaji' nú rá vixí' ntáká rá yutun nuun' ñu'ún. ¹⁷ Soo koto yájí' nú ya vixí' yutun ya sá'á-a ya kuni' ñivi ya vá'a jín ya nivá'a. Sáa kaji' nú maa jee máá naá' nijia ya kuvi' nú”, nkachi' re' nuun' ñivi vá.

¹⁸ Jee nkachi' Ito'o'-ó Ndiosí': “Ntu vá'a ya kunee' métú'ún ñivi. Sa'á ni' ñin nuún íyó jín-i ya chineí tá'án jín-i.”

¹⁹ Saájee ya ñatíñú Ito'o'-ó Ndiosí' ñu'un nsa'á re' ntáká rá kiti íyó nuun' ñu'ún, jín rá kiti íyó chiyo' jíko súkún. Jee ñanaka re' rátí' nuun' ñivi vá, sáva kuni' re' nasa sikúnání-i súví rátí'. Jee rá súví nsíkúnání ñivi vá rá kiti tékú', yukuán kúvi súví rátí'. ²⁰ Jee nsíkúnání ñivi vá súví ntáká rá sana' jín rá kiti chuchíyo' íyó súkún jín ntáká rá kiti yúkú. Soo ntu náni'in' ñivi vá ñin ya nuún íyó jín-i ya chineí maa.

Illustration by Alice Paschal

²¹ Jee Ito'o'-ó Ndiosí' nsíkúsú' naan' re' ñivi vá. Jee ni kixí' ñivi vá ntava' re' ñin yiki íká'-a. Jee nxinákóko re' íká'-a. ²² Jee jín yiki íká' ya ntava' Ito'o'-ó Ndiosí' íká' ñivi vá jee nsá'á re' ñin ña'an, jee ñanaka re' ña nuun' ñivi vá. ²³ Jee nkachi' ñivi vá:

Vitan jee ya'á ví yiki
vaji yiki nī',

jín kuñu ya kúvi
kuñu nī'.

Kunaní ña ña'an chi
ntava' Ndiosí'
ña yiki íká' tee.⁸

Illustration by Alice Paschal

²⁴ Saáva xinóo tee tátá' re' jín náná' re' jee kutayú re' jín ñasí'í re', jee ñin ni kivi núví' raa kuéntá' íyó ñin yikikúñu ni. ²⁵ Jee íyó ñín ni núví' raa, tee vá jín ñasí'í re', jee ntu kúkanuun raa.

Nkininkava rá ñivi xí'nañú'ún nuun' kuachi

3 ¹ Koo' kúvi kiti máñá' ka' nsú ka' inka ka' rá kiti yúkú ya nsá'á Ito'o'-ó Ndiosí'. Suviti' vá nkachi' nuun' ña'an vá:

—¿Á nijia kúvi ya nkachi' Ndiosí' nuun' rán ya ntu íyó kaji' niva'a rán rá vixí' néni ñin yutun íñí nuun' vii' ví'í íyó, réja?

² Jee nnaxiníko ña'an vá nuun' koo':

⁸ 2:23 Tu'un hebreo ya'á ya kúní' káchí' ña'an kúvi: ixa. Jee tee kúvi: ix.

—Kuvi kaji' rán' rá vixí' kúun rá yutun íní nūn' vii' ví'í íyó. ³ Soo nkúvi kaji' rání' yá vixí' kúun ìin yutun yá íní mā'ñú ñu'un ya'á. Nkachi' Ndiosí':

Koto yájí' rán ni koto ké'í rán maa,
sáva nkuví' rán.

⁴ Soo nkachi' koo'
nūn' ña:

—Nsá' kuvi' rán.

⁵ Chi Ndiosí' jíní' yá kivi'
kaji' rán maa kenta kune
antúní' rán kuní' chí rán,
jee koo rán kua' íyó
Ndiosí', chi kuni' rán yá
vá'a jín yá nivá'a.

⁶ Jee nini' ña yá
vá'a íyó yá vixí' vá kaji'
maa. Jee tóó túvi né'yá
ñā maa. Jee síkúvi yá
vixí' vá ini' ña kaji' ña maa sáva kuní' chí ña. Jee
nkānee' ña ìin yá vixí' vá jee nyaji' ña maa jee suni
nija'a ña maa nūn' yí ña yá néé' re' jín ña yukuán,

Illustration by Alice Paschal

Illustration by Alice Paschal

jee nyaji' re' maa. ⁷ Jee
nkenta nine antúní' ni
núv'í' ráa, jee nini' ráa yá
íyó ñín ráa. Íñajée nkiku
ráa rá na'á yukú' yutun
naní higuiera, jee nsá'á
ráa maa yá kasi' ráa nūn'
sí'in ráa.

⁸ Jee máá hora jiáki'i tachi' víjin ya kuáini, jee ñakuso'o ráa ya jíkónúun Ito'o'-ó Ndiosí' nuun' vii' ví'í íyó, jee ñaki'i yu'u' tee vá jín ñasí'i-i nuun' re' nteñu rá yutun íñí yukuán nuun' vii' ví'í íyó.

⁹ Jee nkana Ito'o'-ó Ndiosí' tee vá, jee nkachi' re':

—¿Né nú íñí nú?

¹⁰ Jee nkachi' tee vá:

—Ñakuso'o ni' ya maánú íñí nú nuun' vii' ví'í íyó, jee yú'ví ni', chi íyó ñín ni', jee saáva ñaki'i yu'u' ni'.

¹¹ Jee nkachi' Ndiosí':

—¿Né ñin nkachi' nuun' nú ya íyó ñín nú rúja? ¿Á nyaji' nú ya vixí' nínta yutun ntatúní' ni' ya koto kaji' nú rúja?

¹² Jee nkachi' tee vá:

—Ña'an ntaji nú nuun' ni' sáva kune'e' ña jín ni', maaña ntaji nuun' ni' ya vixí' yutun vá, jee nyaji' ni' maa.

¹³ Iñajée Ito'o'-ó Ndiosí' nkachi' nuun' ña'an vá:

—¿Nakuá kúvi ya nsa'á nú rúja?

Jee nkachi' ña'an vá:

Illustration by Alice Paschal

—Koo' nxiná'ví nu'u', jee nyaji' ni' ya vixí' vá.

¹⁴ Jee Ito'o'-ó Ndiosí' nkachi' nuun' koo' vá:

—Jie'e' ya nsa'á nú ya'á, kosoninu nú ka' nsú ka' ntaká rá kiti náka ñivi jín nuun' ntaká rá kiti yúkú. Siú'un nú maánú kichíjí' nú. Jee kaji' nú tikachaa' ni'i kivi' kuteku' nú. ¹⁵ Jee sa'á ni' ya tufi' ta'an no'ó jín ña'an vá, jín ya tufi' ta'an se'ya ichiyúkún' nú jín se'ya ichiyúkún' ña. Jee ñin se'ya ichiyúkún' ña xtuff' re' xini' nú, jee suvinú xtuff' xují'é' re'.

¹⁶ Nkachi' Ndiosí' nuun' ña'an vá:

—Xini'in yí ni' kuyaji' ini' nú sáá kunee' kue'i' nú. Kute'ne' ini' nú sáá xta'ví' nú rá se'ya nú. Niyo ini' nú kutóó nú yí nú. Jee maaré' koso' re' nuun' nú.

¹⁷ Jee nkachi' Ndiosí' nuun' tee vá:

—Jie'e' ya nkaníjíá nú ñasí'í nú, jee nyaji' nú ya vixí' yutun ntatúní' ni': “koto yájí' nú maa”, saáva yósóninu nuun' ñu'ún jie'e' ya nsa'á nú. Satíñú yí nú kuno'o nú sáva ni'in' nú ya kaji' nú ni'i rá kivi' kuteku' nú. ¹⁸ Jee nuun' ñu'ún ta'vi' yuku' ne'én jín yuku' iñu. Jee kaji' nú yuku' jíá'nu nuun' kú'ú'. ¹⁹ Ne kene taan' nuun' nú satíñú yí nú sáva ni'in' nú tata' kéne nuun' ñu'ún kaji' nú. Su'va sa'á nú nekuá' kuvi' nú jee níko nú nuun' ñu'ún. Chi

Illustration by Carolyn Dyk.
© 2001 Wycliffe Bible Translators. Used with permission.

nuun' ñu'ún ntava' ni' no'ó. Tikachaa' kúvi nú jee tikachaa' nuvi tuku nú —nkachi' Ndiosí'.

²⁰ Jee nsikúnání tee vá Eva ñasí'í re'.^h Chi nkuví ña náná' nuun' ni'í ñivi tékú'. ²¹ Jee Ito'o'-ó Ndiosí' nsa'á re' sa'ma ñiin nsikúnijin re' Adán jín ñasí'í-i. ²² Jee nkachi' Ito'o'-ó Ndiosí': “Vitan jee ya kenta kúvi tee vá iin ya íyó kuéntá' íyó iin-ó chi jíní' re' ná kúvi ya vá'a jín ya nivá'a. Vitan jee sáva nkúkání na'á re' tiin re' ya vixí' yutun ya sá'á-a ya kuteku' ñivi jee kaji' re' maa jee koto kuteku' re' níinkání sa'á-a.”

²³ Jee ntava' Ito'o'-ó Ndiosí' ráa nuun' Edén nuun' vii' ví'í íyó. Jee ñani re' tee vá satíñú-u nuun' ñu'ún. Chi ñu'un ví ya nsa'á re' maa. ²⁴ Saájee ntava' re' tee vá [jín ñasí'í-i], jee ñani re' rá najiá'á' íí' naní querubine ichi kenta nkani' yu'ú nuun' vii' ví'í íyó ya

Illustration by Alice Paschal

^h **3:20** Eva kuíni káchí': tékú', jee tu'un stílá' kuíni káchí': vida.

káá-a ñuun' Edén sáva kúmí raa yukuán. Suni ñani re' iin yuchi' tñn ñu'un' ya jíkó ni'i ichi sáva kumí raa násí' raa ichi íñí yutun ya sá'a ya kuteku' ñivi nínkání.

Caín jín Abel

4 ¹ Jee nkixi' Adán jín ñasí'í-i Eva, jee nnanise'ya ña jee nsikáku ña se'ya yíí ña jee nsikúnání ña maa Caín. Jee nkachi' ña: “Íyó iin tee nuun' ni', chi nyituvi Ito'o'-ó nu'u'.”

² Jee kuíre nsikáku tuku ña se'ya ña Abel ñani' Caín. Jee nkuvi Abel iin tee náka sana', jee Caín nkuvi iin tee yítíñú sátíñú nuun' ñu'ún.

Illustration by Alice Paschal

Illustration by Alice Paschal

³ Jee nkenta tiempú' ñanaka Caín sava rá tata' nsa'á-a ya soko'-o nuun' Ito'o'-ó. ⁴ Sunisaá Abel ñanaka-a nuun' Ito'o'-ó rá se'ya sana' ya kúvi ya xí'nañú'ún ka' jín ya la'li' ka' ña'ni'-i vá nsoko'-o vá. Jee nkuva'a ini' Ito'o'-ó nne'yá-a Abel jín ya nsoko' re'.

ⁱ 4:4 Áxí káchí'-ó: jín xe'en rátí'.

⁵ Soo ntu nkúvá'a ini'-i nne'yá-a Caín jín ya nsóko' re'. Saájee nkayú' nasíkuiti' xini' Caín, jee nnakunta kini nuun' re'. ⁶ Saájee nkachi' Ito'o'-ó nuun' re':

“¿Nakui chi káyú' xini' nú? Jee, ¿na kuvi chi nákunta kini nuun' nú? ⁷ Retán' ya vá'a sa'á nú, ¿á ntu íyó nuva'a ini' nú rúja? Soo retán' ntu sa'á nú ya vá'a jee íyó yatin kuachi jín nú kuéntá' íñi-i yuvé'í nú níyo ini'-i né'yá-a nó koso'-o nó, soo íyó kunei nú kajia' nú kuachi vá.”

Illustration by Alice Paschal

⁸ Jee nkachi' Caín nuun' ñani' re' Abel ya kii'in' raa nuun' ku'ú'. Jee saá ya íñi' raa nuun' ku'ú', yukuán ntiin Caín ñani' re' Abel ña'ni' re' maa. ⁹ Iñajée nikaṭu'ún Ito'o'-ó Caín:

—¿Né nú' íyó ñani' nú Abel?

Jee nnaxiníko Caín:

—Ntu jíní'-n'. ¿Sáre siki' nu'u' ví ya kúmí ni' ñani' ni' rúja?

¹⁰ Jee nkachi' Ito'o'-ó nuun'-u:

—¿Nákuí ya nsá'á-n rúja? Niñi' ñani' nú kákuachi-i ne nuun' ñu'un nuun' ñati-i, ya sa'á náa' ni' kuachi. ¹¹ Jee ne vitan kinoo nú kosoninu nú ya tava' ni' nó nuun' ñu'un ya'á ya ni'i-i niñi' ñani' nú ya ña'ni' nú. ¹² Jee sáá satíñú nú nuun' ñu'un, ntuná' tata' taji tuku-u ka' nuun' nú. Vitan jee kakanuun nú ni'i ñiví jee nkóo nuun' kunee' nú.

¹³ Iñajée nkachi' Caín nuun' Ito'o'-ó:

—Mánasí ka' tunó'ó xinó'o nú nu'u' nsú kuá' kunei ni' ke'ne' ini' ni' maa. ¹⁴ Vitan ntava' nú nu'u' nuun' ñu'un ya'á jee ñasi' nú ya vá'a táji nú nuun' ni' jee kakanuun ni' ñiví jee nkóo nuun' kunee' ni'. Jee sukuán néni ñin ya nani'in'-i nu'u' jee ka'ni'-i nu'.

¹⁵ Soo naxiníko Ito'o'-ó nuun'-u:

—Néni ñin ya ka'ni' nó naxinó'o ni' maa uxá' íchí ka'.

Iñajée ntee Ito'o'-ó ñin seña Caín sáva sú néni ñin ya naketá'án jín-i nka'ní' vá maa.

¹⁶ Jee nkene Caín yukuán nuun' nka'an'-a jín Ito'o'-ó jee ñakunee'-e nuun' ñuun' Nod ya káá ichi kénta nkanii' nuun' káá ñuun' Edén.

Illustration by Alice Paschal

Rá se'ya ichiyúkún' Caín

¹⁷ Jee nkixi' Caín jín ñasí'í-i, jee nñanise'ya ña, jee nsikáku ña se'ya ña Enoc. Jee ñakin' re' ñin ñuun' ya nsikúnání re' Enoc kuá' naní se'ya re'. ¹⁸ Nkaku Irad ya kúvi se'ya Enoc, Irad nkuví tátá' Mehujael,

Mehujael nkuví tátá' Metusael, jee Metusael nkuví tátá' Lamec.

¹⁹ Lamec niyo uvi' ñasí'í re': iin ráa naní Ada jee inka ka' naní Zila. ²⁰ Jee nsikáku Ada se'ya ña naní Jabal, ya kúvi re' tátá' jíí' rá ñivi néé' ve'i sayo sa'ma

Illustration by Alice Paschal

jee kúmí ráa xini'ki'. ²¹ Jee ñani' Jabal naní Jubal, tátá' jíí' ntáká rá ñivi sá'á yaa' jín ya naní arpa jín xiki'li. ²² Jee nsikáku Zila se'ya ña naní Tubal-Caín, jee suvi nkuví tee náteñu'un' kaa jee nsa'á re' ntáká nuun' rá nantíñú jín kaa bronce jín kaa hierro. Niyo iin ku'va Tubal-Caín naní Naama. ²³ Jee nkachi' Lamec nuun' rá ñasí'í re', Ada jín Zila:

“Teso'o rán tachi'yu'ú ni'.

Rá ñasí'í nu'u' Lamec,

chuso'o va'a rán ya kachi' ni' nuun' rán.

Ña'ni' n̄i' iin tee jie'e' nstufí'-i nu'u',
jín iin tee súchí jie'e' ya njíá'a-a nu'u' nsa'á
xátí-i nu'u'.

²⁴ Retuan nanikó Ndiosí' naxinó'o re' uxa' íchí
iin ñivi ya ka'ni'-i Caín,

jee nu'u', Lamec, nanikó n̄i' naxinó'o n̄i' unixiko
xa'un' uvi' (77) íchí iin ya ka'ni'-i nu'u'."

²⁵ Nnikó tuku Adán nkixi' re' jín ñasí'í re', jee
nsikáku ña iin se'ya ña ya nsikúnání ña Set, jee
nkachi'-i: "Nnatají Ndiosí' iin ka' se'ya nuun' n̄i' ya
nñakunasi'-i nuun' Abel ya ña'ni' Caín maa."

²⁶ Sunisaá Set niyo iin se'ya re' ya nsikúnání re'
Enós. Ne saa nkajíé'é néñu'un raa Ndiosí' ya kuvi re'
Ito'o' raa.

Rá se'ya ichiyúkún' Adán

5 ¹ Ya'á ví rá ñivi váji raa nuun' ichiyúkún' nkene
raa nuun' Adán.

Sáa nsa'á Ndiosí' ñivi ñuné'yú', nsa'á re' raa
kua' íyó maaré'. ² Tee jín ña'an nsa'á re' raa jee nsa'á
re' ya netu' ví raa. Jee kivi' nsa'á re' raa nsikúnání re'
raa "ñivi".

³ Íní Adán sientú' oko' uji' kuiya' (130), sáa
nsa'á re' se'ya re' ya nsikúnání re' maa Set, ya kuaíyo
maaré' íyó-o. ⁴ Sáa njia'a tiempú' nsa'á Adán se'ya re'
Set jee nteku' Adán uná' sientú' kuiya' ka' (800) jee
nsa'á re' ka' se'ya yí jín se'ya sí'í. ⁵ Jee ni'í rá kuiya'
nteku' Adán niñi re' iin' sientú' oko' uji' kuiya' (930)
jee ni'í' re'.

⁶ Íñí Set sientú' u'un' kuiya' (105) sáá nsa'á re' se'ya re' Enós. ⁷ Sáá njia'a tiempú' nsa'á Set se'ya re' Enós jee nteku' Set uná' sientú' uxá' (807) kuiya' ka' jee nsa'á re' ka' se'ya yí jín se'ya sí'í. ⁸ Jee ni'i rá kuiya' nteku' Set niñi re' iin' sientú' uxu' uvi' kuiya' (912) jee ni'i' re'.

⁹ Íñí Enós kumixiko uji' kuiya' (90) sáá nsa'á re' se'ya re' Cainán. ¹⁰ Sáá njia'a tiempú' nsa'á Enós se'ya re' Cainán jee nteku' Enós uná' sientú' xa'un' kuiya' ka' (815) jee nsa'á re' ka' se'ya yí jín se'ya sí'í. ¹¹ Jee ni'i rá kuiya' nteku' Enós niñi re' iin' sientú' u'un' kuiya' (905) jee ni'i' re'.

¹² Íñí Cainán unixiko uji' kuiya' (70) sáá nsa'á re' se'ya re' Mahalaleel. ¹³ Sáá njia'a tiempú' nsa'á Cainán se'ya re' Mahalaleel jee nteku' Cainán uná' sientú' vixiko kuiya' ka' (840) jee nsa'á re' ka' se'ya yí jín se'ya sí'í. ¹⁴ Jee ni'i rá kuiya' nteku' Cainán niñi re' iin' sientú' uji' kuiya' (910) jee ni'i' re'.

¹⁵ Íñí Mahalaleel unixiko u'un' kuiya' (65) sáá nsa'á re' se'ya re' Jared. ¹⁶ Sáá njia'a tiempú' nsa'á Mahalaleel se'ya re' Jared jee nteku' Mahalaleel uná' sientú' oko' uji' kuiya' ka' (830) jee nsa'á re' ka' se'ya yí jín se'ya sí'í. ¹⁷ Jee ni'i rá kuiya' nteku' Mahalaleel niñi re' uná' sientú' kumixiko xa'un' kuiya' (895) jee ni'i' re'.

¹⁸ Íñí Jared sientú' unixiko uvi' kuiya' (162) sáá nsa'á re' se'ya re' Enoc. ¹⁹ Sáá njia'a tiempú' nsa'á Jared se'ya re' Enoc jee nteku' Jared uná' sientú' kuiya' ka' (800) jee nsa'á re' ka' se'ya yí jín se'ya sí'í.

²⁰ Jee ni'i rá kuiya' nteku' Jared niñi re' iin' sientú' unixiko uvi' kuiya' (962) jee ni'i re'.

²¹ Íñi Enoc unixiko u'un' kuiya' (65) sáa nsa'á re' se'ya re' Matusalén. ²² Sáa njia'a tiempú' nsa'á Enoc se'ya re' Matusalén jee nika Enoc nyitíñú re' nuun' Ndiosí' uni' sientú' kuiya' ka' (300) jee nsa'á re' ka' se'ya yí jín se'ya sí'í. ²³ Jee ni'i rá kuiya' nteku' Enoc niñi re' uni' sientú' unixiko u'un' kuiya' (365). ²⁴ Jee nika Enoc nyitíñú re' nuun' Ndiosí' jee kuíre ntu ka' neé' re' ñiví ya'á chi nñake'en tékú' Ndiosí' maa.

²⁵ Íñi Matusalén sientú' kumixiko uxa' kuiya' (187) sáa nsa'á re' se'ya re' Lamec. ²⁶ Sáa njia'a tiempú' nsa'á Matusalén se'ya re' Lamec jee nteku' Matusalén uxa' sientú' kumixiko uvi' kuiya' ka' (782) jee nsa'á re' ka' se'ya yí jín se'ya sí'í. ²⁷ Jee ni'i rá kuiya' nteku' Matusalén niñi re' iin' sientú' unixiko iin' kuiya' (969) jee ni'i re'.

²⁸ Íñi Lamec sientú' kumixiko uvi' kuiya' (182) sáa nsa'á re' iin se'ya yí re'. ²⁹ Nsikúnání re' maa Noé chi nkachi' re': “Maaré' ví ya xinúvá'a re' ini'-ó nuun' tiñu sá'á-ó jín tunó'ó nó'o-ó sátíñú yí-ó nuun' ñu'ún ya nchisónínu Ndiosí' maa.” ³⁰ Sáa njia'a tiempú' nsa'á Lamec se'ya re' Noé jee nteku' Lamec u'un' sientú' kumixiko xa'un' kuiya' ka' (595) jee nsa'á re' ka' se'ya yí jín se'ya sí'í. ³¹ Jee ni'i rá kuiya' nteku' Lamec niñi re' uxa' sientú' unixiko xa'un' uvi' kuiya' (777) jee ni'i re'.

³² Ínǎí Noé u'un' sientú' kuiya' (500) sáá nsa'á re' rá se'ya re' Sem, Cam jín Jafet.

Illustration by Alice Paschal

Ya kǐni sá'á rá ñivi

6 ¹ Jee nkajié'é ñakukue'e' rá ñivi nuun' ñu'ún jee niyo se'ya sí'í raa. ² Jee nini' rá se'ya Ndiosí'^j ya vii' íyó rá se'ya sí'í rá ñivi jee nke'en raa ntana'á raa jín ne ni iin ya nkaji raa. ³ Jee nkachi' Ito'o'-ó:

—Njia'a ni' tachi' ká'án' ni' nuun' ñivi sáva kuteku' raa, soo nkínetu' ni' ka' ya kinoo-o ini' raa nínkání, chi kúvi raa ñivi ñuné'yú' ni, jee kuachi sientú' oko' (120) kuiya' ka' kuteku' raa.

⁴ Rá tee ká'nú anasí xéen' niyo raa nuun' ñu'ún rá kivi' yukuán. Jee sunisaá ñakunee' rá se'ya Ndiosí' nkixi' raa jín rá se'ya sí'í rá ñivi jee nsa'á raa se'ya

^j **6:2** Sanaan' jee kúvi rá se'ya Ndiosí' rá najiá'á' Ndiosí', áxí rá tee kúná'nú, áxí rá tee nénu'un raa Ndiosí'.

rává ya nkuvi rá tee tíkí ne tió' yata' ví'í ya túvi ví'í
ráa nuun' rá ñivi.

⁵ Jee nini' Ito'o'-ó ya ntántúni' káné'én ví'í ñivi
ya íyó nuun' ñu'ún, jee ntáká ya nú'ún ini' ánima' ráa
ví ya yítá'án mani ya káné'í. ⁶ Jee nñukuachi ini'
Ito'o'-ó ya nsa'á re' rá ñivi nuun' ñu'ún ne jiátú'
ánima' re'. ⁷ Jee nkachi' Ito'o'-ó: “Xináán' ni' rá ñivi
ya nsa'á ni' ne nuun' ñu'ún. Xináán' ni' ne rá ñivi jín
ne rá kiti jíká nuun' ñu'ún, jín ne rá kiti síú'un maáa,
jín rá kiti íyó chiyo' jíkó súkún. Nñukuáchi ini' ni' ya
nsa'á ni' ráa.”

⁸ Soo Noé chi niyo maní' ini' Ndiosí' nne'ya
re' maa.

Barkú' nsa'á Noé

⁹ Ya'á ví tu'un jie'e' ya nno'o Noé. Noé kúvi ñin
tee naa' nuun' Ndiosí' ntuná' níyo chikuachi ñivi síkí'
re' nteñu rá ñivi nteku' tiempú' yukuán. Jee nika Noé
nyítíñú re' nuun' Ndiosí'. ¹⁰ Jee nsa'á Noé uní' se'ya
yí: Sem, Cam jín Jafet.

¹¹ Jee ntiví ñivi ñiví nuun' Ndiosí' chi nchítú
nuun' ñu'ún jín máá tiñu kántá'án. ¹² Jee nini' Ndiosí'
ya tíví rá ñivi ñiví jee nstiví ni'í rá ñivi ñujín' jiá'nu
ráa nuun' ñu'ún. ¹³ Jee nkachi' Ndiosí' nuun' Noé:

“Ya nkunaá' ini' ni' xini'í ni' ni'í rá tékú', chi
nchuchítú ráa ñiví jín máá tiñu kántá'án. Jee sané'
íyó xináán' ni' ráa jín ñiví. ¹⁴ Sa'á nú ñin barkú' yutun
gofer ya kuatíñú maánú ya káchí'-ó arca, jee sa'á nú
ké'ín ini' ve'í ini' arca vá, jee nakiin' nú sujie kixín
ini' jín yata' arca sáva nakasi' nú nuun' yutun. ¹⁵ Jee

Illustration by Katie Voigtlander

sukuán sa'á nú arca vá, ku'va': sientú' oko' xa'un' uvi'^k (137) metro ya kání, jín oko' uni'^l (23) metro ya níká', jín uxu' uni'^l metro sáva^m (13.5) ya súkún.
¹⁶ Sa'á nú ventana ya kunune sáva metroⁿ ma'ñú sukun' ve'i jín xini' ve'í arca. Jee sa'á nú yuvé'í ika' arca. Koso' tá'an' ini' arca piso chiji, ñin piso uvi', jín ñin piso uní'.

¹⁷ Jee nu'u' sané' íyó chuchítú ni' nute kue'e' nasíkuiti' jee kasi' ni' nuun' ñu'ún jee xináan' ni' ni'i kuiti' rá ñivi jín kiti ñuné'yú' ya tékú' ya íxtátáchi' ya íyó chiji súkún. Jee kuáiyó kuiti' rá íyó nuun' ñu'ún kuvi' ráa. ¹⁸ Soo kakin' ni' tratú' ni' jín no'ó. Jee kivi nú jín rá se'ya yíi nú jín ñasí'í nú jín rá ñasí'í rá se'ya nú ini' arca. ¹⁹ Jee ntáká rá kiti tékú' ya íyó ñuné'yú'

---

^k 6:15 300 yiki kání.

^l 6:15 50 yiki kání.

^m 6:15 30 yiki kání.

ⁿ 6:16 ñin yiki kání.

chu'un nú ni uvi' ni uvi' ntáká rátí' ini' arca, sáva kuteku' rátí' jín no'ó. Koo iin kiti yí jín iin kiti sí'í ta rá kiti vá. ²⁰ Jee koo ta nuun' rá kiti íyó chiyo', jín ta nuun' rá kiti [jíka nuun' ñu'ún], jín ntáká nuun' rá kiti sí'í un-u maáa, ta uvi' ta uvi' ntáká rátí' kiji rátí' nuun' no'ó sáva kuteku' rátí'. ²¹ No'ó nake'en nú ntáká nuun' ya yájí' rán jee chuva'a nú maa sáva koo ya kaji' rán jín rá kiti", nkachi' Ndiosí'.

²² Jee nsá'á Noé ni'i sánikua' nkachi' Ndiosí' nuun'-u. Su'va nsá'á re'.

Nchítú nute nuun' ñu'ún

7 ¹ Iñajée nkachi' Ito'o'-ó nuun' Noé:

“No'ó jín ni'i rá tá'án ve'i nú kivi rán ini' arca. No'ó chi nini' ni' ya naa' kúvi nú ichinúún' ni' nteñu rá ñivi tékú' tió' ya'á. ² Jee chu'un nú uxa' tayú ntáká nuun' rá kiti noo [ya kuvi soko' rán nuun' ni'], kiti yí jín kiti sí'í. Jee ntáká nuun' rá kiti ya nsú kiti noo kúvi rátí' [ya ntu kúvi soko' nuun' ni'] chu'un nú uvi' rátí', iin kiti yí iin kiti sí'í. ³ Suni chu'un nú uxa' tayú ntáká nuun' rá kiti íyó chiyo' jíkó súkún, kiti yí kiti sí'í, sáva kuteku' rá tata' rátí' nuun' ñu'ún. ⁴ Chi ré njia'a uxa' kivi' ka' kuun savi' nuun' ñu'ún sa'á ni' vixiko (40) nuví jín vixiko (40) yakuáá'. Jee xináán' ni' ni'i ya íyó nuun' ñu'ún ya nsá'á ni'", nkachi' Ito'o'-ó.

⁵ Jee nsá'á Noé ni'i sánikua' ntatúní' Ito'o'-ó nuun'-u.

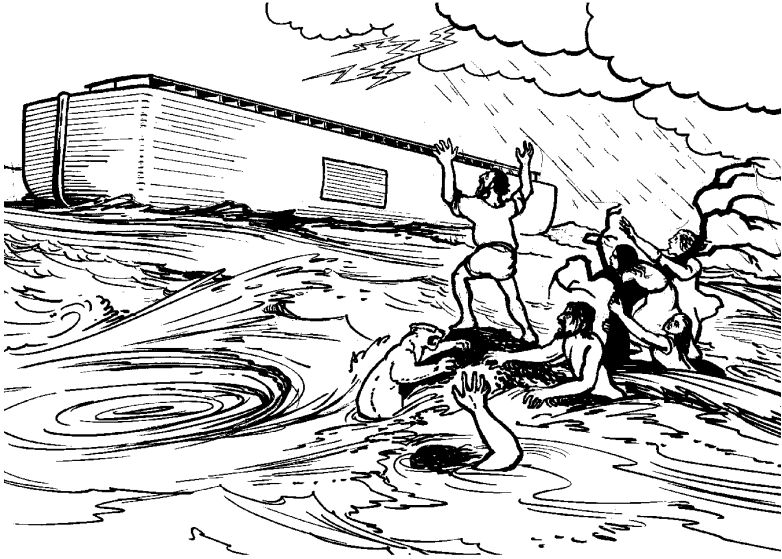
⁶ Íní Noé iñu' sientú' kuiya' (600) sáa nchítú nute nuun' ñu'ún. ⁷ Jee nkivi Noé ini' arca jín rá se'ya

re' jín ñasí'í re' jín rá ñasí'í rá se'ya re', jie'e' ya chitú nute nuun' ñu'ún. ⁸ Jee rá kiti noo jín rá kiti ntuví noo, jín rá kiti íyó chiyo' jín ntáká rá kiti síu'un-u maáa nuun' ñu'ún, ⁹ ta uvi' ta uvi' rátí' nkenta nuun' Noé nkivi rátí' arca, kiti yíí kiti sí'í, sánikuá' ntatúní' Ndiosí' nuun' Noé.

¹⁰ Jee sáá njia'a uxa' kivi' jee nkenta jiásí' nute kue'e' nuun' ñu'ún. ¹¹ Sáá íñí Noé inu' sientú' kuiya' (600), jee kuiya' yukuán yoo' uvi', kivi' xa'un' uvi' (17), jee nka'ni' nuun' ñu'ún kúnú chiji nuteñú'ún nine nuun' káku nute nkaa nuun' ñu'ún, jee nkuun xeen' xá savi'. ¹² Jee nkuun savi' nuun' ñu'ún uvixiko (40) nuví jín uvixiko (40) yakuáá'.

¹³ Jee kivi' yukuán Noé, jín rá se'ya yíí re', ya kúvi Sem, Cam jín Jafet, jín ñasí'í re', jín núní' rá ñasí'í rá se'ya Noé nkivi raa ini' arca. ¹⁴ Ntáká raa nkivi jín ntáká nuun' rá kiti yúkú sánikuá' rá kiti kúvi maárátí', jín ntáká nuun' rá sana' sánikuá' rá kiti kúvi maárátí', jín ntáká nuun' rá kiti síu'un maárátí' sánikuá' rá kiti kúvi maárátí', jín ntáká nuun' rá kiti íyó chiyo' sánikuá' rá kiti kúvi maárátí'. ¹⁵ Nkenta rátí' nuun' Noé nkivi rátí' arca ta uvi' ta uvi' ntáká nuun' rá kiti íyó ñun'éyú' ya tékú' ya íxtátachi'. ¹⁶ Jee nkenta kiti yíí kiti sí'í ntáká nuun' kiti ñun'éyú'. Jee nkanta rátí' sánikuá' ntatúní' Ndiosí' nuun' Noé. Jee ñasi' Ito'o'-ó yuvé'í yata' Noé.

¹⁷ Nchitú nute nuun' ñu'ún vixiko (40) kivi' nnukue'e' nute nuun' ñu'ún jee nkane'en nute arca. Jee nnakoo arca ne nuun' ñu'ún. ¹⁸ Jee nnaa nute nnukue'e' ví'í nasíkuiti' nute nuun' ñu'ún jee nnakosonéchi' arca nuun' nute. ¹⁹ Nukue'e' nasíkuiti'

Copyright © Global Recordings Network. Used with permission

nute jee nḡakasi' nute ntáká rá yuku súkún ya íyó chiji kuaíyó súkún. ²⁰ Nkaa nute nkusúkún ka' nsú ká' uxá' metro nḡun' rá yuku ḡasi'-i ráa.

²¹ Jee ni'i' ni'i' rá nteku' jín ḡuné'yú' rá jka nḡun' ḡu'ún: rá kiti íyó chiyo', rá kiti yúkú, jín rá sana', jín rá kiti síú'un maátí' nḡun' ḡu'ún, jín rá ḡivi. ²² Ni'i' ni'i' noo ya tékú' ya nástatáchi' ráa jín ixtin' ráa ya íyó nḡun' ḡu'ún íchí. ²³ Nxináán' Ndiosí' kuaíyó kuiti' ya ḡakoo nḡun' ḡu'ún: rá ḡivi, rá kiti jka nḡun' ḡu'ún, rá kiti síú'un maátí' nḡun' ḡu'ún, rá kiti jkó súkún. Nkinoo kuachi kuiti' Noé jín rá ḡú'ún jín re' ini' arca. ²⁴ Nkaa nute nḡun' ḡu'ún sientú' vixiko uji' (150) kivi'.

Nnūn nute

8 ¹ Iñajée nna'án Ndiosí' né'yá re' Noé jín ni'i rá kiti yúkú jín rá sana' ñú'ún jín re' ini' arca, jee nsa'á re' ya ñakí'i tachí' víjin nuun' ñu'ún, jee nkijé'é núun nute. ² Jee nnakunasi' nuun' ñu'ún chiji nteñú'ún kúnú nuun' nkáku nute, jee nnumású' saví', jee ñakuñi' ya kúun saví'. ³ Jee kuéeni kuéeni kua'an' nute nkuiyo-o nuun' ñu'ún, jee ya njia'a sientú' vixiko uji' (150) kivi' núun nute ka', ⁴ jee kivi' xa'ún' uvi' (17) ya yoo' uxá' ñakituvi arca nuun' rá yuku Ararat. ⁵ Saáni vaji núun ka' nute ne yoo' ují', jee nnatuvi rá xiní' yuku kivi' xí'nañú'ún yoo' ují'.

⁶ Jee njia'a vixiko (40) kivi' ka' jee nine Noé ventana arca ya nsa'á re'. ⁷ Jee nchūichí re' tikaká yata' arca nkene tí'. Soo tikaká nava tí' ya'á yukuán ne nichí' nute nuun' ñu'ún.

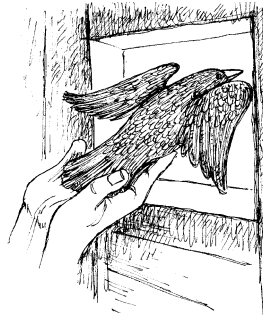

Illustration by Alice Paschal

⁸ Jee kuíre nchūichí re' ñin kúku kene tí' sáva kuni' re' retú ya nkuiyo nute nuun' ñu'ún. ⁹ Soo ntu nnáni'in' tí' nuun' kikoo tí' najiaví tí', jee nnikó tí' nuun' Noé ini' arca, chi násí' ii' nute nuun' ñu'ún, jee nsikáá' re' na'á re' nñake'en re' kúku jee nxinívi re' tí' ini' arca jín re'.

¹⁰ Jee nnetu re' uxá' kivi' ka', jee tukuni nchūichí re' kúku nkene tí' arca. ¹¹ Nnikó kúku yánini jee yí'í ñin tuyukú' lúli olivo te'ya tí', saájee nkuká'nú ini' Noé ya ya nkuiyo nute ka' nuun' ñu'ún. ¹² Jee tukuni

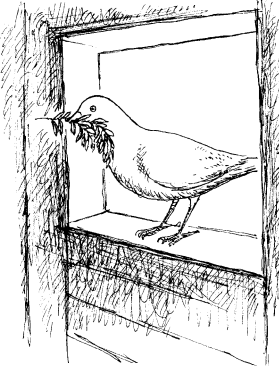

Illustration by Alice Paschal

nnetu re' uxa' kivi' ka', jee
nchuchí re' kúku, soo ntu nníko
tuku ti' ka' nuun' re'.

¹³ Sáa íñi Noé iñu' sientú'
iin kuiya' (601) jee xí'nañú'ún
yoo' kivi' xí'nañú'ún ya nichí'
nute nuun' ñu'ún, jee nsíyo re'
xini' arca, jee nini' re' ya ya
nichí' va'a nuun' ñu'ún. ¹⁴ Jee ya
oko' uxa' (27) kivi' yoo' uví' ya
nichí' va'a nuun' ñu'ún.

¹⁵ Saájee nkachi' Ndiosí' nuun' Noé:

¹⁶ “Kene nú ini' arca jín ñasí'í nú, jín rá se'ya nú,
jín rá ñasí'í rá se'ya nú. ¹⁷ Suni tava' ni'i rá kiti ñu'ún
rátí' jín nú ini' arca, ya kúvi ntáká nuun' kiti íyó
ñuné'yú': rá kiti íyó chiyo', rá kiti, jín rá kiti síu'un
maátí' nuun' ñu'ún sáva kutenuun rátí' ni'i kuití'
nuun' ñu'ún jee nakune' ví'í rátí' jee nukue'e' rátí'
nuun' ñu'ún.”

¹⁸ Inájée nkene Noé jín rá se'ya re' jín ñasí'í re',
jín rá ñasí'í rá se'ya re'. Nkene ráa jín re'. ¹⁹ Suni
nkene ni'i rá kiti jíka nuun' ñu'ún, ni'i rá kiti síu'un
maátí' nuun' ñu'ún, jín ni'i rá kiti íyó chiyo'. Ntáká rá
kiti nkene rátí' ta nuun' sánikuá' kiti kúvi rátí' ini'
arca.

²⁰ Kuíre nsama' Noé yuu' nuun'° soko' re' nuun'
Ito'o'-ó jee ntiin re' sava ntáká nuun' rá sana' íyó noo
[ya kivi soko' re' nuun' Ito'o'-ó], jín ntáká nuun' rá

° 8:20 Altar.

sáá' íyó noo, jee ña'ni' re'
 ráti' nteñu'un' re' ráti'
 nuun' nsama' re' sáva
 sokó' re' ráti' nuun'
 Ito'o'-ó. ²¹ Jee nni'in'
 Ito'o'-ó xiko' jiá'án' vii' ya
 sókó' Noé jee nkachi' re'
 ini' ánima' re' nuun'
 maaré': “Ya nchisóninu ni'
 nuun' ñiví jie'e' ñivi chi
 nú'ún niva'a ini' ánima' rá
 ñivi ne súchí raa, soo ni ñin
 íchí ka' nsá' chisóninu tuku ni'
 maa sukuán, jee nsá'
 xináán' tuku ni' ni'i rá tékú'
 sánikua' ya nsa'á ni'.

²² Ni íyó ñiví

nsá' tu'u' tiempú' táji ñivi tata' sá'á jín ya
 náke'en raa maa,
 jín tiempú' sá'á jín tiempú' kúvjin,
 jín tiempú' savi jín tiempú' ní' maa,^p
 jín nuví jín yakuáá'.”

Ñakin' Ndiosí' tratú'

9 ¹ Nkachi' Ndiosí' ya netu' kivi Noé jín rá se'ya-a
 jee nkachi' re':

“Nakune' ví'í rán jee nukue'e' rán jee chuchítú
 rán maarán nuun' ñu'ún. ² Ni'i rá kiti jíka nuun'
 ñu'ún, jín ni'i rá kiti íyó chiyo' jíkó súkún, jín ni'i rá

^p 8:22 “Verano” jín “invierno”.

kiti síú'un maátí' nuun' ñu'ún, jín ni'i rá tiaká ñú'ún nuun' nteñú'ún kuyu'ví ráti' jín kuiyo ráti' kune'yá ráti' ráno'ó. Tájí ni' ráti' nuun' ráno'ó ki'i ráti' xintúún rán. ³ Kuvi kaji' rán ni'i rá kiti tékú' jíka sánikua' ntaji ni' nuun' rán rá tata' kéne nuun' ñu'ún kaji' rán maa. ⁴ Soo koto yáji' rán kuñu retú ntiá'an kati ni'i niñi' chi niñi' ví ya sá'á ya tékú'.

⁵ 'Maá náá' nijia nakan' ni' kuéntá' nuun' ntaká ya ka'ni' ñivi. Nakan' ni' kuéntá' nuun' ntaká kiti ya ka'ni' ñivi, jee nakan' ni' kuéntá' nuun' ñivi ya ka'ni' ñivi. Nakan' ni' kuéntá' nuun' ta ñanítá'án ya ka'ni' ñivi.

⁶ 'Īn ya ka'ni' ĩn ñivi

jee inka ñivi íyó ka'ni' maa,

chi nsá'á Ndiosí' ñivi kuéntá' íyó maaré'."

⁷ 'Jee suvirán nakune' ví'í rán jee kutenuun rán nuun' ñu'ún, jee nukue'e' rán nuun'-u."

⁸ Jee nkachi' Ndiosí' nuun' Noé jín nuun' rá se'ya re':

⁹ "Jee vitan re kakín' ni' tratú' ni' jín rán jín rá ichiyúkún' rán kiji ichinúún' ka', ¹⁰ jín ntáká rá kiti tékú' ya íyó jín rán: rá kiti íyó chiyo', rá sana', jín rá kiti yúkú nuun' ñu'ún, ni'i kuiti' rá kiti nkene arca, ntáká rá kiti íyó nuun' ñu'ún. ¹¹ Jee kakín' ni' tratú' ni' jín rán, jee ni nsá' xináán' tuku ni' ka' ni'i rá íyó ñuné'yú' jín nute ya chitú nuun' ñu'ún. Jee ni ĩn íchí ka' nsá' chitú nute xináán'-a nuun' ñu'ún."

¹² Jee nkachi' Ndiosí':

“Ya'á ví seña tratú' nì' yá naxinákú'un-u ini' rán yá sá'á nì' maa nínkání jín ráno'ó jín ntáká rá kiti tékú' íyó jín rán. ¹³ Nani nì' koye'lé nì' nuun' viko' sáva kuvi seña tratú' nì' yá nsa'á nì' jín ñivi jín kiti íyó ini' ñiví. ¹⁴ Sáá sikíji nì' viko' súkún, jee tuvi nijin' koye'lé nuun' viko', ¹⁵ saájee naku'un ini' nì' tratú' nì' yá nsa'á nì' jín ráno'ó jín ntáká rá tékú' ntáká rá íyó ñuné'yú', yá ni nsá' kiji ka' nute chitú-u nuun' ñu'ún sáva xináán' ni'í rá íyó ñuné'yú'. ¹⁶ Sáá íñí koye'lé nuun' viko' jee kune'yá nì' maa jee naku'un ini' nì' tratú' ñakin' nu'u' Ndiosí' nínkání jín ntáká rá tékú' ntáká rá íyó ñuné'yú' nuun' ñu'ún.”

Illustration by Carolyn Dyk.
© 2001 Wycliffe Bible Translators. Used with permission.

¹⁷ Jee nkachi' tuku Ndiosí' nuun' Noé:

“Ya'á kuvi seña tratú' yá ñakin' nì' jín ni'í rá íyó ñuné'yú' rá íyó nuun' ñu'ún.”

Noé jín rá se'ya yí re'

¹⁸ Rá se'ya Noé nkene ráa ini' arca suviráa kúvi Sem, Cam jín Jafet. Jee Cam nkuvi tátá' Canaán.

¹⁹ Núní' rá tee ya'á nkuvi se'ya Noé, jee nuun' rá ya'á

nkene rá ñivi ñetenuun ráa ñakoo ráa nuun' ni'i
nuun' ñu'ún.

²⁰ Noé kúvi tee sátiñú nuun' ñu'ún jee nkijé'é re'
ntee re' rá yokú'ú' uva sáva sa'á re' tata' uva. ²¹ Jee
ni'i re' nixi' nuxi' uva nsa'á re' jee nini naan' re' jee
ñakava ñiin líí' re' ini' ve'i sayo sa'ma re'. ²² Jee Cam,
tátá' Canaán, nini' re' ya íyó ñiin líí' tátá' re' jee
ñakachi' re' maa nuun' ni núví' rá ñani' re'. ²³ Iñajée
Sem jín Jafet nke'en ráa sa'ma jee nchisó ráa maa
chiyo' ráa jee nika yata' ráa ñasi' ráa yata' tátá' ráa.
Jee nñateeyátá ráa nuun' ráa jee ntu nne'yá ráa ya íyó
ñiin líí' tátá' ráa.

²⁴ Jee nñata'vi' ini' Noé ya níni re' jee sáá
nkuká'nú ini' re' ya nsa'á se'ya yíí re' ya suchí ka' jín
re' ²⁵ jee nkachi' re':

“Kosoninu Canaán,

kuvi [ichiyúkún' kene ráa nuun' re'] musú'
ke'en ñivi kí'i ráa xintíin [ichiyúkún' kene
rává nuun'] rá ñani' re'.”

²⁶ Jee nkachi' re':

“Netu' kúvi Ito'o'-ó ya kúvi Ndiosí' nuun'
yítíñú Sem,

jee [rá ichiyúkún'] Canaán [ya váji ichinúún']
kuvi ráa musú' ke'en ñivi kí'i ráa xintíin
[rá ichiyúkún' kene nuun'] Sem.

²⁷ Na ka' sa'á kue'e' Ndiosí' nuun' kunee' Jafet
ya kuvi kutenuun rá se'ya ichiyúkún' re'
nuun' kunee' ráa,

jee na ka' kune'e' nká'nú va'a rá se'ya ichiyúkún'
re' nuun' kune'e' rá ichiyúkún' ya kene ráa
nuun' Sem,

jee rá ichiyúkún' kene nuun' Canaán kuvi ráa
musú' ke'en ñivi ki'i ráa xintíin ichiyúkún'
kene rává nuun' Jafet.”

²⁸ Sáa njia'a ya nchuchítú nute nuun' ñu'un jee
nteku' Noé uní' sientú' vixiko uji' kuiya' ka' (350).

²⁹ Jee ni'i rá kuiya' nteku' Noé ñiñi re' iin' sientú'
vixiko uji' kuiya' (950) jee ni'i' re'.

Rá se'ya ichiyúkún' Noé

10 ¹ Ya'á ví tu'un jie'e' rá se'ya ichiyúkún' ya
nkene ráa nuun' rá se'ya yíí Noé, ya kúvi Sem,
Cam jín Jafet, sáa niyo rá se'ya rává sáa ya njia'a ya
nchítú nute nuun' ñu'un. ² Rá se'ya yíí Jafet kúvi
Gomer, jín Magog, jín Madai, jín Javán, jín Tubal, jín
Mesec jín Tiras. ³ Jee se'ya yíí Gomer kúvi Askenaz,
jín Rifat jín Togarma. ⁴ Jee rá se'ya yíí Javán kúvi
Elisa, jín Tarsis, jín Quitim jín Dodanim. ⁵ Rá ya'á
kúvi ichiyúkún' nkene ráa nuun' Jafet ya ñetenuun
ráa ñakunee' ráa rá ñu'un káá yunteñú'un, ta nuun'
ráa rá tata' sí'í ve'i ráa, sánikuá' rá tu'un ká'an' ráa,
sánikuá' tata' ichiyúkún' ráa, ñakin' ráa rá nuun' ráa
nuun' néé' ráa.

⁶ Rá se'ya yíí Cam kúvi Cus, jín Mizraim, jín Fut,
jín Canaán. ⁷ Rá se'ya yíí Cus kúvi Seba, jín Havila, jín
Sabta, jín Raama jín Sabteca. Jee rá se'ya yíí Raama
nkuvi Seba jín Dedán.

⁸ Cus kúvi tátá' Nimrod ya nkenta nkuvi re' tee tiíkí nakui' ini' re' nuun' ñu'ún. ⁹ Nimrod nkuvi ñin tee tiíkí núsú ichinúún' Ito'o'-ó. Saáva káchí' rá ñivi: “Kuéntá' kuá' nkuvi Nimrod ya nkuvi ñin tee tiíkí núsú ichinúún' Ito'o'-ó.” ¹⁰ Jee nkajíé'é ntatúní' re' nuun' rá ñivi jee ya xí'nañú'ún ñuun' nyí'i xintíín re' ntatúní' re' nkuvi rá ñuun' Babel, jín Erec, jín Acad jín Calne, nuun' káá ñu'un Sinar. ¹¹ Nkene re' nuun' ñu'un yukuán ña'an' re' nuun' ñu'un Asiria jee ñakin' re' rá ñuun' Nínive, jín Rehobot-ir, jín Cala, ¹² jín Resén, ñuun' ká'nú, ya káá nteñu ñuun' Nínive jín ñuun' Cala.

¹³ Nuun' Mizraim nkene rá ludeo, jín rá anameo, jín rá lehabita, jín rá naftuhíta, ¹⁴ jín rá patruseo, jín rá casluhita, nuun' váji rá filisteo jín rá caftorita.^q

¹⁵ Canaán nsa'á re' rá se'ya yíí re' Het jín Sidón, ya kúvi se'ya yíí xí'nañú'ún re'. ¹⁶ Jee suni nuun' Canaán nkene rá jebuseo, jín rá amorreo, jín rá gergeseo, ¹⁷ jín rá heveo, jín rá araceo, jín rá sineo, ¹⁸ jín rá arvadeo, jín rá zemareo jín rá hamateo. Jee kuíre rá ñivi rá tata' ichiyúkún' Canaán ñetenuun ráa. ¹⁹ Jee ñu'un ntiin rá ñivi rá tata' ichiyúkún' Canaán nketá'án jín xé'ñú ñuun' Sidón, jee nketá'án jín ñuun' Gerar jín ñuun' Gaza, jee nketá'án jín rá ñuun' Sodoma, Gomorra, Adma jín Zeboim, ne nketá'án jín ñuun' Lasa. ²⁰ Rá ñivi ya'á kúvi rá se'ya ichiyúkún' nkene ráa nuun' Cam, ta ñin ráa jín tátá' ichiyúkún' ráa, jín rá tu'un ká'án' ráa, jín rá ñu'un ráa nuun' néé' ráa, jín rá ñuun' ráa.

^q 10:14 Sanaan' káchí'-i: rá caftorita, nuun' váji rá filisteo.

²¹ Jee suni niyo se'ya Sem, jee Sem ví tátá' jíí' ni'i rá ichiyúkún' nkene nuun' Heber, jee kúvi Sem ñani' ñá'nú Jafet. ²² Rá se'ya yíí Sem kúvi Elam, jín Asur, jín Arfaxad, jín Lud jín Aram. ²³ Jee rá se'ya yíí Aram kúvi Uz, jín Hul, jín Geter jín Mas. ²⁴ Jee Arfaxad nsa'á re' se'ya yíí re' Sala. Jee Sala nsa'á re' se'ya yíí re' Heber. ²⁵ Jee niyo uvi' se'ya yíí Heber: iin ráa naní Peleg, chi máá saá rá kivi' tékú' re' nkusín rá ñivi ñetenuun nííká'nú nuun' ñu'ún. Jee ñani' Peleg kúvi Joctán. ²⁶ Jee Joctán nsa'á re' rá se'ya yíí re' Almodad, jín Selef, jín Hazar-mavet, jín Jera, ²⁷ jín Adoram, jín Uzal, jín Dicla, ²⁸ jín Obal, jín Abimael, jín Seba, ²⁹ jín Ofir, jín Havila jín Jobab. Ni'i rá tee ya'á kúvi se'ya Joctán, ³⁰ Jee nnee' rá ñivi ya'á nuun' ñu'ún nketá'án ráa jín nuun' Mesa, jín nketá'án-a jín nuun' Sefar, nketá'án-a ne jín nu'un nuun' káá rá yuku ichi kéne nkani'. ³¹ Rá ñivi ya'á kúvi rá se'ya ichiyúkún' Sem, ta iin ráa jín tata' ichiyúkún' ráa, jín

rá tu'un ká'án' raa, jín rá ñu'un raa nuun' néé' raa, jín rá ñuun' raa.

³² Ñi'i rá ñivi ya'á kúvi rá tata' ichiyúkún' rá se'ya Noé nakuá' tata' ichiyúkún' raa, jín nakuá' rá ñuun' nuun' néé' raa. Rá ñivi ya'á nkusín raa ñetenuun raa nínká'nú nuun' ñu'ún ñakin' raa ñuun' raa, sáa ya njia'a ya nchítú nute nuun' ñu'ún.

Ve'i sükún nasíkuiti' ya nkáa ñuun' Babel

11 ¹ Jee tió' yukuán ñi'i noo ñivi néé' ñivi iin ni tu'un nka'an' raa jín iin nuún ni rá tu'un ká'án' raa nékui. ² Jee sáa níkónúun raa ichi kéne nkani' jee nnani'in' raa nuun' íyó nu've' ká'nú naní Sinar, jee yukuán ñakunee' raa. ³ Jee nkachi' iin inka raa nuun' tá'án raa: “Nkó'ón'-ó kisa'á-ó no'o jee nateñu'un-ó maa nuun' ñu'ún'.”

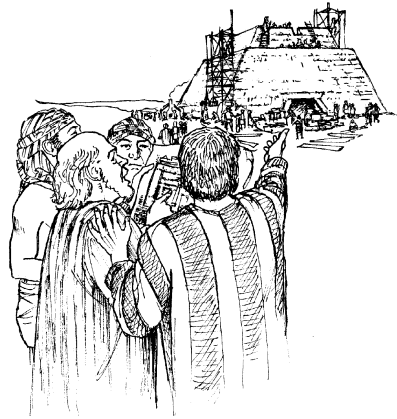

Illustration by Alice Paschal

Jee sukuán ñatínú raa rá no'o kuéntá' kuá' rá yuu'. Jee ñatínú raa sujie petroliú' kuéntá' kuá' cementú'. ⁴ Jee nkachi' raa: “Nkó'ón'-ó kisa'á-ó iin ñuun'-ó jín iin ve'i sükún nasíkuiti' ya sikué'nu sükún-ó maa nekua' kenta xini' ve'í sükún nasíkuiti' vá ne sükún, sáva tekutu'ún jie'e'-ó sáva ntu kusín-ó kutenuun-ó nuun' ñi'i ñivi.”

⁵ Soo nkinkuun Ito'o'-ó sáva kune'yá re' ñuun' ya'á jín ve'i súkún nasíkuiti' nsa'á rá ñivi. ⁶ Īñajée nkachi' Ito'o'-ó: “Kune'yá, iin ni nuun' ñivi kúvi ráa jee iin ni nuun' tu'un ká'an' ni'i ráa. Jie'e' saáva tiñu ya'á ví tiñu xí'nañú'ún ya sa'á ráa, vitan jee kuvi sa'á ráa néni iin tiñu ya ku'un ini' ráa sa'á ráa. ⁷ Nkó'ón'-ó kinkuun-ó sama-ó tu'un ráa sáva sín sín ka'an' ráa sáva nkíku'un ka' ini' iin inka ráa tu'un ka'an' tá'an ráa.”

⁸ Jee sukuán nsikútenuun Ito'o'-ó ráa nkene ráa yukuán ku'a'an' ráa kuaiyó nuun' ñu'ún, jee ñakuñi' ráa ya síkué'nu ráa ñuun' vá. ⁹ Saáva naní ñuun' yukuán Babel' chi yukuán nsama Ito'o'-ó tu'un ráa sáva sín sín ka'an' ni'i rá ñivi íyó nuun' ñu'ún, jee nsikútenuun re' ráa nkene ráa yukuán ku'a'an' ráa kuaiyó nuun' ñu'ún.

Illustration by Alice Paschal

^r 11:9 Babel ku'ni kachi': sisáká' xini'.

Rá se'ya ichiyúkún' Sem

¹⁰ Ya'á ví tu'un jie'e' rá ichiyúkún' nkene ráa nuun' Sem. Sáá nkenta íní Sem ìin sientú' kuiya' (100) jee nsa'á re' se'ya yí re' Arfaxad, sáá njia'a uvi' kuiya' ya nchitú nute nuun' ñu'ún. ¹¹ Sáá njia'a ya nsa'á Sem se'ya re' Arfaxad jee nteku' re' u'un' sientú' kuiya' ka' (500), jee nsa'á re' ka' rá se'ya yí re' jín rá se'ya sí'í re'.

¹² Sáá íní Arfaxad oko' xa'un' kuiya' (35) jee nsa'á re' se'ya yí re' Sala. ¹³ Sáá njia'a ya nsa'á Arfaxad se'ya re' Sélah jee nteku' re' kumi' sientú' uni' (403) kuiya' ka', jee nsa'á re' ka' rá se'ya yí re' jín rá se'ya sí'í re'.

¹⁴ Sáá íní Sélah oko' uji' kuiya' (30) jee nsa'á re' se'ya yí re' Heber. ¹⁵ Sáá njia'a ya nsa'á Sala se'ya re' Éber jee nteku' re' kumi' sientú' uni' kuiya' ka' (403), jee nsa'á re' ka' rá se'ya yí re' jín rá se'ya sí'í re'.

¹⁶ Sáá íní Heber oko' uxu' kumi' kuiya' (34) jee nsa'á re' se'ya yí re' Peleg. ¹⁷ Sáá njia'a ya nsa'á Heber se'ya re' Peleg jee nteku' re' kumi' sientú' oko' uji' kuiya' ka' (430), jee nsa'á re' ka' rá se'ya yí re' jín rá se'ya sí'í re'.

¹⁸ Sáá íní Peleg oko' uji' kuiya' (30) jee nsa'á re' se'ya yí re' Reu. ¹⁹ Sáá njia'a ya nsa'á Peleg se'ya re' Reu jee nteku' re' uvi' sientú' ìin' kuiya' ka' (209), jee nsa'á re' ka' rá se'ya yí re' jín rá se'ya sí'í re'.

²⁰ Sáá íní Reu oko' uxu' uvi' kuiya' (32) jee nsa'á re' se'ya yí re' Serug. ²¹ Sáá njia'a ya nsa'á Reu se'ya re' Serug jee nteku' re' uvi' sientú' uxa' kuiya' ka'

(207), jee nsa'á re' ka' rá se'ya yíí re' jín rá se'ya sí'í re'.

²² Sáá íñí Serug oko' uji' kuiya' (30) jee nsa'á re' se'ya yíí re' Nacor. ²³ Sáá njia'a ya nsa'á Serug se'ya re' Nacor jee nteku' re' uvi' sientú' kuiya' ka' (200), jee nsa'á re' ka' rá se'ya yíí re' jín rá se'ya sí'í re'.

²⁴ Sáá íñí Nacor oko' iin' kuiya' (29) jee nsa'á re' se'ya yíí re' Taré. ²⁵ Sáá njia'a ya nsa'á Nacor se'ya re' Taré jee nteku' re' iin sientú' xa'un' kumi' kuiya' ka' (119), jee nsa'á re' ka' rá se'ya yíí re' jín rá se'ya sí'í re'.

²⁶ Sáá íñí Taré unixiko uji' kuiya' (70) jee nsa'á re' rá se'ya yíí re' Abram, Nacor jín Harán.

Rá se'ya ichiyúkún' Taré

²⁷ Ya'á ví tu'un jie'e' rá ichiyúkún' nkene ráa nuun' Taré. Nsa'á Taré rá se'ya yíí re' Abram, Nacor jín Harán. Jee Harán nsa'á re' se'ya yíí re' Lot. ²⁸ Jee xí'na ka' Harán ni'i' ne ntiá'an kuvi' táá' re' Taré. Ni'i' Harán nuun' Ur nuun' nkaku re', nuun' néé' rá ñivi Caldeo. ²⁹ Jee ntana'á Abram jín ñasí'í re' jee ntana'á Nacor jín ñasí'í re'. Ñasí'í Abram naní Sarai, jee ñasí'í Nacor naní Milca, ya kúvi se'ya sí'í Harán, jee Harán kúvi táá' Milca jín Isca. ³⁰ Soo Sarai kúvi ña'an númá' jee ntu íyó se'ya ña.

³¹ Jee nkene Taré nuun' nuun' Ur nuun' néé' rá ñivi Caldeo sáva ki'in' re' nuun' nu'ún Canaán, jee kua'an' re' jín se'ya re' Abram jín tiání re' Lot ya kúvi-i se'ya Harán. Jee suni kua'an' Taré jín sianú re' Sarai ya kúvi ñasí'í Abram. Jee kua'an' ráa nuun'

ñuun' Harán jee nkinoo ráa néé' ráa yukuán. ³² Jee íñí Taré uvi' sientú' u'un' kuiya' (205) jee ni'i' re' nuun' ñuun' Harán.

Kána Ndiosí' Abram

12 ¹ Jee nkachi' Ito'o'-ó nuun' Abram:

“Kene xinoo ñu'un nú, rá tá'an nú jín ve'i tátá' nú jee k'i'in' nú nuun' ñu'ún nuun' xiné'én' ni' no'ó. ² Jee sa'a ni' ya kene nuun' no'ó ñin nación kuñá'nú, jee sa'a ni' ya netu' kuvi nú, jee sa'a ni' ya tekutu'un nasíkuiti' jie'e' nú jín ya netu' kuvi inka ñivi jie'e' no'ó. ³ Sa'a ni' ya netu' kuvi rá ñivi ya sa'a ráa ya netu' kuvi no'ó jín rá se'ya ichiyúkún' nú. Jee rá ñivi ya chisónínu ráa sa'a kini rá kune'yá ráa ráno'ó, jee chisónínu ni' ráa kuno'o ráa. Jee jie'e' no'ó ni'in' ñivi ni'i rá tata' ichiyúkún' ñivi ñivi ya netu' kuvi ráa”, nkachi' Ito'o'-ó.

⁴ Jee nkene Abram ñuun' Harán sánikua' nkachi' Ito'o'-ó nuun' re'. Jee kua'an' Lot jín re'. Jee íñí Abram unixiko xa'un' kuiya' (75) sáa nkene re' Harán. ⁵ Jee nkene Abram kua'an' re' jín ñasí'í re' Sarai, jín Lot ya kúvi se'ya yíí ñani' re', jee ntava' ráa ni'i rá nantínú kúmí ráa ya nní'in' ráa jín rá ñivi

nní'in' ráa yí'í xintúin' ráa sáá néé' ráa ñuun' Harán.
 Jee nkene ráa kuá'an' ráa nuun' ñuun' Canaán jee
 nkenta ráa nuun' ñu'ún ñuun' Canaán. ⁶ Jee njia'a
 Abram nuun' ñu'ún yukuán jee nkenta re' ne nuun'
 kúvi ñuun' Siquem nuun' íyó tuyaá nsikúnání maa
 Moré. Jee rá se'ya ichiyúkún' nkene ráa nuun' Canaán
 néé' ráa nuun' ñu'ún yukuán. ⁷ Jee ntuvi Ito'o'-ó
 nuun' Abram jee nkachi' re' nuun'-u:

“Nuun' se'ya ichiyúkún' nú ku'va ni' ñu'un
 ya'á.”

Jee yukuán nsama' Abram yuu' iin nuun'^s soko'
 re' nuun' Ito'o'-ó ya nstúvi-i maáa nuun' re'. ⁸ Jee
 nkene re' yukuán kuá'an' re' nuun' ñu'ún ichinúún'
 ñuun' Betel ichi kénta nkani' nuun' íñí rá yuku, jee
 ñakunee' re' yukuán, jee ñani' re' rá ve'i sayo sa'ma
 re' ma'ñú ñuun' Betel jín ñuun' Hai. Jee yukuán káá
 ñuun' Betel ichi tá'an' nkani' jee káá ñuun' Ai ichi
 kénta nkani'. Jee yukuán nsama' re' yuu' iin nuun'^t
 soko' re' nuun' Ito'o'-ó jee nkakuachi re' nuun'
 Ito'o'-ó. ⁹ Jee kuá'an' tuku Abram jee kuá'an' re'
 nuun' Négueb.

Néé' Abram Egipto

¹⁰ Jee niyo tama' nuun' ñu'ún yukuán, jee
 kuá'an' Abram jín rá ñivi re' Egipto jee nkinoo re'
 kuéntá' to'o' yukuán chi niyo tama' xeen' nuun' ñu'ún
 Canaán. ¹¹ Jee sáá kuakuyatin re' nuun' kivi ráa
 yuñúún' Egipto nkachi' Abram nuun' ñasí'í re' Sarai:

---

^s 12:7 Altar.

^t 12:8 Altar.

“Kune'yá, jíní' nì' yà kúvi nú ìn ña'an máá ñúnkúún vii' íyó. ¹² Jee sáá kuni' rá ñivi Egipto nó jee kachi' ráa yà “Ña'an ya'á kúvi ñasí'í re'.” Ìñajée ka'ni' ráa nu'u', soo suvinú chi xinóo ráa no'ó kuteku' nú. ¹³ Saáva kachi' xá yà kúvi nú ku'va nì', sáva koo vá'a jín nu'u' jie'e' no'ó, jee kinoo nì' kuteku' nì' jie'e' no'ó.”

¹⁴ Jee sáá nkivi Abram ñuun' Egipto, jee rá ñivi ñuun' Egipto nini' ráa yà vii' ví'í ñúnkúún íyó ña'an vá. ¹⁵ Jee rá tee nísotíñú níkin' yaṭa' Faraón tee tátúní' nì'i ñuun' Egipto, jee sáá nini' ráa maña jee nnakuetú'ún ráa maa nuun' Faraón. Jee ñanaka ráa ña'an vá nuun' ve'i Faraón. ¹⁶ Jee nito va'a re' Abram jie'e' ña, jee njia'a re' nuun' Abram rá sana' lí'í' jín rá xinikì', jín rá burrú' yíí, jín rá musú' yíí jín rá musú' sí'í ke'en ñivi kì'i ráa xintíín Abram, jín rá burrú' sí'í, jín rá kití kúvi kameyú'.

¹⁷ Soo njia'a Ito'o'-ó kue'i' kuno'o Faraón jín tá'án ve'i re' jie'e' Sarai, yà kúvi ñasí'í Abram.

¹⁸ Ìñajée nkana Faraón Abram jee nkachi' re' nuun'-u:

“¿Ná kúvi ya'á yà nsa'á nú nu'u'? ¿Nachi ntu nkáchí' nú yà kúvi ña ñasí'í nú? ¹⁹ ¿Nachi nkachi' nú yà ku'va nú kúvi ña?, jee ntiin nì' ña kuvi ña ñasí'í nì'. Vitan jee ya'á ñasí'í nú. Nake'en ña jee ku'án.”

²⁰ Ìñajée ntatúní' Faraón nuun' rá ñivi re' jie'e' Abram. Jee nnachuichí' ráa Abram kene re' nuun' ñuun' Egipto, jín ñasí'í re' jín nì'i noo rá kúmí re'.

Abram jín Lot kúsíin ráa

13 ¹ Jee nkene Abram ñuun' Egipto jín ñasí'í re' jín ni'i kuiti' ya kúmí re', jín Lot jee kua'an' ráa Négueb. ² Jee kúká nasíkuiti' Abram, chi íyó víí rá sana' re' jín kaa kuáán oro re' ya yíyá'vi jín kaa kuíjín plata re' ya yíyá'vi.

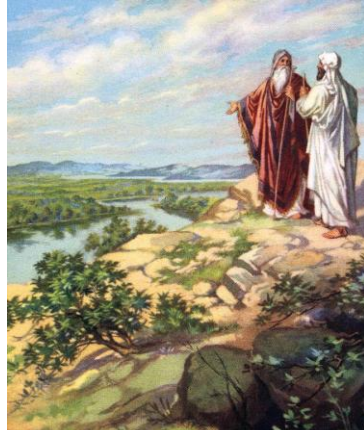
³ Jee nkene re' Négueb níkónúun re' kua'an' re' nekua' nkenta tuku re' ñuun' Betel, ññajée nnakunee' tuku re' nuun' ya nnee' re' nuun' ya níñi ve'i sayo sa'ma re' xí'na ma'ñú ñuun' Betel jín ñuun' Ai, ⁴ nuun' íyó nuun' nsama' re' yuu' tió' yata' nuun'^u sókó' re' nuun' Ito'o'-ó jee nkakuachi re' nuun' Ito'o'-ó.

⁵ Jee Lot, ya kútá'án re' jín Abram, sunisaá íyó víí sana' lí'í re', jín xinjiki' re', jín rá ve'i sayo sa'ma re'. ⁶ Soo ntu kúneí nuun' ñu'ún kuteku' nkáá ráa chi íyó kúe'e' víí rá kúmí ráa jee ntu nkúvi kunee' nká'nú ráa. ⁷ Jee kántátú'un rá ñivi kúmí sana' Abram jín rá kúmí sana' Lot. (Jee tiempú' yukuán, rá ñivi ya kúvi tata' ichiyúkún' Canaán jín rá ñivi ferezeo suni néé' ráa nuun' ñu'ún yukuán.) ⁸ Saáva nkachi' Abram nuun' Lot:

“Koo va'a ini' nú, nkóo-ó tuntíxín nteñu no'ó jín nu'u', jín nteñu rá kúmí sana' ni' jín rá kúmí sana' nú, chi ñivi tá'án ve'i kúvi-ó. ⁹ ¿Á nsá' káá ni'i ñu'un ichinúún' nú rúja? Jee kakuachi ni' ya kusíin nú nuun' nu'u'. Retú kị'in' nú ichi sátín jee kị'in' ni' ichi kuá'á. Jee retú kị'in' nú ichi kuá'á jee kị'in' ni' ichi sátín”, nkachi' Abram.

^u 13:4 Altar.

¹⁰ Jee nñanenuun'
 Lot jee nini' re' ni'i
 nu've' ichi káá nute
 ká'nú Jordán, jee nini'
 re' ya ni'i rá ñu'un
 yukuán íyó ví'í nute
 maa kénta ne ñuun'
 Zoar kuéntá' kuá' niyo
 ñu'un Ito'o'-ó naní
 Edén nuun' vii' ví'í
 niyo jín kuéntá' kuá'
 nuun' ñu'ún Egipto.

Sukuán niyo vii'-i ne sáá ntiá'an xináa Ito'o'-ó rá
 ñuun' Sodoma jín Gomorra. ¹¹ Iñajée nkaji Lot ni'i
 nu've' ichi káá nute ká'nú Jordán ntiin re' maa jee
 nkechí re' kuá'an' re' ichi kénta nkanii', jee nkusín
 ráa nuun' iin inka tá'an ráa. ¹² Jee Abram nkingo re'
 nnee' re' ichi káá ñu'un Canaán, jee Lot kuá'an' re'
 ñakunee' re' rá ñuun' káá nu've' jee ñani' re' ve'i sayo

sa'ma re' ñuun' Sodoma. ¹³ Jee rá ñivi Sodoma nkuvi ráa ñivi kán'één, jee sá'á nasíkuiti' ráa kuachi nuun' Ito'o'-ó.

¹⁴ Sáa ya kua'an' Lot nkusín re' nuun' Abram, jee Ito'o'-ó nkachi' re' nuun' Abram: “Nanenuun' jee kune'yá ne nuun' néé' nú ne ichi xíní' ñiví, ne ichi jié'é' ñiví, ne ichi kénta nkanii' jín ne ichi tá'án' nkanii', ¹⁵ chi ñi'i noo ñu'un né'yá nú nuun' no'ó taji ni' maa jín nuun' rá se'ya ichiyúkún' nú ya kuvi-i ñu'un nú jín ráa nínkání. ¹⁶ Jee sa'á ni' ya nukue'e' ví'í rá se'ya ichiyúkún' nú kuéntá' tikachaa' íyó nuun' ñu'ún, ya retú kúneí ka'vi iin ñivi tikachaa' íyó nuun' ñu'ún, jee sunisaá kúvi ka'vi-i rá se'ya ichiyúkún' nú. ¹⁷ Nakuiñi' jee kuá'án kaka ñi'i kua' kání nuun' ñu'ún jín ñi'i kua' níká', chi taji ni' maa nuun' no'ó.”

¹⁸ Jee kua'an' Abram jín ve'i sayo sa'ma re' ñakunee' re' nteñu rá tuyaá nkumí Mamré ya íñí ráa ñuun' Hebrón, jee yukúan nsama' Abram yuu' iin nuun' soko' re' nuun' Ito'o'-ó.

Síkáku Abram Lot

14 ¹ Rá kivi' yukuán Amrafel, ya kúvi tee tátúní' re' rá ñuun' Sinar, jín Arioc, ya kúvi tee tátúní' re' rá ñuun' Elasar, jín Quedorlaomer, ya kúvi tee tátúní' re' ñuun' Elam, jín Tidal, ya kúvi tee tátúní' re' rá ñuun' Goim, ² nkantá'án ráa jín Bera, ya kúvi tee tátúní' re' ñuun' Sodoma, jín Birsá, ya kúvi tee tátúní' re' ñuun' Gomorra, jín Sinab, ya kúvi tee tátúní' re' ñuun' Adma, jín Semeber, ya kúvi tee

^v 13:18 Altar.

tátúní' re' ñuun' Zeboim, jín tee tátúní' re' ñuun' Bela, ya suni naní Zoar. ³ Jee ni'i rá u'un' tee tátúní' ya'á nñasa'á tútú ráa rá ñivi rá ñuun' ráa nuun' ñu'un naní Sidim ya káa-a nteñu jie'e' rá yuku, nuun' káá Nteñú'ún U'va'.^w ⁴ Jee uxu' uvi' (12) kuiya' nyi'i rá u'un' ñuun' ya'á xintíin Quedorlaomer, soo kuiya' uxú' uni' (13) nnakuñi' ráa siki' re' sáva kene ráa xintíin re'.

⁵ Jee kuiya' uxú' kumi' (14) ñajee nkenta Quedorlaomer jín rá tee tátúní' ya yítuvi tá'án ráa jín re' jín rá ñivi ráa, jee nkantá'án ráa jee ñakin' ráa yaṭa' rá ñivi refaíta, ya néé' rává ñuun' Astarot Karnaim, jee ñakin' ráa yaṭa' rá ñivi zuzita, ya néé' rává ñuun' Ham, jee ñakin' ráa yaṭa' rá ñivi emita, ya néé' rává ñuun' Save-quiriataim, ⁶ jee ñakin' ráa yaṭa' rá ñivi horeo, ya néé' rává rá yuku ñuun' Seir, jee nkenta ráa ñuun' El-parán, nuun' káá nuun' ñu'ún sain. ⁷ Jee nnikó ráa nkenta ráa nuun' ñuun' En-mispat, ya suni naní Cades, jee nkantá'án ráa ntiin ráa ni'i ñu'un rá ñivi Amalec jín rá ñivi amorreo, ya néé' rává ñuun' Hazezontamar.

⁸ Iñajée rá tee tátúní' ráa rá ñuun' Sodoma, Gomorra, Adma, Zeboim jín Bela ya kúvi ñuun' Zoar, ña'an' ráa nsatú'va ráa rá ñivi ráa nuun' ñu'un Sidim ya káa nteñu jie'e' rá yuku sáva kantá'án ráa ⁹ jín Quedorlaomer, ya tátúní' re' ñuun' Elam, jín Tidal, ya kúvi tee ya tátúní' re' ñuun' Goim, jín Amrafel, kúvi tee ya tátúní' re' ñuun' Sinar, jín Arioc, ya kúvi re' tee ya tátúní' re' ñuun' Elasar. Kumi' rá tee tátúní' jín rá

---

^w 14:3 Nteñú'ún ntu tékú' (Mar Muerto).

se'ya ñuun' ráa kántá'án ráa nkenta ráa siki' rá u'un' tátúní' jín rá se'ya ñuun' ráa.

¹⁰ Jee ñu'un Sidim, ya káa nteñu jie'e' rá yuku, jee yukuán niyo kue'e' yavi' ya ñú'un chitú sujie kixín. Yukuán jee sáá ninu rá tee tátúní' Sodoma jín Gomorra jín rá se'ya ñuun' ráa nkaku ráa nuun' nkántá'án ráa, jee nkoyo sáva ráa ini' rá yavi' vá, jee rá inka ka' ráa ya nkaku ráa ninu ráa ku'a'an' ráa nuun' rá yuku. ¹¹ Jee rá ñivi ya náka rá kumi' tee tátúní' ntiin ráa ni'i rá nantíñú íyó rá ñuun' Sodoma jín Gomorra, jín ni'i ya yáji' jee nkene ráa ku'a'an' ráa. ¹² Jee suni Lot, ya néé' re' ñuun' Sodoma, jee kúvi re' se'ya ñani' Abram, jee suni ntiin ráa re' jín rá nantíñú re' jee ku'a'an' ráa jín-i.

¹³ Jee iin tee ya nkaku re' jee ñanakani re' nuun' Abram ya nkuvi. Jee Abram ví tee hebreo ya kúvi se'ya ichiyúkún' ya váji ráa ne nuun' tee naní Heber, jee néé' Abram nteñu rá tuyáá ká'nú kúmí Mamré ya kúvi re' tata' amorreo jín ya kúvi re' ñani' Escol jín Aner, jee yítuvi tá'án ráa jín Abram. ¹⁴ Sáá nteso'o Abram ya yí'í sajin' re' xintíin rá tee ntiin ráa maa jee nnastútú re' rá uní' sientú' xa'un' uní' (318) tee tu'va ráa kántá'án ráa ya nkaku ráa nuun' rá ñivi ya néen kuéntá' re' nuun' káá ve'i re'. Jee nchínikin' ráa rá ñivi ya náka rá kumi' tee tátúní' ne ñuun' Dan.

¹⁵ Jee yakuáá' ntasáva re' rá tee kútá'án jín re' jee nkántá'án ráa ñakin' ráa ya'ta' rá ñivi vá jee nchínikin' ráa nkántá'án ráa jín rá tee yí'í ráv'á xintíin rá tátúní' ne nkenta ráa ñuun' Hoba ya káá ichi norte Damasco. ¹⁶ Jee nñake'en Abram ni'i rá nantíñú ntiin rá tee yí'í ráv'á xintíin rá kúmí' tee tátúní' jee suni

nnake'en re' sajin' re' Lot jín rá nantíñú sajin' re', jee suni nnake'en re' rá ña'an jín rá inka ñivi ntín rává jee ñanaaka re' ráa nuun' ñuun' ráa.

Jíkán' tá'ví' Melquisedec ya koo va'a jín Abram

¹⁷ Sáa nnikó Abram nkunei re' ñakin' re' yata' Quedorlaomer jín rá tee tátúní' ya íñí jín-i, jee tee tátúní' ñuun' Sodoma nkene-e ñata'an'-a re' ñu'un Save ya káa nteñu jie'e' rá yuku, ya naní Ñu'un nu've' káa jie'e' rá yuku Tíin Tee Tátúní'. ¹⁸ Jee Melquisedec, ya kuvi tee tátúní'-i ñuun' Salem ñanaaka-a ya kaji' Abram jín rá ñivi kútá'án jín re' jín nuxi nixi' uva ko'o ráa. Jee Melquisedec ví sutu' yítíñú-u nuun' Ndiosí' máá ñá'nú nasíkuiti' ka'. ¹⁹ Jee nikan' tá'ví'-i nuun' Ndiosí' ya k'ín' va'a jín Abram jee nkachi'-i:

“Na ka' netu' ka' kuvi Abram sa'á Ndiosí' máá ñá'nú ka',

ya nsa'á re' súkún jín ñiví.

²⁰ Jee netu' ví Ndiosí' máá ñá'nú ka'

ya ntaji re' xintín nú rá ñivi ntufi' ta'án ráa jín nú jee nxináán' nú ráa.”

Iñajée Abram njia'a nuun' Melquisedec ni uji' ni uji' ta sientú' (100) ni'í rá nantíñú nñani'in' re'. ²¹ Jee nkachi' tee tátúní' ñuun' Sodoma nuun' Abram:

—Nataji rá ñivi ni' nuun' ni' jee kinoo nú jín rá nantíñú nnake'en nú.

²² Jee nnaxinikó Abram:

—Ya nnanena'á ni' nsanáa' ni' nuun' tu'un ká'án' ni' nuun' Ito'o' ni' Ndiosí' máá ñá'nú ka' ya

nsa'á súkún jín ñiví, ²³ ya sú ne iin yu've' jín sú ne iin ñiin nú'ni' nijian', nsá' t̄in n̄i' ni iin nantíñú ntáká nantíñú nú, sáva ni nkachí' nú: “maání' nsákúká n̄i' Abram”. ²⁴ Nt̄in n̄i' kuachi sáni ya nyaji' rá ñivi kútá'án ráa jín n̄i', jee suni ku'va sáva nantíñú nuun' rá tee ya ña'an' ráa jín n̄i', Aner, Escol jín Mamré, sáni íyó n̄i'in' ráa kinoo jín ráa.

Tratú' nchisóyu'ú Ndiosí' nuun' Abram

15 ¹ Sáa njia'a rá ya'á, nkenta tu'un Ito'o'-ó nuun' Abram sáa nxinenuun' Ito'o'-ó nuun' re' jee nkachi'-i:

—Koto yú'ví nú, Abram, chi nu'u' ví ya nama no'ó jee máá ñá'nú ví ta'vi' taji n̄i' nuun' no'ó.

² Soo n̄axiníkó Abram:

—Ndiosí' máá kúná'nú ya kúvi Ito'o' n̄i', ¿nakuí chi taji nú ta'vi' nuun' n̄i' rúja?, chi ni ntu íyó se'ya n̄i' jee kinoo n̄i' ya kúmí n̄i' nuun' Eliezer ya kúvi musú' n̄i' ya néen kuéntá' re' ve'i n̄i' ya kúvi re' tee ñuun' Damasco.

³ Jee nkachi' Abram:

—Ntu ntaji nú se'ya nuun' n̄i' jee maaré' ya néen kuéntá' ve'i ni ví ya n̄i'in' rá nantíñú n̄i'.

⁴ Iñajée nkenta tu'un Ito'o'-ó nuun' Abram:

—Nsú tee ya'á ví ya kinoo jín rá nantíñú nú. ñin se'ya yí ya kúvi se'ya n̄i'ñi' nú ya kene-e nuun' nú ví ya n̄i'in' rá nantíñú nú.

⁵ Jee ntava' Ndiosí' Abram chíké'i jee nkachi'-i:

—Kune'yá súkún, jee ka'vi rá tiuun', retuan kunei ka'vi nú raa jee sukuán koo kue'e' rá ichiyúkún' nú —nkachi' Ito'o'-ó nuun' re'.

⁶ Nkunei ini' Abram ninu' ini' re' Ito'o'-ó jee saáva nkunaa' ini' Ndiosí' ya kínóo naa' re' nuun'-u. ⁷ Inájée nkachi' Ndiosí' nuun' re':

—Maání' kúvi Ito'o' nú, ya ntava' ni' nó nuun' ñuun' Ur ya y'í xintíin rá ñivi caldeo sáva taji ni' ñu'un ya'á nuun' nú, sáva kinoo nú jín-i.

⁸ Jee nkachi' re':

—Ndiosí' máá kúñá'nú ya kúvi Ito'o' ni', ¿naja kuká'nú ini' ni' ya ni'in' ni' maa kinoo ni' jín-i? —nkachi' Abram.

⁹ Jee nkachi' Ndiosí' nuun' re' [ya ku'va ñujiín' ya íyó sa'á sáva sa'á tratú']:

—Kuáké'en iin chelu s'í ya uní' kuiya', jín iin chuviyá' ya uní' kuiya', jín kanerú' ya uní' kuiya' jín iin kúku jín iin paloma.

¹⁰ Ñanaka Abram ni'i rá kiti vá, jee nkuachi sava re' ráti' jee nchisó re' sáva ta ñin rá kiti vá ñin ichi jín inka sáva nchisó re' íyó ka' ichi ichinúún', soo rá sáa' chi ntu ntasáva re' ráti'. ¹¹ Jee nkikuun rá kiti tūmi ya yáji' kuñu rá ñuné'yú' rá kiti ní'i', soo ntanín' Abram ráti'. ¹² Sáa nini kuí, jee nkixi' naan' re'. Jee nnūneen' túún mánasí ñasi'-i re' jee nyu'ví nasíkuiti' re'. ¹³ Jee nkachi' Ndiosí' nuun' Abram:

—Kuni' nijia nú ya rá ichiyúkún' ya kene nuun' nú kuvi ráa to'o' kunee' ráa inka ñuun' ya ntu kúvi ñuun' ráa. Jee satíñú ráa nuun' rá ñivi ñuun' vá jee kuvi ráa musú' ke'en ñivi, jee koto u'vi' rá ñivi vá ráa kumí' sientú' (400) kuiya'. ¹⁴ Jee ke'ne' ni' kuachi vá xinó'o ni' rá ñivi ñuun' vá nuun' satíñú sain ráa nuun' rá ñivi ñuun' vá, jee kuíre kene ráa ñuun' vá jín kue'e' ntántúní' nantíñú ni'in' ráa. ¹⁵ Jee no'ó chi va'a kuvi ini' nú kuvi' va'a nú jee nake'en Ndiosí' ánima' nú nutútú-u ichi kútú jín rá ánima' rá tátá' jí' nú yana'án, jee kise'í nú, sáa kuñá'nú nú koo va'a nú. ¹⁶ Jee jiá'a kumí' sientú' (400) kuiya' ya kue'nu ráa yukuán jee nanikó ii' rá se'ya ichiyúkún' nú nuun' ñu'un ya'á, chi ntiá'an kenta chitú kuachi sá'á rá ñivi amorreo ya ntiá'an kenta tiempú' xinó'o ni' ráa —nkachi' Ndiosí' nuun' Abram.

¹⁷ Sáa nta'an' nkani' nkūneen' ví'í jee nini' Abram ñin ya íyó kuéntá' itun' nuun' kéne ñu'ma' jín ñin íti sújié ya ntñin ñu'un', jee jiá'a ráa ma'ñú rá kiti ní'i' vá. ¹⁸ Maa' kivi' yukuán ñakin' Ito'o'-ó tratú' jín Abram jee nchisóyu'ú re' nuun' Abram:

—Nuun' rá se'ya ichiyúkún' nú ya váji ichinúún' ku'va ni' ñu'un ya'á kenta ne nteká'nú naní Egipto jín

ne nteká'nú naní Éufrates, ¹⁹ ñu'un nuun' nées' rá ñivi quenita, rá quenizita, rá cadmoneo, ²⁰ rá hitita, rá ferezeo, rá refaita, ²¹ rá amorreo, rá cananeo, rá gergeseo jín rá jebuseo.

Agar jín se'ya ña Ismael

16 ¹ Sarai ya kúvi ña ñas'í Abram ntu níyo se'ya ña jín re'. Jee íyó ñin musú' nke'en ya y'í xintíin ña ya kúvi ña'an ñuun' Egipto naní Agar. ² Jee nkachi' Sarai nuun' Abram:

—Jíní' nú ya Ito'o'-ó nchusává re' ya koo se'ya ni' soo koo va'a ini' nú kusu' nú jín musú' ni' jee sanaan' koo se'ya ña ya kúvi se'ya ni'.

Jee nkanjíá Abram ya nkachi' Sarai nuun'-u.

³ Jee Sarai, ñas'í Abram, ñanaka ña Agar, ña'an ñuun' Egipto ya kúvi musú' ña, jee njia'a ña maa nuun' Abram sáva kúvi ñas'í re'. Nsa'á ráa ya'á sáá nkuví ují' kuiya' ya nées' Abram nuun' ñu'ún Canaán.

⁴ Ñajée ñakunee' re' jín Agar, jee nñanise'ya ña, soo sáá nini' ña ya nékue'i' ña jee nkuniichi' ña ito'o' ña Sarai. ⁵ Ñajée nkachi' Sarai nuun' Abram:

—Sikí' nú íyó ya nó'o ni', chi nchi'i ni' musú' ni' xintíin nú jee sáá nini' ña ya nékue'i' ña, jee kúníichi' ña nu'u'. Na ka' sanáa' Ito'o'-ó né ñin-ó íyó sikí', nu'u' áxí no'ó.

⁶ Jee nñaxiníko Abram nuun' Sarai:

—Kune'yá, musú' nú ya nke'en, xintíin nú y'í-i, sa'á jín ña ñakuá' jíani ini' nú né ñin vá va'a.

Iñajée nkajíé'é sákini Sarai maa, jee nkene ña kua'an' ña nuun' Sarai. ⁷ Jee máá najiá'á' íí Ito'o'-ó nketá'án re' ña nuun' káku nute nuun' ñu'un sáin. Néé' nuun' káku nute vá ichi kuá'án' ñuun' Shur. ⁸ Jee nkachi' re':

—Agar, musú' Sarai, ¿né nú' vaji nú?, jee, ¿né nú' kǐ'in' nú?

Jee nkachi' ña:

—Nuun' ito'o' ni' Sarai jínu ni' síyo ni'
—nkachi' ña.

⁹ Jee nkachi' máá najiá'á' íí Ito'o'-ó nuun' ña:

—Nikó nuun' ito'o' nú jee chi'i nú maánú xintíin ña.

¹⁰ Jee suni nkachi' máá najiá'á' íí Ito'o'-ó nuun' ña:

—Sa'á ni' kukue'e' ví'í ka' se'ya ichiyúkún' nú ya vaji ichinúún', ya ni nsá' kuvi ka'vi ñivi ráa jie'e' rá ntántúní' kue'e' ráa.

¹¹ Jee suni nkachi' máá najiá'á' íí Ito'o'-ó nuun' ña:

—Nékué'i' nú, jee koo iin se'ya yíí nú jee sikúnání nú maa Ismael, chi nteso'o Ito'o' ntiin kuéntá' re' ya nó'o nú. ¹² Jee kuvi re' iin tee kuiñi núne re' kuéntá' iin burrú' yúkú, kantá'án re' jín ni'i rá ñivi jee ni'i ráa kantá'án jín re', jee kuiñi re' siki' ntáká rá ñanité'án re'.

¹³ Jee Ito'o'-ó ya nka'an' re' jín ña, jee nsikúnání ña maa: “Ndiosí' ya né'yá”, jee nkachi' ña: “¿á suni

ya'á nne'ya ní maáré' ya né'ya nu'u' rúja? ¹⁴ Jee saáva nsikúnání raa sókó ya'á: “Sókó maáré' ya tékú' ya né'ya re' nu'u'.” Néé' sókó ya'á ma'ñú ñuun' Cades jín ñuun' Bered. ¹⁵ Jee nsikáku Agar se'ya yíí ña jín Abram jee nsikúnání re' maa Ismael. ¹⁶ Jee kumixiko ñnu' (86) kuiya' íñí Abram sáa nsikáku Agar Ismael se'ya yíí Abram.

Circuncisión ví seña ya stúvi tratú' ñakin' Ndiosí'

17 ¹ Jee íñí Abram kumixiko xa'un' kumi' (99) kuiya' jee ntuví Ito'o'-ó nuun' Abram jee nkachi' re' nuun'-u:

—Nu'u' ví Ndiosí' ya níso ní' ní' ntántúní' fuersá' íí'. Kitíñú nuun' ní' jee kue'nu naa' ya ntuná' kuachi koo siki' nú. ² Kakin' ní' tratú' ní' jín no'ó jín nu'u': jee nasa'á kue'e' ní' rá ichiyúkún' nú ya kene nuun' no'ó.

³ Jee ñaxin nei Abram nuun' re' ne nuun' ñu'ún, jee nka'an' Ndiosí' jín re' jee nkachi'-i nuun' re':

⁴ —Ya'á ví tratú' sa'á ni jín no'ó ya chísóyu'ú ní' nuun' nú ya: kuvi nú tátá' jí' nuun' kue'e' nasíkuiti' tata' ichiyúkún'. ⁵ Jee nkunání ka' súví nú Abram, chi súví nú nakunání Abraham, chi ñani' ní' no'ó ya kuvi nú tátá' kue'e' nasíkuiti' tata' ichiyúkún'. ⁶ Jee sa'á ní' ya kukue'e' nasíkuiti' ichiyúkún' nú, jee sa'á ní' ya ne nuun' no'ó kene ké'ín nación, jee ne nuun' no'ó kene raa kuvi tee ya tatúní' raa ké'ín rá ñuun'. ⁷ Jee kakin' ní' tratú' ní' jín nu'u' jín no'ó jín rá se'ya nú jín rá ichiyúkún' raa ya vaji ichinúún' ka', sáva kuvi tratú' kinoo-o ñínkání ya kuvi ní' Ndiosí' nú jín ichiyúkún'

nú yá kiji tiempú' ichinúún' ka'. ⁸ Jee taji ni' nuun' nú jín nuun' ichiyúkún' nú yá kiji tiempú' ichinúún' ñu'un nuun' néé' nú kuéntá' to'ò', yá kúvi ni'i nuun' ñu'un Canaán sáva kuvi ñu'un raa nínkání. Jee kuvi ni' Ndiosí' raa —nkachi' Ndiosí' nuun' Abraham.

⁹ Jee tukuni nkachi' Ndiosí' nuun' Abraham:

—Jee no'ó chi sikúnkuvi nú tratú' ni' yá ñakin' ni' jín nú. Maánú jín ichiyúkún' nú jín rá ichiyúkún' raa yá vaji ichinúún' ka' sikúnkuvi rán maa. ¹⁰ Ya'á ví tratú' ni' yá kakín' ni' jín nú jín rá ichiyúkún' nú vaji ichinúún' ka' yá sikúnkuvi nú jín raa: yá íyó sa'á circuncidar ntáká tee nteñu rán. ¹¹ Jee sa'á circuncidar rán yá ke'ne' tiyu' rán ntí' yu'ú ñiin násí' xini' nuun' íí tee jee síyo rán maa jee suvivá kuvi seña yá stúvi-i yá ñakin' ni' tratú' ni' jín rán. ¹² Jee kivi' uná' yá nkaku ntáká rá se'ya yíí nú jín rá ichiyúkún' nú yá kiji ichinúún' ka' jee íyó ke'ne' tiyu' rán ñiin vá ntáká tee yá kaku nuun' tá'án ve'i nú, jín rá tee nke'en nú jín xu'ún nuun' ñin to'ò', jín yá ntu kuvi raa se'ya ichiyúkún' nú. ¹³ Íyó ke'ne' tiyu' jín síyo ñiin vá tee yá kaku nuun' tá'án ve'i nú jín tee ke'en nú jín xu'ún jee kuniso rán tratú' ni' nuun' yikikúñu rán yá koo nínkání. ¹⁴ Jee tee yá nké'né'-e jín ntu síyo-o ñiin vá, jee suvivá íyó tava' maa nteñu ñivi ni', chi njia'a-a nuun' tratú' ñakin' ni' —nkachi' Ndiosí'.

¹⁵ Jee suni nkachi' Ndiosí' nuun' Abraham:

—Jee Sarai yá kúvi ñasí'í nú, jee nsá' kunaní ña ka' Sarai, chisa' síví ña kuvi Sara. ¹⁶ Jee sa'á ni' ya netu' kuvi ña, jee suni taji ni' ñin se'ya yíí nú jín ña.

Jee sa'á ni' ya ne nuun' ña kene ké'in nación, jee ne nuun' ña kene ráa ya kuvi tee ya tatúni' ráa ké'in rá ñuun' —nkachi' Ndiosí' nuun' Abraham.

¹⁷ Saájee ñaxin nei Abram nuun' re' ne nuun' ñu'ún, jee ñaku' re' jee ñani' ini' ánima' re': “¿Á koo ru se'ya iin tee ya íñí iin sientú' (100) kuiya' chi'? Jee Sara, ¿Á sikáku ru ña iin se'ya ya íñí ña kumixiko ují' (90) kuiya' chi'?” ¹⁸ Saájee nkachi' Abraham nuun' Ndiosí':

—Varésukuán jee kuvi kuteku' Ismael jín ya vá'a sa'á nú —nkachi' Abraham.

¹⁹ Soo nkachi' Ndiosí':

—Sara ya kúvi ñasí'í nú sikáku ña iin se'ya yíí nú, jee sikúnání nú súv-i Isaac, jee kakín' ni' tratú' ni' jín-i ya kúvi tratú' ya kinoo níinkání jín rá ichiyúkún'-u ya kiji tiempú' ichinúún'. ²⁰ Jee jie'e' Ismael, suni ntiin kuéntá' ni' ya nkachi' nú, jee sa'á ni' ya netu' kuvi re', jee sa'á ni' ya koo ví'í ichiyúkún' re' jee kukue'e' ví'í ya kene nuun' re'. Jee nuun' re' kene uxu' uvi' (12) tee tatúni' ñuun'. Jee sa'á ni' ya kene nuun' re' nación máá ká'nú. ²¹ Soo kakín' ni' tratú' ni' jín Isaac ya sikáku Sara jín nú tiempú' ya'á kuiya' kiji —nkachi' Ndiosí'. ²² Jee sáá nkuví nka'an' Ndiosí' jín Abraham jee nxinóo re' Abraham.

²³ Jee nke'en Abraham se'ya re' Ismael jín ntáká rá tee nkaku nuun' tá'an ve'i re', jín ntáká rá musú' nke'en re' jín xu'ún re', jee máá kivi' yukuán ntají re' ya sa'á circuncidar rá musú' re' ntáká tee ya néé' jín re' sánikuá' nkachi' Ndiosí' nuun' re'. ²⁴ Jee íñí Abraham kumixiko xa'un' kumí' (99) kuiya' sáá

ñe'ne'-e ntí' yu'ú ñiin nási' xini' nuun' íí' re'. ²⁵ Jee se'ya re' Ismael íñi uxu' uni' (13) kuiya', sáa nte'ne' tiyu' ñiin vá. ²⁶ Jee máa kivi' yukuán nte'ne' tiyu' nuun' íí' Abraham jín se'ya yí' re' Ismael. ²⁷ Jín ntáká rá tee ñivi ve'i re' ya nkaku nuun' tá'an ve'i re', jín ntáká rá musú' nke'en re' nuun' rá to'o' jín xu'ún re', jín ntají re' ya ke'ne' tiyu' rá musú' re' nuun' íí' raa jín maaré'.

Chisóyu'ú Ndiosí' nuun' Abraham ya koo se'ya yí-i

18 ¹ Jee ntuvi Ito'o'-ó nuun' Abraham nteñu rá tuyaá ká'nú kúmí Mamré, ni néé' Abraham yuvé'í vesayo sa'ma re', máa hora sáá'. ² Jee nnakune'yá nichí re' jee nini' íká re' ya uni' tee íñi nichí' ichinúún' re'. Jee sáa nini' re' raa, jee ninu re' nkene re' yuvé'í jee ñata'an' re' raa, jee ñakuíñi' íti re' nuun' raa jee ne ñaxin nei re' nuun' re' nuun' ñu'ún. ³ Jee nkachi' re':

—Ito'o' ni', retú kúvá'a ini' nú né'yá nú nu'u', kova'a xá ini' rán nkí'ín' rán ntañú'ún jee kinoo rán iinúún jín nu'u' ya kúvi ni' musú' rán. ⁴ Jee kiji rá musú' ni' jín nute nakete raa jie'e' rán jee najiaví rán nuun' kátí jie'e' yutun. ⁵ Jee jie'e' ya ntiaa' rán nuun' ni' ya kúvi ni' musú' rán jee kike'en ni' ntí' ya kaji' rán sáva nakei ini' rán jee kuíre naku'un rán ichi k'i'ín' rán —nkachi' Abraham nuun' raa.

Jee nkachi' raa:

—Sa'á su'va sánikuá' nkachi' nú.

⁶ Saájee ninukuáchí Abraham nnivi re' ini' ve'i sa'ma nuun' néé' Sara jee nkachi' re' nuun' ña:

—¿Yachi' nú! Saka' oko' litro yuchi harina vá'a jee sa'á ixtatíla' —nkachi' re'.

⁷ Jee ninu re' kua'an' re' nuun' íñí rá xíniki' re', jee nke'en re' ìin chelu yuté jiáá máa va'a, jee njia'a re' maa nuun' ìin musú' re', sáva sa'á stáko-o vá.

⁸ Jee suni nke'en re' ñujien xukui jín xukui jín kuñu chelu ya nsá'á stáko-o, jee ñani re' maa nuun' rá tee vá, jee íñí re' nuun' raa jie'e' yutun, jee nyaji' raa.

⁹ Jee nikaṭu'ún raa re':

—¿Né nú! íyó ñasí'í nú Sara? —nkachi' raa nuun' re'.

Jee nnaixiníko re':

—Néé' ña ini' ve'i sa'ma ya'á —nkachi' re' nuun' raa.

¹⁰ Saájee nkachi' ìin rá tee vá:

—Máá náá' nijia inka kuiya' kiji ichinúún' níko tuku ni' kine'yá ni' no'ó, jee ní tiempú' saá koo ìin se'ya ñasí'í nú Sara —nkachi' ìin rá tee vá nuun' re'.

Jee néé' Sara yuvé'í ichi ini' ve'i sa'ma ya néé' ichi yata' nuun' íñí re' jee tésó'o ña rá tu'un ká'an' raa. ¹¹ Abraham jín Sara ya nyii raa, jee Sara chi ya ntuví ka' nátani yata' ña ta yoo'. ¹² Saáva ñaku' yu'u' Sara, jee nka'vi ini' maña: “Kuani'i ni' jee, ¿á kuvi ka' kusii' ini' ni' ya koo se'ya ni' rúja jee ya nyii yí ni' ito'o' ni' rúja?” ñani' ini' ña.

¹³ Saájee nkachi' Ito'o' nuun' Abraham:

—¿Na kuvi chi ñaku' Sara jee káchí' ña?: “¿Á máá naá' nijia ya kuvi koo ìin se'ya ni' ya nyii ni'

© 1996 David C. Cook

chi'?" ¹⁴ ¿Á íyó ná kuvi yá víjí nasíkuiti' yá sa'á Ito'o' résa? Tiempú' ñani ni' kuiya' kiji tukuni nikó ni' kiné'yá ni' no'ó, saájee koo ñin se'ya yíí Sara —nkachi' Ndiosí' nuun' Abraham.

¹⁵ Soo ntuví nkachi' Sara:

—Ntu ñákú' ni' —nkachi' ña ya'a' chi nyu'ví ña.

Jee nñaxiníko' re':

—Ntuví chisa' ñaku' nú —nkachi' Ndiosí'.

**Jíkán' tá'ví' Abraham nuun' Ndiosí'
jié'e' ñuun' Sodoma**

¹⁶ Jee kuíre nnakuíñi' nichí' rá tee vá, jee nne'yá ráa nuun' ñuun' Sodoma, jee nñake'en ráa kuá'an' ráa ichi kuá'an' ñuun' Sodoma, jee kútá'an' Abraham jín ráa kuá'an' sáva ka'an' re' ká' jín ráa jee kí'in' ráa.

¹⁷ Jee nkachi' Ito'o':

“¿Á chise'í ni' nuun' Abraham ya ná kuvi ya sa'á ni'? ¹⁸ Chi íyó nijia ya Abraham vá kuvi re' tátá' iin nación máá kúñá'nú jín koo fesá'-a. Jee kuatíñú ni' maaré' sáva sa'á ni' ya netu' kuvi ntáká rá nación ñivi ya'á. ¹⁹ Chi nkaji ni' re' sáva tatúní' re' nuun' rá se'ya re' jín nuun' rá ichiyúkún' re' kiji tiempú' ichinúún' sáva chu'un re' ráa ichi Ito'o' kunikin' ráa maa sáva sa'á ráa ni'i ya kúvi ya vá'a jín ya íyó naa' sáva sikúnkuvi ni' ya nkachi' ni' sa'á ni' nuun' re', ya kúvi ni' Ito'o'.”

²⁰ Jee nkachi' Ito'o' Ndiosí':

—Ntántúní' íyó tu'un kakuachi siki' rá ñivi rá ñuun' Sodoma jín Gomorra ya kúkáné'én ví'í ráa ka', jee níviní' ka' rá kuachi sá'á ráa. ²¹ Jee yukuán kii'n' ni' sáva kune'yá ni' retú ya naá' ví nijia ya máá nasi ví ya nivá'a sá'á ráa kuéntá' kuá' íyó tu'un kakuachi ya tésó'o ni'. Jee retú ntuví jee kuni' ni' maa —nkachi' Ndiosí'.

²² Jee níkóyátá uvi' rá tee vá yukuán nñakechí ráa, jee kuá'an' ráa ichi ñuun' Sodoma, soo Abraham nkinoo ii' re' ka' íñí re' nuun' Ito'o'. ²³ Jee ñakuyatin ka' Abraham nuun' Ndiosí' jee nkachi'-i:

—¿Á máá naá' nijia xináán' nkáá nú rá ñivi naa' jín rá ñivi nivá'a rúja? ²⁴ Jee sanaan' íyó uvixiko uji' (50) ñivi naa' nuun' ñuun' vá, jee, ¿á máá naá' nijia ya xináán' nú ñuun' vá jee nkúneká'nú ini' nú rá ñivi ñuun' vá jie'e' rá uvixiko uji' (50) ñivi naa' vá résa? ²⁵ ¡Máá náá' nijia ya nsá' sa'á nú sukuán! Nkúvi ka'ni' nkáá nú rá ñivi naa' jín rá ñivi nivá'a, ya nuún koo jín rá ñivi naa' kuéntá' rá ñivi nivá'a. ¡Nsa'á nú sukuán!

No'ó ya kúvi nú ya jíé'né' nú kuachi ni'i ñivi ñiví ya'á,
 ¿á ntu sú naa' ke'ne' nú kuachi résa?

—nkachi' Abraham.

²⁶ Jee nkachi' Ito'o':

—Retú nani'in' ni' uvixiko uji' (50) ñivi naa'
 nuun' ñuun' Sodomá, jee jie'e' ráa jee kuneká'nú ini'
 ni' kune'yá ni' ntaká rá ñivi néé' yukuán

—nkachi' Ndiosí'.

²⁷ Jee nnaxiníko Abraham:

—Vitan jee nkiji ini' ni' ka'an' ni' jín Ito'o' ni'
 su'va, sú nu'u' chi kuachi kúvi ni' tikachaa' jín yaa'.

²⁸ Sanaan' kúmání' u'un' ñivi naa' sáva kenta ni
 uvixiko uji' (50) ñivi naa' résa. ¿Á xináán' nú ni'i
 ñuun' vá jie'e' ya kúmání' u'un' ñivi naa' résa?

—nkachi' Abraham.

Jee nnaxiníko Ndiosí':

—Nsá' xináán' ni' ñuun' vá retú nani'in' ni'
 uvixiko u'un' (45) ñivi naa' —nkachi' Ito'o'-ó Ndiosí'.

²⁹ Jee tukuni nka'an' Abraham jín re' jee
 nkachi'-i:

—Sanaan' nani'in' nú uvixiko (40) ñivi naa'
 yukuán —nkachi' Abraham.

Jee nkachi' re':

—Nsá'á ni' maa jie'e' rá uvixiko (40) ñivi
 naa' vá.

³⁰ Jee nkachi' Abraham:

—Ito'o' ní', kova'a ini', koto kítí' ini' nú kune'yá nú nu'u' jie'e' ka'an' ní'. Sanaan' nani'in' nú oko' uji' (30) ñivi naa' yukuán —nkachi' Abraham.

Jee nkachi' re':

—Nsá' sa'á ní' maa retú nani'in' ní' oko' uji' (30) ñivi naa' yukuán —nkachi' Ndiosí'.

³¹ Jee nkachi' Abraham:

—Kova'a ini', kiji ini' ní' ka'an' ní' jín Ito'o' ní'. Sanaan' nani'in' nú oko' (20) ñivi naa' yukuán —nkachi' Abraham.

Jee nkachi' Ito'o':

—Nsá' xináán' ní' maa jie'e' rá ókó' ñivi naa' —nkachi' Ndiosí'.

³² Jee nkachi' Abraham:

—Kova'a ini' Ito'o' ní', koto kítí' ini' nú kune'yá nú nu'u' jie'e' ka'an' ní' ñin íchí ka'. Sanaan' nani'in' nú uji' (10) ñivi naa' —nkachi' Abraham.

Jee nkachi'-i:

—Nsá' xináán' ní' maa jie'e' rá ují' vá —nkachi' Ndiosí'.

³³ Jee sáá nkuvi ni'i nka'an' Ito'o' jín Abraham, jee kua'an'-a, jee Abraham chi nnikó-o nuun' néé'-e.

Xináán' Ndiosí' rá ñuun' Sodoma jín Gomorra

19 ¹ Jee rá uví' najiá'á' íí' Ndiosí' jee sáá kua'kunéu'un jee nkenta ráa nuun' ñuun' Sodoma. Jee Lot chi ñakunee' re' yu'ú nuun' kivi

rá ñivi nuun' ñuun' Sodoma vá. Jee sáá nini' re' raa, jee nnakuini' re' ñata'an' re' raa, jee ñakuini' íti re' nuun' raa ne ñaxin nei re' nuun' re' nuun' ñu'ún. ² Jee nkachi' re':

—Ráno'ó tátá', kova'a xá ini' rán kikinoo rán yakuáá' ve'i nu'u' ya kúvi ni' musú' rán. Jee yukuán kuvi nakete rán rá jie'e' rán, jee ne'en' xteñu'ún kuvi ki'in' rán ichi ki'in' rán —nkachi' re' nuun' raa.

Soo nkachi' raa:

—Ntuvi chi sú ini' ichi chíké'i ni kinoo rán' yakuáá' —nkachi' raa nuun' re'.

³ Soo nyituvi ví'í re' nka'an' re' jín raa, jee ña'an' raa jín re' ve'i re'. Jee sáá nkenta raa jín re' jee nsa'á stákoo re' ñin xíní ya kuxíní raa jín ixtatílá' ya ntu yí'í levadura ya nsa'á re' maa, jee nyaji' raa maa. ⁴ Jee ne ntiá'an ka' kikava raa kusu' raa, jee ntaká rá tee ñuun' vá, ne rá súchí jín ne rá tee ñá'nú, jee nchutiya' raa maárra ya'ta' ve'i Lot, ⁵ Jee nkanajín raa xini' Lot jee nkachi' raa:

—¿Né nú' íyó rá tee ntiaa' nuun' nú yakuáá' vitan? ¡Tava' raa!, sáva tiin xeen' rán' raa —nkachi' raa. ⁶ Saájee nkene Lot yuvé'i nuun' raa, jee nnakasi' re' yuvé'i ya'ta' re'. ⁷ Jee nkachi' re':

—Rá ñani' ni', kova'a xá ini' rán koto sá'á niva'a rán. ⁸ Kova'a ini' rán íyó uvi' se'ya sí'í ni' ya'á ya ni ntiá'an kusu' raa jín ni ñin tee. Jee kova'a ini' rán tava' ni' raa nuun' rán jee sa'á rán sáni kuni' maáran jín raa, soo rá tee ya'á chi koto na sá'á rán jín raa, chi njia'a ni' ve'i ni' kinoo raa jee íyó nama ni' raa —nkachi' Lot.

⁹ Soo nna_xiní_{kó} raa:

—¡Kuiyo yukuán! —jee nkachi' raa ka'—, to'o' ya'á nkenta re' néé' re' nteñu-ó, jee vitan sá'á re' kuéntá' juez jee jié'né' re' kuachi-ó. Saájee sa' ví'í ká' sa'á kini rán' jín no'ó nsú ká' suviráa —nkachi' rá tee vá nuun' Lot, jee nchinátá'án raa Lot, ñakuyatin raa yuvé'í sáva ka'nu' raa maa.

¹⁰ Soo rá tee ya kinoo ve'i re' vá nsikáá' raa na'á raa jee nna_xtá raa Lot nxinívi raa re' ini' ve'i jín raa jee nna_kasi' raa yuvé'í. ¹¹ Jee nsa'á kuáá raa nchinúún rá tee íní yuvé'í ne rá máá súchí ka', jín ne rá tee ñá'nú ka', nkukuáá raa, jee ne njiaví raa nánukú kuáá raa yuvé'í. ¹² Saájee nkachi' ni núví' rá tee íní jín Lot:

—¿Á íyó ka' rá tá'án ve'i nú ya'á?, ¿á ñin se'ya kasá nú, jín rá se'ya yíí nú, jín rá se'ya sí'í nú, jín ntáká ya kúmí nú ñuun' ya'á? Jee tava' raa nuun' ñuun' ya'á. ¹³ Chi xináán' rán' ya'á, chi ntántúní' íyó tu'un kákuachi siki' rá ñivi rá ñuun' ya'á nuun' Ito'o', saáva ntají Ito'o' ránu'u' sáva xináán' rán' maa —nkachi' raa nuun' Lot.

¹⁴ Saájee nkene re' kuaka'an' re' jín rá tee ya kvi rá se'ya kasá re' ya káá ná'vi' raa jín rá se'ya sí'í re' jee nkachi' re':

—¡Nakoo rán jee kene rán kuá'án rán ya'á, chi sané' íyó xináán' Ito'o' ñuun' ya'á! —nkachi' Lot.

Soo nka'vi ini' rá se'ya kasá re' ya kásikí re'.

¹⁵ Jee sáá kuakunijin jee nxináni'vi' rá najiá'á' íí' vá ini' Lot jee nkachi' raa:

—¡Nakoo, jee ke'en ñasí'í nú jín ni núví' rá se'ya sí'í nú ya néé' ráa ya'á, jee kuá'án jín ráa, sáva ntu naan' nú sáá xinó'o Ito'o' Ndiosí' ñuun' ya'á!
—nkachi' rá najiá'á' íí' vá nuun' Lot.

¹⁶ Soo sáá kúkáiin ini' Lot, jee ntíin rá tee na'á re' jín na'á ñasí'í re', jín rá na'á ni núví' rá se'ya sí'í re', chi jie'e' nika' íyó tu'un ná'ví ini' Ito'o' né'yá re' Lot, jee ntava' ráa rává ñani ráa rává yuñúún' vá.

¹⁷ Jee sáá ya nsíyo ráa rává nuun' yuñuun' vá, jee iin ráa nkachi':

—¡Kuá'án, sikáku nú maánú! Jee koto nakune'yá yátá nú yaṭa' nú, jee ni koto jíakuiñí' nú ni iin nuun' ñunú'vé' nekuá' kenta rán rá yuku, sáva ntu naan' nú —nkachi' iin rá najiá'á' íí' vá nuun' Lot.

¹⁸ Soo nkachi' re' nuun' ráa:

—¡Ntuví!, tátá', kova'a ini' nú, ¹⁹ chi ya íyó máni' ini' nú né'yá nú nu'u' ya kúvi ni' musú' nú, jee ntántúni' kúvá'a ini' nú né'yá nú nu'u' jie'e' ya nsa'á nú jín nu'u', chi nsikáku nú nu'u', soo nkúvi kaku ni' ne rá yuku chi sanaan' kita'an' ya xináa vá nu'u' jee kuvi' ni'. ²⁰ Kova'a ini' nú, kune'yá, káá iin ñuun' yatin ya'á, jee ñuun' lúlí ví-i. Kova'a ini' nú, taji kí'in' ni' yukuán sáva kaku ni'. ¿Á máá lúlí kúvi nijia ñuun' vá sáva kaku ni' yukuán résa? —nkachi' Lot nuun' najiá'á' íí' vá.

²¹ Saájee
nkachi' najiá'á' íí' vá
nuun' re':

—Vatuni,
yínetu' ni' ya'á ya
jíkán' nú nuun' ni'
jee nsá' xináán' ni'
ñuun' vá ya nkachi'
nú. ²² Yachi' nú, kaku
nú yukuán, chi ni
ntuná' kúvi sa'á ni'
nekua' kenta nú
yukuán —nkachi'
najiá'á' íí' vá nuun'
Lot. (Saáva nsikúnání
re' súví ñuun' yukuán
Zoar, [ya kuíni káchí' lúlí].)

²³ Sáa ya nkunijin' jee nkenta Lot nkivi re' ñuun'
Zoar, ²⁴ jee nsa'á Ndiosí' ya kuun yuu' azufre káyú'-u
jín ñu'un' ita' ne súkún ne rá ñuun' Sodoma jín
Gomorra, ²⁵ jee nxináán' re' rá ñuun' vá, jín ni'i rá íyó
sánitíin yukuán, jín ni'i rá ñivi néé' rá ñuun' yukuán,
jín ni'i ya jiá'nu nuun' ñu'un vá. ²⁶ Jee ñasí'í Lot, ya
níkín' ña yata' re', nñakune'yá ña yátá ña, jee yukuán
nnuvi ña ñuné'yú' yuu' ñiín'.

²⁷ Jee ne'en' nnakoo Abraham jee ña'an' re'
nuun' niñi re' nka'an' re' jín Ito'o'. ²⁸ Jee
nñakune'yá-a nuun' káá rá ñuun' Sodoma jín
Gomorra, jín ntáká ichinúún' káá ñu'un ñuun' vá, jee
nini'-i ya kéne ñu'ma' ñu'un vá kuéntá' retán' kuá'
iín itun'.

²⁹ Jee su'va nkuvi sáá nxináán' Ndiosí' rá ñuun' káá nuun' nu've' vá, soo ñú'ún xíni' Ndiosí' né'ya re' Abraham jee ntava'-a Lot nuun' nxináán'-a, sáá nxináán'-a rá ñuun' nuun' néé' Lot.

Lot jín rá se'ya sí'í re'

³⁰ Soo nkene Lot ñuun' Zoar jee kuḗ'an' re' yuku jee néé' re' yukuán jín ni núví' rá se'ya sí'í re', chi nyu'ví re' kinḡo re' kunee' re' ñuun' Zoar. Jee nkinḡo re' nnee' re' ini' iin yavi' kava jín ni núví' rá se'ya sí'í re'.

³¹ Jee nkachi' se'ya sí'í xí'nañú'ún re' nuun' se'ya sí'í súchí re' ka':

—Ya kúvi tátá'-ó iin tee ñá'nú jee ntuví íyó ni iin tee nuun' ñu'un ya'á ya tana'á jín-ó, sánikuḗ' sá'á ni'í ñivi ñiví ya'á. ³² Saáva sikó'o-ó re' nuxi nixi' jee sikúni-ó re' jee kikava-ó nakusu'-ó jín re' sáva sa'á-ó ya koo ichiyúkún'-ó jín re' —nkachi' se'ya sí'í xí'nañú'ún re'.

³³ Jee yakuáá' yukuán nsikó'o raa nuxi nixi' tátá' raa jee ñakava se'ya sí'í xí'nañú'ún re' jín re', soo ni ntuví nini' re' sáá ñakava ña jín re' ni sáá nnakḡo ña.

³⁴ Jee kiví' steñu'ún, jee se'ya sí'í xí'nañú'ún re' nkachi'-i nuun' se'ya sí'í súchí re' ka':

—Yakuáá' iku ñakava ni' jín tátá' ni', jee suni sikó'o-ó re' yakuáá' vitan jee kikava nú nakusu' nú jín re' sáva sa'á-ó ya koo ichiyúkún'-ó jín re' —nkachi'-i.

³⁵ Jee yakuáá' yukuán suni nsikó'o raa tátá' raa nuxi nixi', jee nnakuñí' se'ya sí'í súchí re' ka' ñakava-a nnakusu'-u jín re', jee ni ntuví nini' re' sáá

ñakava ña jín re' ni sáá nnakoo ña. ³⁶ Jee nnanise'ya ni núv'í rá se'ya sí'í Lot jín tátá' raa. ³⁷ Jee niyo iin se'ya yí' se'ya sí'í xí'nañú'ún re' ka', jee nsikúnání ña súv'í se'ya vá Moab, ya kúvi tátá' ichiyúkún' rá ñivi ñuun' Moab ne vitan. ³⁸ Jee suni niyo iin se'ya yí' se'ya sí'í súch'í re' ka' ranika', jee nsikúnání súv'í se'ya vá Ben-ammí, ya kúvi tátá' ichiyúkún' rá ñivi ñuun' Amon ne vitan.

Abraham jín tee tátúní' Abimelec

20 ¹ Nkene Abraham nuun' néé'-e jee kua'an'-a ñuun' sánit'ín Négueb, jee to'o' inka ñuun' ví-i, jee nnee'-e ñuun' Gerar ya káá ma'ñú rá ñuun' Cades jín Shur. ² Jee nkachi' Abraham ya ku'va re' ví ñas'í'í re' Sara, saájee Abimelec, tee ya tátúní'-i ñuun' Gerar, ntaji-i ya kike'en raa Sara sáva sa'á-a ñas'í'í-i ña. ³ Soo yakuáá' nkenta Ndiosí' nuun' Abimelec nuun' ñuma'ná jee nkachi' re' nuun'-u:

—Tee ní'i' kúvi nú, jie'e' ña'an ya nke'en nú chi ña'an ya ya ntana'á kúvi ña jee íyó yí' ña —nkachi' Ndiosí' nuun' re'.

⁴ Soo ntiá'an kusu' Abimelec jín ña, jee nkachi'-i:

—Ito'o' ni', ¿á suni ka'ni' nú ñivi ntu níso kuachi rúja? ⁵ ¿Á nsá' nkachi' re' nuun' ni' ya “ku'va ni' ví ña”, jee suni maáña nkachi' ña: “ku'va ni' ví re'” résa? Saáva íyó noo áníma' ni' nuun' tiñu ya'á nsa'á ni' jee naa' nsa'á ni' maa —nkachi' Abimelec.

⁶ Jee nkachi' Ndiosí' nuun' re' nuun' ñuma'ná re':

—Suní maání' chí jíní' nì' yá íyó noo áníma' nú jee nsa'á nú ya'á, jee suni ntu nyínetu' nì' sa'á nú kuachi nuun' nu'u', jee saáva ntuví ntáji nì' yá kusu' nú jín ña. ⁷ Saáva naxiníko nú ñasí'í tee vá nuun' re' chí tee vá kúvi tee nákaní tu'un kéne yu'ú máá maá nì', jee kakan' tá'ví' re' jie'e' nú jee kuteku' nú. Soo retú nnákú'va nú ña, jee kuni' nú yá kuvi' nijia nú jín ntáká rá tá'án nú —nkachi' Ndiosí' nuun' Abimelec.

⁸ Saájee ne'en' nnakoo Abimelec yane'en', jee nkana re' ntáká rá najiá'á' re', jee nnakani re' ni'í rá tu'un ya'á yá nkachi' Ndiosí' nuun' re', jee nyu'ví nasíkuiti' ráa. ⁹ Jee nkana Abimelec Abraham, jee nkachi'-i nuun' re':

—¿Ná kuvi yá nsa'á nú jín rán' rúja? Jee, ¿ná kúvi kuachi nsa'á nì' síkì' no'ó, yá nxinínkava nú nu'u' sa'á nì' kuachi máá ká'nú jín rá ñivi ñuun' nì' rúja? Jee tiñu yá jíníyo sa'á ñivi jee nsa'á nú maa jín nu'u'.

¹⁰ Jee nkachi' Abimelec nuun' Abraham:

—¿Ná kúvi yá nka'vi ini' nú yá nsa'á nú ya'á rúja? —nkachi' Abimelec nuun' Abraham.

¹¹ Jee nnaxiníko Abraham:

—Nka'vi ini' nì' yá ntuví ñúyú'ví ini' rá ñivi ñuun' ya'á Ndiosí', jee ka'ni' ráa nu'u' jie'e' ñasí'í nì', nka'vi ini' nì'. ¹² Jee suni yá náá' ví yá ku'va nì' kúvi ña, chí se'ya tátá' nì' ví ña, súnika' nsú se'ya náná' nì' ví ña, jee nkenta kúvi ña ñasí'í nì'. ¹³ Jee sáá nsa'á Ndiosí' yá kene nì' ve'i tátá' nì' jíkónúun nì', jee nkachi' nì' nuun' ña: “sa'á nú ya'á sáva koo tumani

ini' nú kune'yá nú nu'u', ya ntáká nuun' ki'in'-ó,
kachi' nú jie'e' nu'u' ya ku'va ni' ví-i.”

¹⁴ Saájee njia'a Abimelec nuun' Abraham rá sana' lí'í, jín rá xinikí', jín rá tee jín rá ña'an ya kúvi ráa musú' jiátíñú sain, jee nnaqu'va-a ñasí'í re' Sara nuun' re'.

¹⁵ Jee nkachi' Abimelec:

—Kune'yá, káá ñu'un ni' ichinúun'. Kune'e' nuun' tá'an' ini' nú.

¹⁶ Jee nkachi'-i nuun' Sara:

—Kune'yá, ya njia'a ni' nuun' ku'va nú ñin mil xu'ún kaá plata, jee sikúta'vi' ni' maa jie'e' ya nno'o nú nékúvi sáva ntáká rá ñivi kútá'an jín nú ntuná' kani nivá'a ini' ráa jie'e' no'ó chi stúvi nijin' xu'ún vá nuun' ntáká rá ñivi ya ntuná' niva'a nsá'á nú.

¹⁷ Saájee nikan' tá'ví' Abraham nuun' Ndiosí', jee nxinúvi Ndiosí' Abimelec jín ñasí'í re', jín rá ña'an kúvi musú' nke'en Abimelec, jee niyo se'ya ráa. ¹⁸ Chi ñasi' Ito'o' Ndiosí' sókó víjí ntáká rá ña'an ve'i Abimelec ya nkóo se'ya ráa jie'e' Sara ñasí'í Abraham.

Kaku Isaac

21 ¹ Jee nsa'á Ito'o' ya netu' kúvi Sara sánikuá' ya nchisóyu'ú re', jee nsa'á re' jín ña sánikuá' nkachi'-i. ² Jee nñanise'ya ña jee niyo ñin se'ya yí' ña jín Abraham sáa ya nkuñá'nú re', jee nsikáku ña tee lúlí vá sáni tiempú' nkachi' Ndiosí' nuun' ráa. ³ Jee nsikúnání Abraham súví se'ya re' ya niyo jín Sara, Isaac. ⁴ Jee kivi' uná' ya nkaku se'ya re' jee ñe'ne'

tiyu' re' ntí' ñiin nuun' í' se'ya re' jee nsíyo re' ñiin vá, sánikuá' ya ntatúní' Ndiosí' nuun' re'. ⁵ Jee íñí Abraham sientú' kuíya' sáá nkaku se'ya re' Isaac. ⁶ Saájee nkachi' Sara: “nsa'á Ndiosí' ya jiákú' nì', jee néni iin ñivi ya tesó'o-o ya níyo iin se'ya nì' kúsí' ini'-i jín nu'u' jee kueku'-u jín nu'u'.” ⁷ Jee nkachi' ña: “¿Né iin vá nkachi' nuun' Abraham ya maání', Sara, stítí nì' se'ya résa? Soo nsikáku nì' iin se'ya jín re' sáá ya nkuñá'nú re'”, nkachi' Sara.

Ntava' Abraham Agar jín se'ya ña Ismael ve'i re'

⁸ Jee ña'nu tee lúli Isaac jee nkánee' Sara ya stítí ña maa. Jee kivi' ya nkánee' Isaac ya títi'-i, jee nsá'á Abraham iin viko ká'nú. ⁹ Jee nne'yá Sara nuun' se'ya yíí Agar, ña'an ñuun' Egipto, ya kivi se'ya ña niyo jín Abraham, jee nini' Sara ya nka'an' u'vi' Ismael nne'yá-a se'ya ña Isaac. ¹⁰ Saájee nkachi' ña nuun' Abraham:

“¡Tava' musú' nke'en-ó ya'á kì'in' ña jín se'ya ña!, chi se'ya musú' sátíñú sain ya'á ntuví ná íyó nì'in' re' ta'vi' ya nì'in' se'ya nì' Isaac”, nkachi' ña nuun' Abraham.

¹¹ Jee rá tu'un nkachi' ña nuun' re', nnukuí'yá ví'í ini' re' nsá'á-a jie'e' se'ya re' Ismael. ¹² Saájee nkachi' Ndiosí' nuun' Abraham:

“Koto nukuí'yá' ini' nú jie'e' tee súchí vá jín musú' sain nú, jee tiin kuéntá' nú nì'i ya káchí' Sara nuun' nú, chi Isaac ví ya ñani nì' ya ichiyúkún' nú kene ráa nuun' re'. ¹³ Jee se'ya musú' nú vá suni sa'á nì' ya kenta re' kivi re' iin nación ká'nú nasíkuiti', chi se'ya nú ví re'”, nkachi' Ndiosí' nuun' Abraham.

¹⁴ Saájee ne'en' ví'í nnakoo Abraham yane'en', jee nke'en re' ya kaji' Agar jín ñin xlaú' ñiin ñú'ún nute ko'o ña jee njiá'a re' ráv'á nuun' Agar jee nchisó re' ráv'á siki' chiyo' ña, jee nnaku'va re' tee súchí vá nuun' ña, jee ntají re' ráa kuá'an' ráa. Jee kuá'an' ráa jee jíkanuun ráa nuun' ñu'un sáin nuun' naní Beerseba nuun' ni ntuná' ñivi néé'. ¹⁵ Jee nni'i nute ñu'un ini' xlaú' ñiin níso ña, jee nsikúnee' ña tee súchí vá jie'e' ñin tuyukú'. ¹⁶ Jee kuá'an' ña ntí'ín' ka' ichinúún' yatin sientú' metro^x chi nka'vi ini' ña: “Nsá' kune'yá ni' kuvi' tee súchí ni'”, jee ñakunee' ña jee nkajjié'é ña nna'yu' ña.

¹⁷ Jee nteso'o Ndiosí' nusuyu'ú tee súchí vá, jee ne antiví súkún nkana máá najiá'á' íí Ndiosí' Agar jee nkachi' re' nuun' ña:

“¿Ná kúvi ya nó'o nú, Agar? Koto yú'ví nú, chi nteso'o Ndiosí' nusuyu'ú tee súchí vá ne nuun' néé'-e ñña'. ¹⁸ Nakuiñi' jee kane'en tee súchí vá, jee tiin kutú maa jín na'á nú nasáneí nú ini'-i, chi sa'á ni' ya kene

© 1996 David C. Cook

^x 21:16 Tu'un ya'á ví: ñin ku'va' ya síkéne ñin flecha.

iin ñuun' máá ká'nú nasíkuiti' nuun'-u", nkachi' najiá'á' íí' vá nuun' Agar.

¹⁹ Saájee nsá'á Ndiosí' ya kuni' Agar sókó nute, jee ña'an' ña jee nchuchítú ña nute ini' xlaú' ñiin vá, jee njia'a ña ni'i tee súchí vá. ²⁰ Jee niyo Ndiosí' jín tee súchí vá, jee ña'nu re', jee nnee' re' nuun' ñu'un sáin nuun' ntu néé' ñivi, jee nkenta re' nkuvi re' iin tee tu'va síkéne flecha yutun jín arco. ²¹ Jee nnee' re' nuun' ñu'un sáin nuun' naní Parán. Jee nni'in' náná' re' ña'an ñuun' Egipto sáva kuvi ñasí'í maaré'.

Abraham jín Abimelec nsá'á raa tratú'

²² Jee tiempú' yukuán jee Abimelec jín Ficol, ya kúvi capitán tátúní' nuun' rá soldado máá Abimelec chi nka'an' raa jín Abraham jee nkachi' raa nuun' re':

—Ndiosí' íyó jín no'ó chíneí no'ó nuun' ni'í ya sá'á nú. ²³ Jee saáva ya'á sa'á náa' nú nuun' tu'un ka'an' nú nuun' ni' nuun' súví Ndiosí', ya to xíná'ví nú to sá'á kini nú nu'u', ni rá se'ya ni', ni ntáká rá ichiyúkún' kene nuun' ni'. Sánikuá' níyo máni' ini' ni' nne'yá ni' no'ó jee sukuán sa'á nú jín nu'u' jín rá ñivi ñuun' nuun' néé' nú ya'á —nkachi' Abimelec nuun' Abraham.

²⁴ Jee nnaxiní'kó Abraham nuun' Abimelec, jee nkachi'-i:

—Sa'á náa' ni' nuun' tu'un ka'an' ni'
—nkachi' Abraham.

²⁵ Soo nkakuachi Abraham siki' Abimelec jie'e' iin sókó nute Abraham ya nkane' rá musú' Abimelec maa. ²⁶ Jee nkachi' Abimelec nuun' Abraham:

—Ntúví jíní' nì' ne ìin nsa'á ya'á, jee suni ni maánú ntúví nkachi' maa nuun' nì', jee suni ntiá'an teso'o nì' tu'un ya'á ne vitan —nkachi' Abimelec nuun' Abraham.

²⁷ Saájee ntiin Abraham sava rá sana' lí'í re' jín rá xiniki' re' jee njia'a re' maá nuun' Abimelec jee ni núví' raa nsa'á raa tratú'. ²⁸ Jee ntava' sín Abraham uxá' lanchi sí'í lúlí nuun' rá lanchi re'. ²⁹ Saájee nkachi' Abimelec nuun' Abraham:

—¿Ná jie'e' vá ntava' sín nú rá uxá' lanchi sí'í lúlí ya'á? —nkachi' Abimelec nuun' Abraham.

³⁰ Jee nkachi' re' nuun' Abimelec:

—Tiin nú ni uxá' lanchi sí'í lúlí ya'á ya taji nì' nuun' nú sáva kuatíñú-ó maa sáva stúvi ya náá' ya nu'u' ñete' nì' sókó nute ya'á —nkachi' Abraham.

³¹ Jee saáva nsikúnání Abraham nuun' yukuán Beerseba,^y chi yukuán ni núví' raa nsa'á náa' raa nuun' tu'un ká'an' raa. ³² Jee su'va nsa'á raa tratú' nuun' naní Beerseba, jee nñakuiñi' Abimelec jín Ficol capitán tátúní' nuun' rá soldado máá Abimelec, jee nñikó raa kuano'on' raa nuun' káá rá ñuun' filisteo.

³³ Jee ntee Abraham ìin yutun naní tamarisco nuun' ñu'un Beerseba vá. Jee yukuán nneñu'un re' Ito'o' ya tékú'-u níínkání. ³⁴ Jee nnee' Abraham kue'e' tiempú' nuun' ñu'un ñuun' rá ñivi filisteo jee nkuvi re' to'o'.

---

^y **21:31** Tu'un Beerseba kuíni káchí': sókó nuun' sánáa' raa nuun' tu'un ka'an' raa.

Jítotúní' Ndiosí' ya kúneí ini' Abraham

22 ¹ Sáá njia'a rá ya'á jee nítotúní' Ndiosí'
Abraham jee nkachi' re' nuun'-u:

—Abraham.

Jee nnaḡiníko Abraham:

—Ya'á íñí ni' —nkachi' Abraham.

² Jee nkachi' Ndiosí' nuun' re':

—Ke'en ntañú'ún se'ya nú Isaac, ya kúvi métú'ún ni se'ya nú, ya ñúnúun' ví'í nú, jee kua'an' nuun' káá ñu'un naní Moriah, jee yukuán ka'ni' nú maa jee teñu'un' nú maa, sáva soko' nú maa nuun' ni' nuun' ñin yuku nuun' kachi' ni' nuun' nú —nkachi' Ndiosí' nuun' Abraham.

³ Jee ne'en' yane'en' nnakoo Abraham jee nnachi'i re' sillá' burrú' re', jee nke'en re' uvi' rá musú' jiátíñú sain re' kutá'an jín re', jín se'ya re' Isaac, jee nkuachi re' ñin numi yutun sáva teñu'un' re' ya soko' re', jee kua'an' re' jín ráa nuun' nkachi' Ndiosí' nuun' re'. ⁴ Jee kivi' uní' jee nnanenuun' re' jee ne íká ka' nini' re' nuun' kúvi nuun' nkachi' Ndiosí'. ⁵ Jee nkachi' Abraham nuun' rá musú' re':

—Kinoo rán ya'á jín burrú', jee maání' jín tee súchí kị'ín' rán' ne nekuán, jee kuneñu'un rán' Ndiosí', jee níko rán' nuun' ráno'ó —nkachi' Abraham.

⁶ Jee nke'en Abraham yutun vá, jee nchísó re' maa síkí' chiyó' se'ya re' Isaac, jee nke'en re' chílú' jín kisi ñú'ún tíkayi ñú'ún ñu'un', jee kuá'an' nkáá ni núvì' raa. ⁷ Jee nkachi' Isaac nuun' táá' re'

Abraham:

—Táá' maání'.

Jee nkachi'

Abraham:

—Ya'á íñí nì', ká se'ya yíí —nkachi' Abraham.

Jee nkachi' tuku

Isaac:

—Ya'á íyó ñu'un' jín yutun, soo, ¿né nú' íyó lanchi lúlí ya ka'ni'-ó jee teñu'un'-ó ya soko'-ó nuun' Ndiosí' résa? —nkachi' Isaac nuun' táá' re' Abraham.

⁸ Jee nkachi' Abraham:

—Máá Ndiosí' vá kune'yá lanchi vá ya ka'ni'-ó teñu'un'-ó jee soko'-ó nuun' re' —nkachi' Abraham jee jíka nkáá raa kuá'an' raa ka'.

⁹ Jee nkenta raa nuun' kúvi nuun' nkachi' Ndiosí' nuun' re' jee yukuán nsama' re' yuu^z nuun' soko' re' nuun' Ndiosí', jee nchísó re' yutun nuun'-u, jee ntenu'ni' re' se'ya re' Isaac, jee nchísó re' maa nuun' nsama' re' nuun' yutun. ¹⁰ Jee nsikáa re' na'á re' jee nke'en re' chílú' sáva ka'ni' re' se'ya yíí re'. ¹¹ Jee

© 1996 David C. Cook

^z 22:9 Altar

© 1996 David C. Cook

nka'an' máá najiá'á' íí' Ito'o' xini' re' ne antiví súkún
jee nkachi'-i:

—¡Abraham! ¡Abraham! —nkachi' najiá'á' íí' vá.
Jee nkachi' re':

—Ya'á íñí ni! —nkachi' re'.

¹² Jee nkachi' máá najiá'á' íí' vá:

—¡Koto síkáa nú na'á nú ka'ni' nú tee súchí vá!
¡Koto na sá'á nú re'!, chi vitan jee ya jíní' ni' ya
ñúyú'ví ini' nú né'yá nú Ndiosí', chi ntuví nkúsá'an nú
soko' nú nuun' ni' se'ya nú, ya kúvi métú'ún ni se'ya
nú —nkachi' najiá'á' íí' vá nuun' Abraham.

¹³ Saájee nnanenuun' Abraham jee yata' re' nini'
re' ìin kanerú' ya ñaku'un niki' ti' tunkú'ú', saájee
ñake'en re' ti' ña'ni' re' ti' nteñú'ún re' ti' jee nsoko'
re' ti' nuun' Ndiosí' nasi' ti' nuun' se'ya re'. ¹⁴ Jee
saáva nsikúnání Abraham súví nuun' ñu'ún yukuán:
“Ito'o' kune'yá ya jiniñú'ún-ó.” Jee saáva ne vitan

káchí' rá ñivi ya “Nuun' yuku Ito'o' kune'yá re' ya jiniñú'ún-ó.” ¹⁵ Jee nka'an' máá najiá'á' íí' Ito'o' xini' Abraham ne antiví súkún ya uví' ichi ¹⁶ jee nkachi' Ito'o':

—Jie'e' ya nsa'á nú ya'á, chi ntuví nkúsá'án nú se'ya nú nuun' ni', ya kúvi métú'ún ni se'ya nú, jee kachi' ni' ya ne jie'e' maání' nsa'á náa' ni' nuun' tu'un ká'án' ni', ya ¹⁷ sa'á ví'í ni' ya netu' nasíkuiti' kuvi nú ya nukue'e' ví'í rá tata' ichiyúkún' kene nuun' no'ó kuéntá' kue'e' rá tiuun' íyó súkún jín kuéntá' kue'e' rá ñuítí káá yu'ú nteñú'ún. Jee kunei' rá tata' ichiyúkún' nú kakín' ráa siki' rá ñivi túfí' ta'án jín ráa. ¹⁸ Jee kuatíñú ni' rá ichiyúkún' nú sáva sa'á ni' ya netu' kuvi rá ñivi ntáká rá nación íyó ñiví ya'á, chi jie'e' nika' nkaníjiá nú ya káchí' ni' —nkachi' máá najiá'á' íí' Ito'o'.

¹⁹ Jee nnikó Abraham nuun' nxinóo re' rá musú' re', jee nkechí' ráa kuano'on' nkáá ráa nuun' ñuun' Beerseba jee nkinço Abraham néé'-e yukuán.

Rá se'ya Nacor

²⁰ Sáa njia'a rá tiñu ya'á jee nnakani ñivi nuun' Abraham: “Kune'yá, suni niyo rá se'ya Milca jín ñani' nú Nacor”, ²¹ rá kúvi ya'á: Uz ya kúvi se'ya xí'nañú'ún ña, jín ñani' re' Buz, jín Kemuel ya kúvi táá' Aram, ²² jín Quesed, jín Hazo, jín Pildas, jín Jidlaf, jín Betuel. ²³ Jee Betuel nkuví táá' Rebeca. Jee ya'á ví'í rá ni uná' rá se'ya ya niyo nuun' Milca jín yí' ña Nacor ya kúvi ñani' Abraham. ²⁴ Jee niyo inka ña'an re' naní Reúma ya nákasain re', jee suni niyo rá se'ya ña ya kúvi ráa: Teba, Gaham, Tahas jín Maaca.

Ni'í' Sara jee nse'í raa ña

23 ¹ Jee nteku' Sara sientú' oko' uxá' (127) kuiya', ² jee ni'í' ña ñuun' naní Quiriat-arba, ya suni naní Hebrón, nuun' ñu'un naní Canaán. Jee nkivi Abraham ve'i sa'ma nuun' káá ñuné'yú' ña jee nnukuí'yá' ini' Abraham jie'e' Sara jee nna'yu' re'. ³ Jee nnakuiñi' re' nkene re' nuun' káá ñuné'yú' ní'i' Sara, jee ñaka'an' re' jín rá ñivi ya kúvi raa se'ya ichiyúkún' nkene nuun' tee naní Het^a jee nkachi'-i:

⁴—Kúvi ni' to'o' inka ñuun' ya néé' ni' nteñu rán. Taji xá ñu'un kuvi ñu'un ni' nuun' sa'á ni' ve'i niyi sáva se'í ni' ñuné'yú' ní'i' ñasí'í ni' —nkachi' Abraham.

⁵ Jee nñaxiníko' rá ñivi ichiyúkún' Het nuun' Abraham, jee nkachi' raa nuun' re':

⁶—Tátá', jee tesolo' nú xá ya kachi' rán' nuun' nú. Jee suvinú vá kúvi ñin tee kúná'nú nteñu ránu'u' ya yítínú nú nuun' Ndiosí', jee se'í nú ñasí'í nú nuun' ñu'un máá va'a ka' sáva kuvi ve'i niyi. Ni ñin rán' nsá' kusá'an-a taji-i ve'i niyi sáva se'í nú ñuné'yú' ní'i' ñasí'í nú —nkachi' raa nuun' Abraham.

⁷ Jee nnakuiñi' Abraham jee ñaxin nei re' xini' re' nuun' rá ñivi ñuun' ñu'un yukuán, ya kúvi raa rá se'ya ichiyúkún' nkene nuun' Het. ⁸ Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Retú kuíni rán ya se'í ni' ñasí'í ní'i' ni' ya'á, kova'a xá ini' rán kakan' tá'ví' rán jie'e' nu'u' nuun'

^a 23:3 Hitita.

Efrón, ya kúvi se'ya Zohar, ⁹ sáva xikó-o nuun' ni' máá yavi' kava yuu' ya néé' ñuun' Macpela. Yavi' kava vá kúvi nantínú maaré' ya káá ne' yu'ú ñu'un re'. Jee chunáán ni' ni'i sánikuá' yáyá'vi yavi' kava vá, sáva kuvi ni' maa jee koo ve'i niyi ni' nteñu rán —nkachi' Abraham.

¹⁰ Jee Efrón, ya kúvi tata' hitita, néé' re' yuvé'í ñuun' vá nteñu rá inka ñivi ya kúvi ichiyúkún' Het, ya néé' ráa yukuán, jee nñaxiníko re' nuun' Abraham sáva teso'o ntáká ráa ya íñi yukuán nuun' kivi ráa ñuun' vá, jee nkachi'-i:

¹¹ —¡Ntuví, tátá! Teso'o ya kachi' ni'. Sikúta'vi' ni' nuun' no'ó ñu'un vá jín yavi' kava néé' nuun' ñu'un vá. Nuun' no'ó síkúta'vi' ni' maa ichinúun' rá ñivi se'ya ñuun' ni' ya'á jee né'yá jínúun' ráa maa. Kuásé'í nú ñuné'yú' ní'i' ñasí'í nú —nkachi' Efrón nuun' Abraham.

¹² Saájee ñaxin nei Abraham maaré' nuun' rá ñivi ñuun' vá, ¹³ jee nkachi' nijin' Abraham nuun' Efrón ichinúun' rá ñivi ñuun' vá, jee nkachi' re':

—Kova'a xá ini' nú, teso'o nú ya kachi' ni' nuun' nú. Taji ni' xu'ún nuun' ñu'un vá jee tiin nú maa ya taji ni' nuun' nú, sáva kise'í ni' ñuné'yú' ní'i' ñasí'í ni' yukuán —nkachi' Abraham.

¹⁴ Saájee nñaxiníko Efrón nuun' Abraham jee nkachi'-i:

¹⁵ —Tátá' ni', teso'o nú xá ya kachi' ni' nuun' nú, ñu'un vá yáyá'vi-i kumi' sientú' (400) xu'ún kaa ku'jín plata, soo ntuví ne' íyó ka'an'-ó jie'e' xu'ún. Kise'í nú

ñuné'yú' ní'i' ñasí'í nú —nkachi' Efrón nuun'
Abraham.

¹⁶ Jee ntiin kuéntá' Abraham ya nkachi' Efrón jee nchuku'va re' kumi' sientú' (400) xu'ún kaa plata sánikuá' nkachi' Efrón ichinúún' ntáká rá ñivi ya kúvi rá se'ya ichiyúkún' Het, jee nchunáán re' maa nuun' Efrón. Nchuku'va re' maa sánikuá' sá'á rá tee xíkó nantíñú. ¹⁷ Jee su'va ñu'un Efrón ya káá nuun' naní Macpela, yatin ñuun' Mamré, jee ñu'un vá jín yavi' kava vá, jín kuáyó rá yutun íyó nuun' xé'ñú ñu'un vá, ¹⁸ jee nkukutú ya jiá'a ya náá' ya kínóo ñu'un vá xintíín Abraham ya kúvi ñu'un re' maa nunijín' ichinúún' rá ñivi se'ya ichiyúkún' Het ya kívi ráa yuvé'í ñuun' vá jee nteso'o ráa. ¹⁹ Jee sáá nkuvi ya'á jee ñase'í Abraham ñuné'yú' ní'i' ñasí'í re' Sara ini' yavi' kava vá ya káá nuun' ñu'un nuun' naní Macpela, yatin ñuun' Mamré, ya suni naní Hebrón, ya káá ñuun' Canaán. ²⁰ Jee su'va nkukutú ya nkinoo Abraham jín ñu'un vá jín yavi' kava vá ya ní'in' re' nuun' rá ñivi kúvi se'ya ichiyúkún' nkene nuun' tee naní Het, sáva kúvi-i ve'i niyi re'.

Núkú Abraham ña'an ya kúvi ñasí'í Isaac

24 ¹ Ya nkuñá'nú Abraham jee nsa'á Ito'o' ya netu' kúvi re' ntáká nuun'. ² Jee nkachi' Abraham nuun' máá musú' nyii ñá'nú ka' nuun' ve'i re' ya jiátíñú sain re' ya néen kuéntá' ni'i ya kúmí re':

—Chisó na'á nú nteñu sí'in tíkóo ni', ³ jee sa'á náa' ñá'nú nú nuun' tu'un ká'án' nú ichinúún' Ito'o' ya kúvi Ndiosí' ya tátúní' nuun' súkún jín nuun' ñu'un, ya nké'en nú ñin ña'an ñuun' Canaán nuun'

néé' nì' ya'á sáva kuvi ñasí'í se'ya yíí nì' Isaac. ⁴ Chisa' kì'ìn' nuun' ñuun' nì' nuun' rá tá'án nì' jee yukuán ke'en nú ñasí'í se'ya yíí nì' Isaac.

⁵ Jee nnaxiní'kó musú' vá nuun' re':

—Soo şanaan' re nsá' kuini ña'an vá kiji-i jín nu'u' nuun' ñu'un ya'á, ¿á kì'ìn' nì' jín se'ya yíí nú nuun' ñuun' yukuán nuun' nkene nú? —nkachi' musú' vá nuun' ìto'o' re' Abraham.

⁶ Jee nkachi' Abraham nuun' re':

—¡Ntuví! Kumí nú maánú koto jiá'án' nú ñuun' yukuán jín se'ya nì'. ⁷ Ito'o', ya kúvi Ndiosí' néé' antiví súkún, ya ntava' nu'u' ve'i táá' maání' jín nuun' ñu'un rá tá'án nì', jín ya nka'an' re' jín nì', jín ya nchisóyu'ú re' nuun' nì' jee nkachi' re' “ku'va nì' ñu'un ya'á nuun' rá ñivi kiji kuvi ichiyúkún' nú”, jee maaré' chuichí re' ìin najiá'á' íí' re' kì'ìn' ichinúún' nú sáva ke'en nú ñasí'í se'ya yíí nì' ne nuun' ñuun' yukuán. ⁸ Jee retú ntuví jié'né' ini' ña'an vá kiji-i jín nú, jee nakuññí' núne nú nuun' tu'un sá'á náa' nú nuun' nnatú'ún-ó ya'á, soo, ¡kuachi koto ní'kó nú jín se'ya nì' yukuán!

⁹ Saájee nchisó musú' vá na'á-a nteñu sí'in tíkóó ìto'o'-o Abraham, jee nsa'á náa' nuun' tu'un ká'án'-a ya sa'á-a tiñu ya nkachi' ìto'o'-o.

¹⁰ Jee nke'en musú' vá uji' rá kiti kameyú' nuun' rá kameyú' ìto'o' re', jee kuá'an' re' jín ntaká nuun' rá nantíñú va'a yíyá'vi ya kúmí ìto'o' re', jee nkechí re' kuá'an' re' nuun' ñuun' nuun' nnee' Nacor ya káá-a

Mesopotamia.^b ¹¹ Jee nkenta musú' vá yu'ú ñuun' vá, jee nsa'á re' ya kikava rá kameyú' yusókó nute, jee yánini ví-i ya kúvi tiempú' kéne rá ña'an jíatava' ráa nute ne sókó vá. ¹² Jee nikan' tá'ví' re':

“Oh Ito'o', ya kúvi nú Ndiosí' ito'o' ni' Abraham, jíkán' tá'ví' ni' nuun' nú ya sa'á nú ya kí'in' va'a kivi' vitan jín nu'u', jee koo ya maní' ini' nú kune'yá nú ito'o' ni' Abraham. ¹³ Ya'á íní' ni' nuun' káku nute jee rá se'ya sí'í rá ñivi ñuun' kene ráa ñuun' kiji ráa tava' ráa nute ini' sókó ya'á. ¹⁴ Jee sa'á nú ya máá ña'an súchí ya kachi' ni' nuun' ña: ‘Kova'a xá ini' nú, xinúun' nú kiyi nute nú, sáva ko'o ni' nute’, kachi' ni' nuun' ña, jee naxiníkó ña nuun' ni': ‘Ko'o nú nute, jee suni ku'va ni' nute ko'o rá kameyú' nú’, kachi' ña nuun' ni', jee ña'an ya'á ví ya nkaji nú ya kivi ña ñasí'í musú' nú Isaac, jee su'va kuká'nú ñaa' ini' ni' ya koo maní' ini' nú kune'yá nú ito'o' ni' Abraham”, nkachi' musú' vá nuun' Ndiosí' ni nnakuetu-u.

¹⁵ Jee ni ntiá'an ka' ni'í musú' vá ka'an' re' jín Ndiosí', jee nini' re' ñin ñasúchí ya nkene ña vaji ña yósó' kiyi chiyo' ña. Kúvi ña Rebeca, se'ya Betuel ya kúvi se'ya yíí Milca, ya kúvi ñasí'í Nacor, ya kúvi ñani' Abraham. ¹⁶ Jee ña'an súchí ya'á, vii' nasí'kuiti' íyó ña, jee ña'an súchí jianu jíáá núún' ví ña, jee ntiá'an kusu' ni ñin tee jín ña. Jee vakuun ña nuun' káku nute, jee nchuchítú ña nute ini' kiyi ña, jee kuanaa ña kuano'on' ña. ¹⁷ Saájee jínu musú' vá ñata'an' re' ña jee nkachi' re' nuun' ña:

---

^b 24:10 Aram Naharaim.

—Ková'a xá ini' nú, taji nú ntí' nute ñú'ún ini'
 kiyi nú ko'o nì'
 —nkachi' re' nuun' ña.

¹⁸ Jee nkachi' ña:

—Ko'o nú nute,
 kátáta —nkachi' ña
 nuun' re'.

Jee ntañú'ún kuiti'
 nxinúun ña kiyi nute ña,
 jee nnañiin ña maa jín
 na'á ña jee njia'a ña nute
 ni'i' re'. ¹⁹ Jee sáa nkuvi
 njia'a ña nute ni'i' musú'
 vá jee nkachi' ña:

Illustration by Katie Voigtlander

—Suni tava' ni' nute sáva ko'o rá kameyú' nú,
 nekua' jinu ko'o ráti' —nkachi' ña.

²⁰ Jee kuísá ntañú'ún nkoyo ña nute ñu'un ini'
 kiyi ña ñin ini' nuun' chíkókó' jee ninu ña ntava'
 kue'e' ña nute sáva ko'o ntáká rá kameyú' re'. ²¹ Jee
 níin nkuvi re' né'yá re' ña sáva kuká'nú naa' ini' re'
 retú nsa'á Ito'o' ya ki'in' vá'a jín tiñu ku'an' re'
 yukuán, áxí ntuví. ²² Jee sáa nkuvi ni'i' rá kameyú'
 nute, jee ntava' re' ñin xe'i oro yíyá'vi ya yatin inu'
 gramú' vá vei, jín uví' rá kaa tiyu' oro ya ñu'un
 sukun' na'á ya sientú' ví'í ka' gramú' vá vei, jee njia'a
 re' raa nuun' ña. ²³ Jee nkachi' re':

—Ková'a xá ini' nú kachi' nú nuun' ni' ¿né ñin
 se'ya kúvi nú?, jee, ¿á íyó ntí' nuun' ve'i tátá' nú
 kinoo rán' kusu' rán' yakuáá'? —nkachi' re' nuun' ña.

²⁴ Jee nkachi' ña nuun' re':

—Se'ya Betuel kúvi ni', ya kúvi re' se'ya Milca jín yí ña Nacor.

²⁵ Jee nkachi' ña ka' nuun' re':

—Jee ve'i rán' íyó nuun' kinoo rán kusu' rán yakuáá', jee suni íyó kue'e' ite' nuun' kava rá kameyú' jee íyó kue'e' ya ku'va rán ya kaji' rátí' —nkachi' ña nuun' re'.

²⁶ Saájee ñakuñi' ítí musú' vá nneñu'un re' Ito'o', ²⁷ jee kachi'-i:

“Na ka' netu' ka' kúvi Ito'o' ya kúvi Ndiosí' ito'o' ni' Abraham, ya ntuví nxínóo re' ito'o' ni' Abraham nuun' ya íyó máni' ini' re' né'yá re' maa jee nsikúnkúvi naa' re' jín-i, jee nu'u' chi nchu'un Ito'o' ichi nu'u' k'i'in' ni' ve'i rá tá'an ito'o' ni' Abraham”, nkachi' musú' vá ni nákuetú'un re'.

²⁸ Jee jínu ñasúchí vá kuano'on' ña ve'i náná' ña, jee nnakani ña nuun' tá'an ve'i yukuán ni'i ya'á ya nkúvi. ²⁹ Jee íyó ñin ku'va Rebeca ya naní Labán, jee jínu Labán nkene re' kuatu'va re' nuun' tee vá ya ñíí-i nuun' káku nute. ³⁰ Chi sáá nini' re' xe'i jín rá kaa tiyu' ya ñu'un sukun' na'á ku'va re' jee sáá nteso'o re' ya nnakani ña ya: “su'va nkachi' tee vá nuun' ni'”, jee ku'a'an' Labán jee nnani'in' re' tee vá ya ñíí ii' jín rá kameyú' nuun' káku nute vá. ³¹ Jee nkachi' re':

—Ne'en', maánú ya netu' kúvi nú nsa'á Ito'o'. ¿Na kúvi chi ñíí nú chíké'i résa?, chi ya nsa'á tú'va ni' ve'i jín nuun' kinoo rá kameyú' —nkachi' Labán nuun' tee vá.

³² Saájee kua'an' tee vá ve'i Labán, jee nxinúun Labán rá nantíñú yata' rá kameyú', jee njia'a-a ite' nuun' ráti' nuun' kava ráti' jín ya kaji' ráti', jee kuíre njia'a-a nute nuun' tee vá jín rá tee kútá'an jín re' sáva nakete ráa jie'e' ráa. ³³ Jee nchisó rá ñivi ve'i vá neyu nuun' ráa sáva kaji' ráa, soo nkachi' musú' Abraham vá:

—Nsá' kaji' ni' nekua' kuvi kachi' ni' rá tu'un vaji jín ni' —nkachi' musú' vá.

Jee nkachi' Labán:

—Ka'an' nú ví.

³⁴ Saájee nkachi' musú' vá:

—Maání' kúvi musú' Abraham. ³⁵ Jee nsa'á ví'í Ito'o' ya netu' kúvi ito'o' ni' Abraham, jee nsa'á-a kúñá'nú re' jee kukúká re' jee njia'a-a nuun' re' rá sana' lí'í, jín rá xinikí', jín xu'ún plata jín oro, jín rá tee jín rá ña'an ya kúvi rá musú' jiátíñú sain re', jín rá kameyú' jín rá burru'. ³⁶ Jee Sara, ya kúvi ñasí'í ito'o' ni' Abraham niyo ñin se'ya yí'í ña, jín ito'o' ni' Abraham sáa ya nkuñá'nú ví'í ña, jee ito'o' ni' njia'a re' nuun' se'ya yí'í re' ni'í ya kúmí re'.

³⁷ Jee ito'o' ni' nsa'á re' ya sa'á náa' ni' nuun' tu'un ká'an' ni', jee nkachi' re' nuun' ni': “Koto ké'en nú ña'an ya kúvi ñin rá se'ya ñuun' Canaán nuun' néé' ni' sáva kuvi ña ñasí'í se'ya yí'í ni'. ³⁸ Chisa' kị'in' nú ve'i tátá' ni' jín ve'i rá tá'an ni' jee yukuán ke'en nú ñin ña'an ya kuvi ña ña'an sí'í se'ya ni'”, nkachi' re' nuun' ni'.

³⁹ 'Jee nkachi' ni' nuun' ito'o' ni': "Sanaan' nkíji ña'an vá jín ni'", nkachi' ni' nuun' re'.

⁴⁰ 'Jee nnaixiníko re' nuun' ni': "It'o'o' ni' ya jíka ni' jín re', jee suvire' chuichí re' najiá'á' íí re' kí'in' jín no'ó, sáva kí'in' va'a nú nuun' kí'in' nú jee ke'en nú ñin ña'an sáva kuvi ña ñasí'í se'ya ni' nteñu rá ña'an tá'an ve'i ni', ya kúvi tá'an ve'i tátá' ni'. ⁴¹ Jee saájee nakuiñi' núne nú nuun' tu'un nsa'á náa' nú nuun' ni' sáa kí'in' nú nuun' tá'an ve'i ni', jee retú rá tá'an ni' ntuví kuíni ráa taji ráa ña'an vá nuun' nú, jee nakuiñi' núne nú nuun' tu'un nsa'á náa' nú nuun' ni'", nkachi' re' nuun' ni'.

⁴² 'Jee ntiaa' ni' vitan nuun' káku nute, jee nkachi' ni' "It'o'o', ya kúvi Ndiosí' ito'o' ni' Abraham, retú nijia nú ya sa'á nú ya kí'in' va'a jín ni' nuun' kí'in' ni' ya'á, ⁴³ jee íñi ni' ya'á nuun' káku nute, jee jíkan' tá'ví ni' nuun' nú ya kuvi ya'á: ya ña'an súchí ya kiji kitava' nute jín ya kachi' ni' nuun' ña: "Kova'a xá ini' nú taji nú ntí' nute ñu'un ini' kiyi nú ko'o ni'", kachi' ni' nuun' ña, ⁴⁴ jee naxiníko ña nuun' ni': "Ko'o nú nute, jee suni tava' ni' nute sáva ko'o rá kameyú' nú," kachi' ña nuun' ni', jee ña'an ya'á kuvi ña'an ya nkaji nú ya kuvi ña ñasí'í se'ya ito'o' ni' Abraham."

⁴⁵ 'Jee ne ntiá'an ka' ni'i ni' ka'an' ni' ini' ánima' ni' nuun' Ndiosí', jee nini' ni' Rebeca vaji ña yósó' súkún ña kiyi ña, jee vaji kuun ña nuun' káku nute jee ntava' ña nute, jee nkachi' ni' nuun' ña: "Kova'a xá ini' nú taji nú ntí' nute ko'o ni'", nkachi' ni' nuun' ña. ⁴⁶ Jee ntañú'un kuiti' nxinúun ña kiyi nute ña, jee nkachi' ña nuun' ni': "Ko'o nú nute, jee suni ku'va ni'

nute ko'o rá kameyú' nú", nkachi' ña. Jee ni'i nî' nute jee suni njia'a ña nute ni'i rá kameyú'.

⁴⁷ Saájee nîkatu'ún nî' ña, jee nkachi' nî' nuun' ña: “¿Né ñin se'ya kúvi nú?”, nkachi' nî' nuun' ña. Jee nkachi' ña: “Kúvi nî' se'ya Betuel, ya kúvi se'ya yí Nacor jín ñasí'í re' Milca”, nkachi' ña nuun' nî'.

'Saájee nchi'i nî' xe'i yu'ú ixtin' ña jín rá tiyu' kaa sukun' na'á ña. ⁴⁸ Jee ñakuiñî' íté nî' jee nneñu'un nî' Ito'o' jee nnaquetú'ún nî' Ito'o' ya kúvi Ndiosí' ito'o' nî' Abraham, jie'e' ni ka' nchu'un naa' re' nu'u' ini' ichi sáva ke'en nî' tiání ñani' ito'o' nî' Abraham sáva kuvi ña ñasí'í se'ya re'.

⁴⁹ Jee vitan rá jee kachi' rán nuun' nî' retú ya koo manî' ini' rán kuneyá rán ito'o' nî' jee sikúnkuvi naa' rán jín re', jee retú ntuví, jee kachi' rán maa nuun' nî' sáva kuni' nî' ne ichi kî'in' nî', á ichi ku'á'á áxí ichi sátín —nkachi' musú' vá.

⁵⁰ Saájee nnaixiní'kó Labán jín Betuel nuun' musú' vá jee nkachi' raa:

—Tiñu ya'á vaji ne nuun' Ito'o'-ó, jee nkúvi kachi' rán' nuun' nú á ya vá'a áxí ya nivá'a ví-i.

⁵¹ Saáva ya'á íñí Rebeca ichinú'ún' nú, ke'en maa jee ku'á'an' jín-i sáva kuvi ña ñasí'í se'ya ito'o' nú Abraham, sánikuá' ya nkachi' Ito'o'-ó ya kuvi su'va —nkachi' raa.

⁵² Jee sáá nteso'o musú' Abraham rá tu'un nkachi' raa, jee ñaxin nei re' maaré' nuun' ñu'un nuun' Ito'o'. ⁵³ Jee ntava' musú' vá rá nantíñú yíyá'vi ya kúvi oro jín plata jín sa'ma, jee njia'a re' maa nuun' Rebeca. Jee suni njia'a re' rá ta'vi' yíyá'vi máá

vii' nuun' ku'va ña jín nuun' náná' ña. ⁵⁴ Jee nyaji' re' ni'i re' jín rá tee kútá'án jín re', jee nkinoo ráa yukuán yakuáá', jee nnakoo ráa yane'en', jee nkachi' musú' vá nuun' rá ñivi xí ve'i vá:

—Tají rán nikó ni' kino'on' ni' nuun' ve'i ito'o' ni' —nkachi' re'.

⁵⁵ Soo nkachi' ku'va Rebeca jín náná' ña nuun' musú' vá:

—Kinoo ña'an súchí Rebeca ya'á jín rán' sú kuachi ují' ni ka' kivi', jee kuíre kî'in' ña jín nú —nkachi' ráa.

⁵⁶ Soo musú' vá nkachi' nuun' ráa:

—Koto chíneta rán ka' nu'u', chi Ito'o' nsa'á re' ya kene va'a nuun' ichi váji ni', saáva tají rán nikó ni' kino'on' ni' nuun' Ito'o' ni' —nkachi' re'.

⁵⁷ Saájee nnaxiníko ráa nuun' re':

—Kana rán' ña'an súchí vá kiji ña, sáva kuni'-ó ná kachi' maáña —nkachi' ráa. ⁵⁸ Jee nkana ráa Rebeca jee níkatu'ún ráa ña:

—¿Á kî'in' nú jín tee ya'á? —nkachi' ráa nuun' ña.

—Kî'in' ni' —nkachi' ña nuun' ráa.

⁵⁹ Saájee nchuchí ráa Rebeca kî'in' ña, ya kúvi ña ku'va ráa, jín ñn ña'an ya sukuáni nkumí ña Rebeca, jín musú' Abraham vá, jín rá tee ya kútá'án jín re'. ⁶⁰ Jee nkachi' ráa nuun' Rebeca ya na ka' kuvi ví'í ya vá'a jín ña, jee su'va nkachi' ráa nuun' ña:

“Ku'va maárán', na ka' kenta kuvi nú náná'
 ntántúní' millon ñivi,
 jee rá ñivi kiji kuvi ichiyúkún' nú
 na ka' kuneí raa kakin' raa siki' rá ñivi tá'vi ini'
 kune'yá rává raa,”

nkachi' rá tá'án ve'i Rebeca nuun' ña.

⁶¹ Saájee nñakuñi' Rebeca jín rá ña'an ya kúvi musú' jíatíñú sain ña jee ñakoso' raa yaṭa' rá kameyú' jee nchinikin' raa yaṭa' tee vá, jee su'va nkuvi sáá nke'en musú' vá Rebeca jee nkene-e kuḗ'an'-a yukuán.

⁶² Jee vñiji Isaac ya ña'an' re' nuun' néé' sókó ya naní “Maaré' ya tékú' ya né'yá re' nu'u”,^c jee néé' re' ñuun' Négueb. ⁶³ Jee nkene Isaac jíka re' nuun' ku'ú' nájiávi antúní' re' yánini jee nñane'en nuun' re' jee nini' re' ya vaji kuyatin rá kameyú'. ⁶⁴ Jee nñane'en nuun' Rebeca, jee nini' ña Isaac, jee nuun' ña ya yósó' ña yaṭa' kameyú', ⁶⁵ jee níkatu'ún ña musú' Abraham vá jee nkachi' ña:

—¿Né ñin ví tee ya'á ya jíka-a nuun' ku'ú' vaji-i naketá'án-a jín rán'? —nkachi' ña.

Jee nkachi' musú' vá:

—Ito'o' ni' ví-i —nkachi' musú' vá.

Saájee ñasi' ña nuun' ña jín sa'ma yáxín.

⁶⁶ Saájee nñakani musú' vá nuun' Isaac ni'i ya nsa'á-a.

⁶⁷ Jee kuíre kuḗ'an' Isaac jín Rebeca ini' ve'i sa'ma náná' re' Sara, jee ntana'á re' jín ña. Jee ñúnúun' ví'í

^c 24:62 Beer Lajai Roi.

re' ña, jee su'va nnuva'a ini' re' nuun' tunkuéká ini'
re' ya ní'i' náná' re'.

Rá ichiyúkún' nkene nuun' Abraham jín Cetura

25 ¹ Nnatana'á tuku Abraham jín ñin ña'an naní
Cetura. ² Jee niyo rá se'ya ña jín re' ya nkuvi
Zimráam, Jocsán, Medán, Madián, Isbac jín Súa. ³ Jee
Jocsán nkuvi re' tátá' Seba jín Dedán. Jee rá
ichiyúkún' nkene nuun' Dedán nkuvi rá ñivi Asur, jín
rá letus jín rá leum. ⁴ Jee rá se'ya Madián nkuvi Efa,
Éfer, Hanoc, Abidá jín Eldá. Ntáká rá ya'á nkuvi
ichiyúkún' nkene nuun' Queturá. ⁵ Jee njia'a Abraham
ni'i kuiti' ya kúmí re' nuun' se'ya yí re' Isaac. ⁶ Soo
njia'a re' ta'vi' nuun' rá inka se'ya re' níyo jín rá inka
ña'an ya nñakasain re' ráña, jee ne sáá tékú' ii' re' ka'
jee nsa'á sín re' ráa nuun' se'ya re' Isaac jee ntají re'
ráa kua'an' ráa nuun' rá ñuun' káá nuun'
kénta nkanii'.

Ni'i' Abraham jee nse'í ráa re'

⁷ Jee ni'i' kuiya' ya nteku' Abraham ví sientú'
unxiko xa'un' kuiya' (175), ⁸ jee máá kué'í' ñá'nú ni'i'
re' ni sáá ya nkuñá'nú ví'í re' jee kúsí' ini' re' jee
nñake'en Ndiosí' ánima' re' nutútú-u ichi kútú jín rá
ánima' rá tátá' jí' re' yana'án. ⁹ Jee rá se'ya re' Isaac
jín Ismael nse'í ráa re' ini' yavi' kava ya káá nuun'
ñu'un nuun' naní Macpela yatin ñuun' Mamré, jee káá
kava vá ñu'un Efrón ya kúvi se'ya Zohar ya kúvi tee
hitita. ¹⁰ Jee ñu'un ya'á ya nke'en Abraham nuun' rá
se'ya ichiyúkún' nkene nuun' tee naní Het jee yukuán
ñā'an' se'í ráa ñun'é'yú' ní'i' Abraham jín ñasí'í re'

Sara. ¹¹ Jee sáá njia'a kivi' ya ní'i' Abraham jee nsa'á ví'í Ndiosí' ya vá'a jín Isaac, jee nkinoo-o néé'-e yatin nuun' néé' sókó nute ya naní “maaré' ya tékú' ya né'yá re' nu'u”.^d

Rá ichiyúkún' nkene nuun' Ismael

¹² Rá ya'á kúvi rá ichiyúkún' nkene nuun' se'ya yíí Abraham ya naní Ismael ya níyo jín inka ña'an ya naní Agar, ña'an ñuun' Egipto ya nkuvi musú' ñatíñú sain Sara.

¹³ Jee ya'á kúvi rá súví rá se'ya Ismael jee su'va níkin' tá'án rá se'ya Ismael sáá nkaku ráa: Jee se'ya xí'nañú'ún Ismael nkuvi Nebaiot, jee kuire niyo Cedar, Adbeel, Mibsam, ¹⁴ Mismá, Dumá, Massa, ¹⁵ Hadar, Tema, Jetur, Nafis jín Cedema. ¹⁶ Jee rá ya'á ví rá se'ya Ismael, jee rá ñu'un jín rá ñuun' nuun' néé' rá se'ya ichiyúkún' nkene nuun' ta ñin rá se'ya Ismael naní kuá' naní maá se'ya Ismael ya kúvi tátá' jí' rá ñivi néé' yukuán. Jee nkuvi uxu' uvi' (12) tee tátúní' nuun' rá se'ya ichiyúkún' nkene nuun' rá se'ya Ismael. Jee ta ñin rá tee vá ntatúní' re' nuun' rá ñivi ya kúvi ráa se'ya ichiyúkún' nkene nuun' ñin se'ya Ismael.

¹⁷ Jee niñi Ismael sientú' oko' xa'un' uvi' (137) kuiya' jee ni'i' re', jee nñake'en Ndiosí' ánima' re' nñutútú-u ichi kútú jín rá ánima' rá jí' re' yana'án.

¹⁸ Jee ñakunee' ráa ne' rá ñu'un ñuun' Havila jín né nuun' ñuun' Sur, ya kétá'án jín xé'ñú ñuun' Egipto, ya

---

^d 25:11 Tu'un hebreo ya'á kúvi-i “Beer Lajai Roi”.

kuá'án' ichi ñuun' Asiria. Jee ntufi' ta'án raa jín ni'i tá'án raa.^e

Nkaku Jacob jín Esaú

¹⁹ Tu'un ya'á kuvi jie'e' rá se'ya yíí Isaac se'ya yíí Abraham: Niyo se'ya Abraham Isaac. ²⁰ Jee íní Isaac uvixiko kuíya' (40) sáá ntana'á re' jín Rebeca, ya kúvi se'ya sí'í Betuel, tee tata' aram ya néé'-e ñuun' Padán-aram jee kúvi ña ku'va Labán, tee tata' aram.

²¹ Jee nikan' tá'ví' Isaac nuun' Ito'o' Ndiosí' jie'e' ñasí'í re' Rebeca, chi ña'an númá' ví ña, jee ntiin kuéntá' Ito'o', jee nanise'ya ñasí'í re' Rebeca. ²² Soo rá nchíkín ñu'un chiji Rebeca súkúta'án raa ini' ña, jee nka'vi ini' ña: “Retú su'va kúvi ya'á, ¿naja kuteku' ni' ka' rúja?”, nka'vi ini' ña, saájee ña'an' ña kakatu'ún ña Ito'o'. ²³ Jee nñaxiní'kó Ito'o' nuun' ña:

—Chiji nú ñú'ún uvi' tee ya kene uvi' rá ñuun', jee kene ini' nú uvi' tata' jee kusín raa, jee iin tií'kí ka' nsú ká' inka ka', jee ya nyii ka' vá kití'nú-u kí'i-i xintúin ya súchí ka' —nkachi' Ndiosí' nuun' Rebeca.

²⁴ Jee sáá nkenta kivi' sikáku ña se'ya ña, saájee ñú'ún kuatí' ini' ña. ²⁵ Jee maáré' ya nkaku xí'nañú'ún jee kué'é re', jee ixi ví'í kuáiyó yikikúñu re' kuéntá' sa'ma, jee nsíkúnání raa Esaú maa.^f ²⁶ Jee kuíre nkene ñani' re' jee ntiin re' jín na'á re' xujie'é' Esaú, saáva

^e 25:18 Áxí kúvi kachi'-ó: jee ni'i' re' ichinúun' ntáká rá tá'án re'.

^f 25:25 Esaú kuíni káchí': kue'e' ixi.

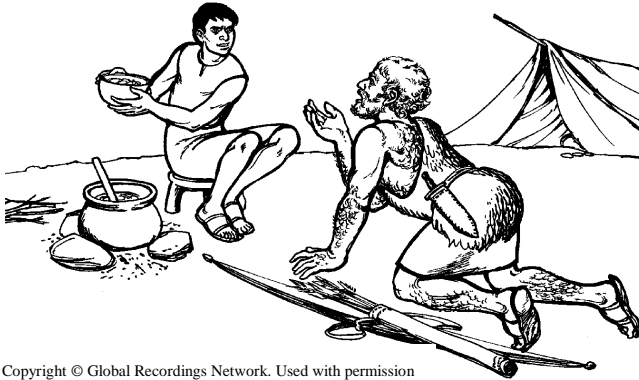
nsikúnání raa maa Jacob.⁸ Jee íní Isaac uní' xiko (60) kuiya' sáá nkaku rá se'ya re'.

Xíkó Esaú ta'vi' ya íyó ni'in' se'ya xí'nañú'ún

²⁷ Jee ña'nu rá tee kuáchí, jee nkenta nkuví Esaú ñin tee nusú naa' ví'í nuun' re' tíví' kiti yúkú jee kúvi-i tee jíkanuun nuun' ku'ú'. Soo Jacob chi nkuví ñin tee mású' ini', jee tá'án ví'í ini'-i kíño yatin ve'í sayo sa'ma nuun' néé'-e. ²⁸ Jee tátá' raa Isaac nñunuun' ví'í re' ka' Esaú, chi tá'án ví'í ini' re' kaji' re' kuñu kiti yúkú, soo náná' raa Rebeca chi nñunuun' ña ka' Jacob.

²⁹ Jee ñin kivi' nsikítí' Jacob neyu, jee nenta Esaú ya ñá'an' re' nuun' ku'ú' jee jíaví ví'í re', ³⁰ jee nkachi' Esaú nuun' Jacob:

—Jíkán' tá'ví' ni' nuun' nú ya taji nú ntí' neyu ku'éé ya'á kaji' ni', chi jíaví ví'í ni' —nkachi' Esaú

Copyright © Global Recordings Network. Used with permission

⁸ **25:26** Jacob kuíni káchí': xují'é'. Jee suni kuíni káchí'-i: nákunasi'. Jee kúnkunuún tésó'o-o kuéntá' ñin tu'un hebreo ya kuíni káchí': máñá' re'.

nuun' ñani' re' Jacob. (Saáva suni síkúnání ñivi Esaú súví-i Edom.)^h

³¹ Saájee nkachi' Jacob nuun' re':

—Ntañú'ún xikó nuun' ni' ta'vi' ya íyó ni'in' nú jie'e' nkaku nú xí'nañú'ún —nkachi' Jacob nuun' Esaú.

³² Saájee nkachi' Esaú:

—Kune'yá, jí'í' ni' jie'e' soko, ¿na nuun' íyótiñu ta'vi' ni'in' ni' jie'e' nkaku ni' xí'nañú'ún rúja?
—nkachi' Esaú.

³³ Saájee nkachi' Jacob:

—Sa'á náa' nú tu'un ká'an' nú ntañú'ún
—nkachi' Jacob nuun' Esaú.

Saájee nsa'á náa' Esaú nuun' tu'un ká'an' re' nuun' Jacob, jee su'va nxikó Esaú nuun' Jacob ta'vi' re' ya íyó ni'in' re' jie'e' nkaku re' xí'nañú'ún.

³⁴ Saájee njia'a Jacob ixtatíla' jín neyu nsa'á-a jín nuchi lenteja nuun' Esaú nyaji' re' ni'i re', jee nnakuñi' re' jee kua'an' re', jee sukuán nkuniichi' Esaú ta'vi' ya níyo ni'in' re' jie'e' nkaku re' xí'nañú'ún.

Kua'an' Isaac ñuun' Gerar

26 ¹ Jee nkuvi inka ichi ka' ya níyo tama' ñu'un yukuán, jee nsú tama' níyo ne sáa tékú' ka' Abraham. Saáva kua'an' Isaac nuun' Abimelec, ya kúvi tee tátúní' nuun' rá ñivi filisteo ñuun' Gerar.

^h 25:30 Edom kuíni káchí': kué'é.

² Jee yukuán ntuví Ito'o' nūun' Isaac jee nkachi'-i nūun' re':

“Koto jiá'an' nú ñuun' Egipto. Kinoo nú kune'e' nú nūun' ñu'ún ya kachi' ni' nūun' nú. ³ Jee kinoo kune'e' nūun' ñu'ún ya'á kuéntá' iin to'o', jee íyó ni' jín nú, jee sá'á ni' ya netu' kúvi nú, chi nūun' no'ó jín nūun' rá ñivi kiji ichiyúkún' nú táji ni' kuaíyó rá ñu'un ya'á. Jee su'va sá'á kutú ni' tu'un ya nsa'á náa' ni' nūun' tu'un nka'an' ni' nūun' tátá' nú Abraham.

⁴ Jee sa'á ni' ya nukue'e' ví'í rá tata' ichiyúkún' váji nūun' nú kuéntá' kue'e' rá tiuun' íyó súkún, jee ku'va ni' kuaíyó rá ñu'un ya'á nūun' raa. Jee kuaíyó ni' rá ichiyúkún' nú sáva kiji ya netu' kuvi ñivi ntáká rá nación íyó ñivi ya'á. ⁵ Chi nkaníjiá Abraham tu'un nkachi' ni' jee nsikúnkuvi re' rá ntetuvi ni' re', jín rá tu'un ntatúní' ni' nūun' re', jín rá tu'un nsa'á náa' ni' nūun' re', jín rá tu'un nxiné'én' ni'", nkachi' Ndiosí' nūun' Isaac.

⁶ Saájee nkinoo Isaac nnee' re' ñuun' Gerar, ⁷ Jee rá tee ñuun' yukuán nīkatu'ún raa jie'e' ñasí'í re' jee nkachi' re' ya “ku'va ni' ví ña”, chi nyu'ví re' kachi' re' ya “ñasí'í ni' ví ña” chi nka'vi ini' re' “ka'ni' rá tee ñuun' ya'á nu'u' jie'e' Rebeca”, chi máá vii' nasikuiti' íyó ña. ⁸ Jee sáá njia'a kue'e' tiempú' ya nkinoo Isaac nnee' re' yukuán, jee iin kivi' Abimelec, ya kuvi tee tátúní' nūun' rá ñivi filisteo ñuun' yukuán, jee íñi re' ini' ve'i re' né'yá re' ventana re', jee nini' re' ya Isaac ya vane' kína'á ñúnkúún-u ñasí'í-i Rebeca. ⁹ Saájee ntají Abimelec ya kana raa Isaac jee nkachi' re' nūun'-u:

—Naa' nijia ya ñasí'í nú kúvi ña, saájee, ¿na jie'e' chi nkachi' nú ya “ku'va ni' kúvi ña?” —nkachi' Abimelec nuun' Isaac.

Jee nnaixiníko Isaac jee nkachi' re' nuun'-u:

—Nka'vi ini' ni' ya kuvi' ni' jie'e' ña
—nkachi' Isaac.

¹⁰ Soo nkachi' Abimelec:

—¿Na kuvi chi nsa'á nú ya'á jín ránu'u' rúja?,
chi yaku' ka' jee iin rá tee ñuun' ya'á kikava kusu' jín
ñasí'í nú nékúvi, jee no'ó xikininkava nú ránu'u'
nuun' kuachi' nékúvi.

¹¹ Saájee Abimelec ntatúni' re' nuun' ntáká rá
ñivi ñuun' re', jee nkachi' re' nuun' raa:

—Iin ñivi ya ixtáña'án tee ya'á áxí ñasí'í re', jee
máa naá' nijia ka'ni'-ó maa —nkachi' Abimelec.

¹² Jee nsa'á Isaac tata' sá'á nuun' ñu'un yukuán,
jee kuiya' yukuán nñake'en re' iin sientú' ichi ka'
nuun' tátá' nsa'á re', chi Ito'o' nsa'á ya netu' kúvi re'.

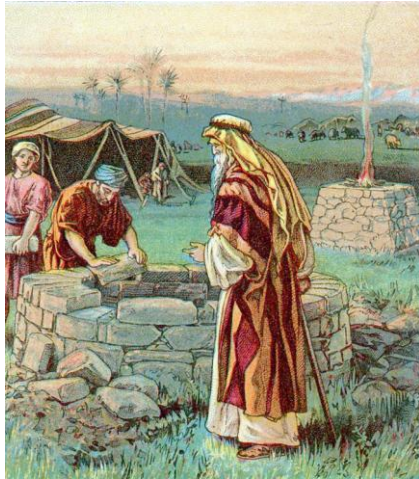
¹³ Jee nkukúká ví'í re' jee nkenta niyo ví'í nantíñú
nkumí re' ne nkukúká nasíkuiti' re'. ¹⁴ Jee niyo kue'e'
nasíkuiti' rá sana' lí'í re', jín rá xiniki' re', jín rá musú'
jiátíñú sain re'. Jee rá ñivi ñuun' filisteo vá ñú'ún u'vi'
ini' raa nne'yá raa re'. ¹⁵ Jee ne sáá nteku' ka' táá' re'
Abraham, jee rá musú' Abraham ñete' raa rá sóko
nute, jee ñivi ñuun' filisteo vá nñachuchítú raa ñu'un
ini' rá sóko. ¹⁶ Jee nkachi' Abimelec nuun' Isaac:

—Kuiyo kuá'án nuun' rání' chi tíkí ví'í nú ka'
nsú ká' ránu'u' —nkachi' Abimelec.

¹⁷ Saájee nkene Isaac ñuun' yukuán jee kua'an' re', jee nkenta re' ñu'un nu've' Gerar ya káa-a nteñu jie'e' rá yuku, jee yukuán nkingo re' kunee' re'. ¹⁸ Jee ntají re' nnakete tuku ráa rá sókó nute ya ñete' tátá' re' Abraham ne sáa nteku'-u, ya ñasi' rá ñivi filisteo nchuchítú ráa maa sáa njia'a tiempú' ya ní'i' Abraham, jee nñsikúnání ii' tuku Isaac súví rá sókó vá sánikuá' nsikúnání táá' re' súví ráa.

¹⁹ Jee rá musú' ya jíatíñú sain Isaac jee ñete' ráa nuun' ñu'un káa nteñu jie'e' rá yuku yukuán jee nñani'in' ráa sókó nuun' kéne jínu nute. ²⁰ Soo rá tee ñuun' Gerar ya náka rá sana' nkantátú'un ráa jín rá tee náka rá sana' Isaac jee nkachi' ráa: “Nute rání' ví-i”. Saáva nsikúnání Isaac súví sókó vá “Sókó Tixín”ⁱ chi nkantá'án tú'un ráa jín re'. ²¹ Jee ñete' rá musú' Isaac inka ka' sókó, jee suni nkantátú'un ráa jie'e' sókó vá, jee nsikúnání Isaac súví-i “túfí' ta'án”.^j

²² Jee nkuiyo Isaac yukuán kua'an' re' jee ñete' rá musú' re' inka sókó nute. Jee ntuví nkantá'án ráa ka' jie'e' sókó vá, jee nsikúnání re' súví-i “Íyó Núne Níká”^k, jee nkachi'

ⁱ 26:20 Esek ví súví tu'un hebreo.

^j 26:21 Sitna ví súví tu'un hebreo.

^k 26:22 Rejobot ví súví tu'un hebreo.

Isaac “Vitan jee ntaji Ito'o' nūn' rán' nūn' íyó núne níká' jee nukue'e'-ó nūn' ñu'un ya'á.”

²³ Jee nkene re' yukuán jee kua'an' re' nūn' naní Beerseba. ²⁴ Jee yakuáá' kivi' yukuán jee ntuví Ito'o' nūn' re' jee nkachi'-i nūn' re':

“Maání' kúvi Ndiosí' néñu'un tátá' nú Abraham.
Koto yú'ví nú chi nu'u' íyó jín nú,
jee sa'á ni' ya netu' kuvi nú
jee sa'á ni' ya kukue'e' rá kiji kuvi ichiyúkún' nú
jie'e' ya nchisóyu'ú ni' nūn' musú' ni'
Abraham.”

²⁵ Saájee nsama' re' yuu' yukuán sáva ka'ni' re' sana'^l soko' re' teñu'un' re' soko' re' rátí' nūn' Ito'o'-ó, jee nneñu'un' re' nūn' Ito'o'-ó. Jee ntee re' ve'i sayo sa'ma re' kunee' re' yukuán, jee ñete' rá musú' re' iin sókó nute.

Nsa'á Isaac jín Abimelec iin tratú'

²⁶ Jee Abimelec nkene re' ne ñuun' Gerar nkiji re' nūn' Isaac. Jee nkiji re' jín iin tee maní' ta'an jín re' Ahuzat, jín Ficol ya kúvi capitán tátúní' nūn' rá soldado re'. ²⁷ Jee nkachi' Isaac nūn' raa:

—¿Na kuvi chi vaji rán nūn' nu'u'?, chi tá'vi ini' rán né'yá rán nu'u', jee ntava' rán nu'u' nteñu rán —nkachi' Isaac nūn' raa.

²⁸ Jee nñaxiníkó raa:

---

^l 26:25 Altar.

—Jíní' kájí rán' ya Ito'o' íyó jín nú, jee nka'vi ini' rán' ya sa'á náa'-ó nuun' tu'un ká'an'-ó jín iin inka-ó, ránu'u' jín no'ó, jee sa'á rán' iin tratú' jín no'ó, ya káchí'-ó ²⁹ ya nsá' sa'á nú ni iin ya nivá'a jín rán', sánikua' ni ntuví nxtáñá'an rán' no'ó, jee sánikua' kuachi ya vá'a nsá'á rán' jín nú, jee nnachuichí va'a ñúnkúún rán' no'ó. Jee vitan netu' kúvi nú sá'á Ito'o' —nkachi' ráa nuun' Isaac.

³⁰ Saájee Isaac nsá'á iin viko ká'nú nyaji' ráa ni'i ráa. ³¹ Jee yane'en' kivi' steñu'ún, nnakoo ráa jee nsá'á náa' iin inka ráa nuun' tu'un nka'an' ráa. Jee nnachuichí va'a ñúnkúún Isaac ráa ku'an' ráa.

³² Jee máá kivi' yukuán jee nkikachi' rá musú' Isaac nuun' re' jie'e' sókó nuun' jie'te ráa, jee nkachi' ráa ya nñani'in' ráa nute ini' sókó vá. ³³ Jee nsikúnání Isaac súvi sókó nute vá “Uxa’”.^m Saáva naní ii' súvi ñuun' yukuán Beerseba ne vitan.

³⁴ Jee sáá íñí Esaú uvi' xiko (40) kuiya', jee ntana'á-a jín Judit, ya kúvi se'ya sí'í Beeri ya kúvi tee hitita. Jee suni ntana'á-a jín Basemat, ya kúvi se'ya sí'í Elón ya kúvi tee hitita. ³⁵ Jee nkenta túfí' ini' Isaac jín Rebeca jie'e' rá ña'an vá.

Sáku'ná Jacob tu'un ká'an' yachi' táá' re' ya ni'in' re' ya vá'a ya ku'va Ndiosí' ya íyó ni'in' Esaú

27 ¹ Jee sáá ya nkuñá'nú ví'í Isaac jee kúkuáá re' jee ntu túvi va'a né'yá re'. Jee nkana re' Esaú

^m 26:33 Tu'un hebreo ya'á kúvi-i Seba ya kuíni káchí': uxa'. Jee túvi-i kuéntá' rá tu'un: sá'á náa' nuun' tu'un ká'an', jín íyó kue'e'.

se'ya yíí ña'nu re' ka' jee nkachi' re' nuun'-u:

—Se'ya yíí maání' —nkachi' re'.

Jee nnaxiníko Esaú nuun' re':

—Ya'á íñí nì' —nkachi' Esaú nuun' re'.

² Jee nkachi' re':

—Ya nélyá nú ya ya nkuñá'nú ví'í nì', jee ntu jíní' nì' na kivi' kuvi' nì' —nkachi' re' nuun' Esaú—, ³saáva nna'ke'en rá nantíñú nú jiátíñú nú jíka nusú nú, arco nú jín ñiin nuun' ñú'ún rá flecha nú, jee kì'in' nú nuun' ku'ú' jee tiin nú kiti yúku kaji' nì'. ⁴Jee kuíre sa'á stákoó nú iin neyu nu'ú, sánikuá' kútóó ini' nì' kaji' nì', jee kiji nú jín-i sáva kaji' nì' maa, saájee taji nì' nuun' nú tu'un vá'a kachi' yachi' nì' ya sa'á Ndiosí' ya netu' kuvi' nú ne ntiá'an ka' kuvi' nì' —nkachi' Isaac nuun' se'ya yíí ña'nu re' Esaú.

⁵ Soo Rebeca nteso'o ña sáa nka'an' Isaac jín Esaú jee kuá'an' re' nuun' ku'ú' kuñukú re' kiti yúku jee nikó re' jín-i. ⁶ Saájee Rebeca nkachi' ña nuun' se'ya ña Jacob:

—¡Kune'yá! Nteso'o nì' tátá' nú nka'an' jín ñani' nú Esaú, jee nkachi' re' nuun'-u: ⁷ “Kuñukú nú kiti yúku jee kiji nú jín-i, jee sa'á stákoó nú iin neyu nu'ú sáva kaji' ni maa, jee taji nì' tu'un vá'a kachi' yachi' nì' nuun' nú ichinúun' Ito'o' ne ntiá'an ka' kuvi' nì'”, nkachi' tátá' nú nuun' ñani' nú Esaú. ⁸ Jee saáva teso'o va'a ya tatúní' nì' nuun' nú se'ya yíí nì' jee sa'á maa: ⁹ Kuá'an' ntañú'ún nuun' íñí rá sana', jee ne yukuán nake'en uvi' rá lítú kuáchí máá va'a jee kiji nú jín-i nuun' nì' sáva sa'á stákoó nì' rátí' iin neyu

nu'ú kaji' tátá' nú sánikuá' kútóó ini' re' kaji' re'.

¹⁰ Jee kinaka maa nuun' re' sáva kaji' re' maa, sáva taji re' nuun' nú tu'un vá'a kachi' yachi' re' ya sa'á Ndiosí' ya netu' kuvi nú ne ntiá'an ka' kuvi' re' —nkachi' Rebeca nuun' se'ya yíí ña Jacob.

¹¹ Soo nkachi' Jacob nuun' náná' re' Rebeca:

—Soo ñani' ni' Esaú ixi ví'í kuáiyó ñun'éyú' re', jee nu'u' chi lii' ñiin ni'. ¹² Jee sanaan' jee kina'á tátá' ni' nu'u' jee kuka'vi ini' re' ya sá'á xéen' ni' re', saájee sa'á ni' ya chisónínu re' nu'u' nsú ká' ya taji re' ya vá'a kachi' re' nuun' ni' —nkachi' Jacob nuun' náná' re'.

¹³ Soo nñaxiní'kó náná' re' nuun' re':

—Se'ya yíí maání', kiji tu'un chisónínu vá siki' nu'u'. Kuachi teso'o va'a ya káchí' ni' jee kuake'en rátí' kinaka maa nuun' ni'.

¹⁴ Saájee ñake'en re' rátí' nkina'ka re' maa nuun' náná' re'. Jee nsa'á stákoo náná' re' neyu nu'ú sánikuá' kútóó ini' tátá' re' kaji'-i. ¹⁵ Jee nñake'en Rebeca iin máá sa'ma vá'a se'ya yíí ñá'nú ña ka' Esaú, ya nú'ún vá'a ini' ve'i, jee nchu'un ña sa'ma vá Jacob, ya kúvi se'ya yíí súchí ña ka'. ¹⁶ Jee jín ñiin rá lítú lúli vá ñasi' ña nuun' yiki ná'á Jacob jín nuun' ñiin lii' súkún re'. ¹⁷ Jee kuíre njiá'a ña neyu nu'ú jín ixtatílá' ya nsa'á ña nuun' Jacob. ¹⁸ Saájee nkivi Jacob nuun' káá tátá' re', jee nkachi' re':

—Tátá' maání' —nkachi' Jacob.

Jee nñaxiní'kó Isaac:

—Ya'á íyó nì', se'ya yíí. ¿Né iin ví nú?
—nkachi' Isaac.

¹⁹ Jee nkachi' Jacob nuun' tátá' re':

—Maání' ví Esaú, se'ya yíí nú ya nkaku
xí'nañú'ún. Jee nsa'á nì' sánikuá' nkachi' nú nuun'
nì'. Kova'a xá ini' nú nakoo, jee nakunee' nú jee kaji'
nú kiti yúku nì', jee taji nú ya vá'a kachi' yachi' nú
nuun' nì' —nkachi' Jacob.

²⁰ Saájee nīkatu'ún Isaac nuun' se'ya yíí re':

—¿Nasa nkuvi nni'in' yachi' nú maa, ká se'ya yíí
maání'? —nkachi' Isaac.

Jee nnaixiníko Jacob:

—Ito'o' ya kúvi Ndiosí' nú nsa'á re' ya nkenta ti'
ichinúun' nì'.

²¹ Soo nkachi' Isaac nuun' Jacob:

—Kova'a ini' nú kikuyatin nuun' nì' sáva kuvi
tiin nì' nó, se'ya yíí, sáva kuni nì' retú se'ya nijia nì'
Esaú ví nú áxí ntuví —nkachi' Isaac.

²² Saájee ñakuyatin Jacob nuun' tátá' re' Isaac
jee ntiin tátá' re' maaré', jee nkachi' Isaac:

—Tachi' ká'an' Jacob ví-i, soo rá yiki ná'á
Esaú ví-i.

²³ Jee ntuví nnaakuni' re' maa, chi ixi ví'í rá yiki
ná'á-a kuéntá' ixi rá yiki ná'á ñani'-i Esaú. Jee njia'a
re' ya vá'a nkachi' yachi' re' nuun'-u, ²⁴ Jee tukuni
nnikó re' nīkatu'ún re' maa:

—¿Á naa' nijia ya se'ya yíí nī' Esaú ví nú?
—nkachi' Isaac.

Jee nkachi' Jacob:

—Maání' —nkachi' Jacob.

²⁵ Saájee nkachi' tátá' re' nuun' re':

—Sikúyatin ya kaji' nī', se'ya yíí, sáva kaji' nī'
kiti yúkú ya nni'in' nú, jee saájee taji nī' ya vá'a
kachi' yachi' nī' nuun' nú —nkachi' Isaac.

Saájee nsikúyatin Jacob maa nuun' tátá' re' jee
nyaji'-i vá. Jee suni njia'a re' nixi' nuxi uva jee ni'-i
vá. ²⁶ Jee kuíre nkachi' tátá' re' Isaac nuun' re':

—Kikuyatin, se'ya yíí, jee kova'a ini' teyu'ú
nu'u' —nkachi' Isaac.

© 1996 David C. Cook

²⁷ Jee sáá ñakuyatin Jacob jee teyu'ú re' tátá'
re' jee nta'ni Isaac xiko' sa'ma nú'ún Jacob. Saájee
njia'a Isaac rá tu'un vá'a íyó kachi' yachi' re' nuun'
Jacob ya sa'á Ndiosí' netu' kuvi-i jee nkachi' re':

“Saá nijia, xiko' se'ya yíí nī' Esaú

jiá'án' kuéntá' xiko' ku'u' ya nsa'á Ito'o' ya vá'a.

²⁸ Jee jíkán' tá'ví' ní' nuun' Ndiosí' ya taji re'
nuun' nú yúyú kiji súkún,

jín rá tata' vá'a kéne nuun' ñu'ún,

jín kue'e' ví'í tata' sá'á kaji' nú

jín kue'e' ví'í nixi' nuxi uva jiáá ko'o nú.

²⁹ Jee kue'e' ví'í ñivi kitíñú raa nuun' nú,

jee nakuiñi' íti kue'e' ñivi nuun' no'ó,

jee kuvi nú ito'o' nuun' rá ñani' maánú,

jee nakuiñi' íti rá se'ya náá' nú nuun' no'ó.

Jee rá ñivi ya chisónínu no'ó jee suviráa vá
kostoninu raa,

jee rá ñivi sa'á ya vá'a jín nú jee suviráa vá ni'in'
ya sa'á Ndiosí' ya netu' kuvi raa",

nkachi' yachi' Isaac nuun' Jacob ya koo ichinúún'
jín re'.

³⁰ Jee sáá nni'i Isaac nkachi' yachi' re' tu'un
jie'e' ya vá'a ya sa'á Ndiosí' jín Jacob, jee sukuáni
nkene kii Jacob nuun' néé' tátá' re' Isaac sáá nnikó
ñani' re' Esaú ya ñanukú-u kiti yúkú. ³¹ Jee suni nsá'á
stákoo Esaú ñin neyu nu'ú, jee kuanaka re' maa nuun'
tátá' re', jee nkachi' re' nuun' tátá' re':

—Táá', nakoo jee kaji' nú neyu kiti yúkú ñanukú
ni', jee taji nú tu'un vá'a kachi' yachi' nú nuun' ni'
—nkachi' Esaú nuun' tátá' re'.

³² Saájee nikatu'ún Isaac re':

—¿Né ñin kuvi nú? —nkachi' Isaac.

Jee nkachi' Esaú:

—Maání' ví Esaú, se'ya yí nú ya nkaku xí'nañú'ún —nkachi' Esaú.

³³ Saájee ne ntántúni' nasíkuiti' nkisi Isaac, jee nkachi' re':

—Saájee, ¿né ñin ví re' ya ñanukú kiti yúkú jee nkínaka re' maa nuun' ni'?, jee nyaji' ni' ni'i ne ntiá'an ka' tiaa' nú, jee njia'a ni' rá tu'un vá'a nkachi' yachi' ni' nuun' re' jie'e' ya sa'á va'a Ndiosí' jín re'. Jee kinoo rá tu'un vá'a jín re' ya nkachi' yachi' ni' nuun' re' —nkachi' Isaac.

³⁴ Jee sáá nteso'o Esaú rá tu'un nkachi' tátá' re', jee nkanajín ni'in re' ne jiáku uú' ini' re' jee nkachi' re' nuun' tátá' re':

—¡Suni taji tu'un vá'a kachi' nú nuun' ni' ya netu' kuvi ni' ranika', táá' maání!! —nkachi' Esaú.

³⁵ Soo nkachi' Isaac nuun' re':

—Ya nkiji ñani' nú, jee nxiná'ví re' nu'u', jee kuá'an' re' jín rá tu'un vá'a ya nkachi' yachi' ni' nuun' re' ya íyó kachi' ni' nuun' nú ya netu' kuvi nú nékúvi —nkachi' Isaac.

³⁶ Saájee nkachi' Esaú:

—¡Vatuni vá nsikúnání raa súví re' Jacob,ⁿ chi ya kuá'an' uvi' íchí ya nnakoso re' nuun' nu'u'!, chi xí'na nkanee' re' ya kuvi ta'vi' ni' ya kúvi ni' tee ya nkaku xí'nañú'ún ka', jee vitan ¡nkanee' re' rá tu'un

---

ⁿ 27:36 Jacob kúnkunuún tésó'o kuéntá' ñin tu'un hebreo ya kuíni káchí': máñá' re'.

vá'a ya íyó ni'in' ni' ya netu' kuvi ni' nékúvi! —jee nikatu'ún re'—, ¿á ni ntuví nchúvá'a nú inka ka' tu'un vá'a ya kuvi ni' ya kachi' nú nuun' ni' ya netu' kuvi ni'? —nkachi' Esáu nuun' tátá' re'.

³⁷ Saájee nmaxiníko Isaac nuun' Esáu:

—Ñani ni' Jacob ya kuvi re' ito'o' nú, jee njia'a ni' ntáká rá tá'an re' ya kuvi ráa musú' re' ya kitíñú ráa nuun' re', jee nkachi' yachi' ni' nuun' re' ya koo kue'e' víí nixi' nuxi uva jiáá ko'o re' jín kue'e' víí tata' sá'á kaji' re' sáva kuteku' re'. Saájee maánú chi, ¿ná kúvi ya sa'á ni' jín no'ó, se'ya yí maání'? —nkachi' Isaac.

³⁸ Soo jíkán' tá'ví' Esáu nuun' tátá' re':

—¿Á métú'ún ni tu'un vá'a íyó ya kachi' nú, táá' maání'? ;Suni taji nuun' ni' rá tu'un vá'a ya kachi' nú ya netu' kuvi ni', tátá' maání'! —nkachi' Esáu, jee nkijé'é re' ná'yú' re'.

³⁹ Saájee nmaxiníko tátá' re' Isaac jee nkachi'-i nuun' re':

“Maá náá' nijia, kunee' íká nú nuun' rá tata' vá'a kéne nuun' ñu'ún,

jee kunee' íká nú nuun' yúyú kiji súkún.

⁴⁰ Jee kantá'an nú jín yuchi' espada nú jín ñivi sáva ni'in' nú ya kuteku' nú.

Jee ki'i nú xintíin ñani' nú kitíñú nú nuun' re'.

Soo sáá kunakui ini' nú ka', jee nakani núne nú maánú xintíin re'”,

nkachi' yachi' Isaac nuun' se'ya yí re' Esáu jie'e' ya kuno'o rá ichiyúkún' váji nuun'-u.

Jínu Jacob nuun' Esáu

⁴¹ Jee nta'vi ini' Esáu nne'yá re' Jacob jie'e' nkane'e' Jacob ya vá'a ya nkachi' yachi' tátá' re' nuun' Jacob, jee ñani ini' re': “Vakuyatin kivi' ya kuvi' tátá' ni' jee koo tukuéka ini' rání' rá kivi' vá, jee sáa ji'a'a tiempú' yukuán jee ka'ni' ni' ñani' ni' Jacob”, ñani ini' Esáu.

⁴² Jee nkachi' ñivi nuun' Rebeca rá tu'un káchí' se'ya yí ñá'nú ña Esáu jee nkana ña se'ya yí súchí ña ká Jacob jee nkachi' ña nuun' re':

—Kune'yá chi ñani' nú Esáu násavá'a re' ini' maaré' jie'e' jiáni ini' re' ya ka'ni' re' no'ó. ⁴³ Saáva tes'o ya káchí' ni' nuun' nú se'ya yí, kunu kene ki'in' nú nuun' ve'i ku'va ni' Labán ya né'e' re' ñuun' Harán. ⁴⁴ Jee kinoo nú kune'e' nú jín re' kélín kivi', nekua' ji'a'a ya kítí' ini' ñani' nú siki' nú, ⁴⁵ Jee sáa ji'a'a ya kítí' ini' ñani' nú siki' nú jee naan' ini' re' ya nsa'á nú nuun' re', saájee taji ni' tu'un nuun' nú sáva nikó nú, chi ¿na kuvi chi sukuíta ni' ni núví' rá se'ya ni' métú'ún kivi' résa? —nkachi' Rebeca nuun' se'ya yí ña Jacob.

⁴⁶ Jee nkachi' Rebeca nuun' yí ña Isaac:

—Ya ntu ká' jié'né' ini' ni' ya tékú' ni' jie'e' rá ña'an ya'á ya kúvi se'ya ichiyúkún' nkene nuun' Het rá kúvi ñasí' Esáu. Jee retú taná'á Jacob jín ñin rá ña'an ya kúvi se'ya ichiyúkún' Het kuéntá' rá ña'an

néé' ñuun' ya'á, jee, ¿nakui chi kuteku' ni' ka' rúsa?
—nkachi' ña.

28 ¹ Saájee nkana Isaac se'ya yíí re' Jacob, jee nkachi' yachi' re' rá tu'un vá'a nuun'-u ya sa'á Ndiosí' ya netu' kuvi-i jee ntatúní' re' rá tu'un ya'á nuun'-u:

“Koto táná'á nú jín ni ñin rá ña'an ya'á ya kúvi se'ya ichiyúkún' nkene nuun' Canaán. ² Jee kuá'án nú ñuun' Padán-aram, nuun' ve'i Betuel, ya kúvi tátá' náná' nú, jee tana'á yukuán jín ñin rá se'ya sí'í Labán, ya kúvi ku'va náná' nú.

³ Jee máá Ndiosí' ya níso re' ni'i ntántúní' fuersá' íí jee na ka' sa'á re' ka' ya vá'a jín nú jee sa'á re' ya nata'vi' ví'í nú jín ya kukue'e' nasíkuiti' ichiyúkún' kiji nuun' nú, sáva ne nuun' no'ó kene kue'e' ñuun'. ⁴ Jee táji re' nuun' nú jín suni nuun' rá ñivi kiji kuvi ichiyúkún' nú rá tu'un va'a ya netu' kuvi ránú sáni nchisóyu'ú re' nuun' Abraham, sáva ni'in' ráa ñu'un ya'á nuun' néé'-ó vitan kuéntá' to'o' ya jiá'a Ndiosí' nuun' Abraham”, nkachi' yachi' Isaac nú se'ya re' Jacob.

⁵ Jee su'va nchuchí Isaac Jacob kuá'an'-a nuun' ñuun' Padán-aram nuun' Labán, ya kúvi se'ya Betuel, tee se'ya tata' ichiyúkún' nkiji ráa nuun' Aram, jee kúvi Labán ku'va Rebeca, ya kúvi náná' Jacob jín Esaú.

Táná'a Esaú jín ya uní' ñasí'í re'

⁶ Jee nkuká'nú ini' Esaú ya njia'a Isaac tu'un vá'a nkachi' yachi' re' nuun' Jacob jín ya nchuchí re'

maa kua'an'-a nuun' nuun' Padán-aram sáva tana'á-a jín iin ña'an nuun' yukuán. Jee sáá njia'a tátá' re' rá tu'un vá'a nkachi' yachi' re' nuun' Jacob, jee ntatúní' re' nuun'-u ya: “Koto táná'á nú jín ni iin ña'an ya kúvi se'ya ichiyúkún' vaji nuun' Canaán.” ⁷ Suni nini' Esaú ya nkaníjíá Jacob tátá'-a jín náná'-a jee kua'an'-a nuun' nuun' Padán-aram. ⁸ Jee suni nini' Esaú ya tátá' re' Isaac ntuví tá'an' ini'-i rá ña'an se'ya ichiyúkún' nkene nuun' Canaán. ⁹ Jee saáva kua'an' Esaú nuun' Ismael, ya kúvi se'ya yíí Abraham, jee ntana'á re' jín Mahalat, se'ya sí'í Ismael, ya kúvi ña ku'va Nebaiot. Jee kúvi ña ñasí'í re' jee sín ka' ví rá inka ñasí'í re'.

Ntuví Ndiosí' nuun'
Jacob iin nuun'
naní Betel

¹⁰ Jee nkene Jacob nuun' nuun' Beerseba jee kua'an' re' nuun' Harán. ¹¹ Jee kuíre nkenta re' iin nuun' jee yukuán nkinoo re' yakuáá', chi ya nta'an' nkanii'. Jee nke'en re' iin yuu' ya káá yukuán, jee nchi'i re' maa xini' re' jee ñakava re' yukuán jee nkixi' re'. ¹² Jee yukuán nñaní re' ya nini' re' iin escalerá ya

íñí-i ne nuun' ñu'ún jee kenta-a ne nuun' antiví súkún, jee nini' re' rá najiá'á' íí' Ndiosí' náa núun ráa nuun' escalerá vá. ¹³ Jee suni nini' re' Ito'o' íñí-i xini' escalerá vá,^o jee káchí'-i nuun' re':

“Maání' kúvi Ito'o', ya kúvi Ndiosí' néñu'un tájíí' nú Abraham jín tátá' nú Isaac. Jee ñu'un nuun' káá nú ya'á táji ni' maa nuun' nú jín nuun' rá ñivi kiji kuvi ichiyúkún' nú. ¹⁴ Jee kenta kukue'e' nasíkuiti' ráa kuéntá' tikachaa' ñu'un, jee kutenuun ráa ne nuun' nteñú'ún ká'nú nuun' tá'an nkanii', jín ne ichi kenta nkanii', jín ne ichi norte, jín ne ichi sur, jee kuatíñú ni' no'ó jín rá ñivi kiji kuvi ichiyúkún' nú sáva sa'á ni' ya netu' kuvi rá ñivi ntáká tá'an ichiyúkún' ñivi ñivi ya'á. ¹⁵ Kune'yá, maání' íyó jín nú jee kumí ni' no'ó né ni ví nkuví nuun' kè'in' nú, jee sa'á ni' ya níkó nú nuun' ñu'un ya'á. Chi nsá' xinóo ni' no'ó nekua' sikúnkuvi ni' ya nchisóyu'ú ni' nuun' nú”, nkachi' Ndiosí' nuun' re'.

¹⁶ Jee nnoto Jacob ya kixí' re', jee nka'vi ini' re': “Naa' nijia ya íyó Ito'o' máá ya'á, jee nu'u' jee ntuví jíní' ni'”, nka'vi ini' Jacob. ¹⁷ Jee nyu'ví re' jee nka'vi ini' re': “¡Na ka' mánasí ka' ví nuun' ñu'ún íí' ya'á! ¡Chi máá naá' nijia ya ya'á ví ve'i Ndiosí', jee kuvi-i yuvé'í antiví súkún!”, nka'vi ini' re'.

¹⁸ Jee nnakoo re' yane'en', jee nke'en re' yuu' ya nchi'i re' maa xini' re', jee ñani nichí' re' yuu' vá kuéntá' si'in' sáva kuvi-i iin seña, jee nchisó re' aceite nuun' yuu' vá. ¹⁹ Jee nsikúnání re' yukuán súví “ve'i

---

^o 28:13 Áxí kúvi káchí'-ó: íñí nichí'-i xín re'.

Ndiosí'”^p soo tió' yata' nnaní ñuun' vá Luz nékúvi.

²⁰ Jee nsa'á náa' re' nuun' tu'un ká'an' re':

“Retú koo Ndiosí' jín nu'u', jee kuma'ñu kusava re' nu'u' nuun' ichi ya'á nuun' kī'in' nī', jee taji re' ya kaji' nī' jín sa'ma ku'un nī', ²¹ jee retú nikó va'a tuku nī' nuun' ve'i tátá' nī', saájee Ito'o' kuvi re' Ndiosí' nī'.

²² Jee yuu' ya'á ya ñani nī' kuéntá' si'in' sáva kuvi-i ñin seña, jee kuvi-i ve'i Ndiosí'. Jee ntáká rá nantíñú ya taji nú nuun' nī', jee taji nī' nuun' no'ó ni ujī' ni ujī' ta sientú' (100).”

Kenta Jacob Harán

29 ¹ Jee nkechí tuku Jacob kuá'an' re' ichi kī'in' re', jee kuá'an' re' nuun' ñu'un rá ñivi ya néé' ráa ne ichi nuun' kénta nkānii'. ² Jee nuun' kuá'an' re' jee nini' re' ñin sókó nute, jee nini' re' ya yatin nuun' néé' sókó nute vá káá unī' tantú' rá sana' lí'í, chi jie'e' ni ka' nute ñu'un ini' sókó vá jiá'a rá ñivi nute jí'i rá sana' lí'í. Jee yu'ú sókó nute vá nnasi' ñin yuu' máá ká'nú. ³ Jee sáá nutútú nī'i kuiti' rá tantú' sana' lí'í yukuán, jee rá tee ya kumí rá sana' lí'í vá sikótíyu ráa xitá ráa yuu' násí' yu'ú sókó nute vá sáva tava' ráa nute ku'va ráa ko'o rá sana' lí'í vá, jee kuíre nakasi' tuku ráa yuu' vá yu'ú sókó nute vá. ⁴ Jee nīkaṭu'ún Jacob rá tee kúmí rá sana' lí'í vá:

—¿Né ñuun' kúvi ráno'ó, ñanitá'an nī'?
—nkachi' Jacob.

Jee nnaixiní'kó ráa:

^p **28:19** Betel ví súvī tu'un hebreo.

—Ñivi ñuun' Harán kúvi rán' —nkachi' raa.

⁵ Jee nnaxiníko Jacob nīkatu'ún re' raa:

—¿Á jíní' rán Labán, ya kúvi tiání Nacor?
—nkachi' Jacob nuun' raa.

Jee nnaxiníko raa nuun' re':

—Jíní' rán' maa —nkachi' raa.

⁶ Jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Á íyó va'a re'? —nkachi' re'.

Jee nnaxiníko raa:

—Íyó va'a re' —jee nkachi' raa—. Kune'yá, ya'á
vaji se'ya sí'í re' Raquel jín rá lanchi —nkachi' raa
nuun' Jacob.

⁷ Saájee nkachi' Jacob:

—Kune'yá, yorá' ii', jee ntiá'an kenta hora sáva
naxtútú rá sana'. Ku'va rán nute ko'o rá sana' lí'í jee
kī'in' rán jín ráti' kīsikáji' rán ite' ráti' —nkachi'
Jacob nuun' raa.

⁸ Soo nnaxiníko raa:

—Nkúvi sa'á rán' maa nekua' nutútú ni'í rá
tantú' rá lanchi jee sikótíyu xitá yuu' nás'í yu'ú sókó
nute vá jee ku'va rán' nute ko'o rá sana' lí'í —nkachi'
raa nuun' Jacob.

⁹ Jee ni ká'an' ii' re' ka' jín raa, jee nkenta
Raquel jín rá sana' lí'í tátá' ña, chi suviña vá ya kúmi
rá sana' lí'í. ¹⁰ Jee sáa nini' Jacob Raquel, se'ya sí'í
Labán, ya kúvi ku'va náná' re', jín rá sana' lí'í Labán,
ya kúvi ku'va náná' re', jee ñakuyatin re' jee nsikótíyu

re' nxítá re' yuu' yu'ú
 sókó nute, jee njia'a re'
 nute ni'i rá lanchi Labán,
 ya kúvi ku'va náná re'.
¹¹ Jee kuíre ñateyu'ú re'
 nuun' Raquel, jee nkij'é
 re' nna'yu' re'. ¹² Jee
 nnakani Jacob ya tá'an
 tátá ña ví re' jín ya kúvi
 re' se'ya Rebeca. Jee
 ninu ña kuanakani ña
 maa nuun' tátá ña.

© 1996 David C. Cook

¹³ Jee sáá nteso'lo

Labán tu'un ya nnakani ña jie'e' Jacob, ya kuvi se'ya
 ku'va re', jee jínu re' nkene re' ñata'an' re' Jacob, jee
 ñakinumi re' maa jee ñateyu'ú re' nuun'-u jee ku'an'
 re' jín-i ve'i re'. Jee kuíre nnakani Jacob ni'i ya nkuchi'
 jín maaré' nuun' Labán. ¹⁴ Jee nkachi' Labán
 nuun' Jacob:

“Máa náá' nijia ya maánú kúvi se'ya niñi' ve'i
 maání'”, nkachi' Labán.

Saájee nkinoo Jacob ñin yoo' nnee' re' jín Labán.

Satíñú Jacob nuun' Labán
sáva tana'á re' jín Raquel jín Lea

¹⁵ Jee nkachi' Labán nuun' Jacob:

—Jie'e' ya kúvi nú tá'an ve'i ni' ¿á satíñú sain
 nú rúja? Ntúví chi kachi' xá nuun' ni': ¿nasa vá
 chunáan ni' ya'vi nú? —nkachi' Labán.

¹⁶ Jee íyó uvi' se'ya sí'í Labán. Jee súví se'ya sí'í ñá'nú re' ka' ví ya naní Lea, jee súví se'ya sí'í súchí re' ka' ví ya naní Raquel. ¹⁷ Jee rá nchinúún Lea vii' xá íyó,^q soo Raquel chi vii' ví'í íyó ne jie'e' ne xini' ña. ¹⁸ Jee ñúnúun' Jacob Raquel jee nkachi' re':

—Satíñú ni' uxá' kuiya' nuun' nú sáva tana'á ni' jín Raquel, se'ya sí'í súchí nú —nkachi' re'.

¹⁹ Saájee nnaixiníko Labán:

—Va'a túní' ka' ya taji ni' ña nuun' nú nsú ká' ya ku'va ni' ña nuun' inka tee. Kinoo nú jín ni' —nkachi' Labán.

²⁰ Jee su'va nsatíñú Jacob uxá' kuiya' sáva ni'in' re' Raquel, soo yaku' kivi' ví-i nkuini re' chi ñúnúun' ví'í re' ña. ²¹ Jee nkachi' Jacob nuun' Labán:

—Taji nuun' ni' ñas'í'í ni' sáva tana'á ni' jín ña sáva kusu' ni' jín ña, chi ya ninu tiempú' ya nchisóyu'ú ni' satíñú ni' jie'e' ña —nkachi' Jacob.

²² Saájee nkana Labán nnaštútú re' ntáká rá ñivi néé' ñuun' yukuán jee nsástáko re' neyu viko táná'á. ²³ Soo sáa yankuaa' jee nke'en Labán se'ya sí'í re' Lea jee ñana'ka re' maa nuun' Jacob, jee nkivi Jacob jee nkixi'-i jín ña. ²⁴ Jee njiá'a Labán nuun' se'ya sí'í re' Lea ñin rá ña'an kúvi musú' ya jiátíñú sain re', ya naní Zilpa, sáva kuvi ña musú' sain Lea sáva kuatíñú ña. ²⁵ Jee yane'en' kivi' steñu'ún jee nini' Jacob ya nkixi' re' jín Lea, jee ñakachi' re' nuun' Labán:

---

^q 29:17 Áxí kúvi kachi'-ó: nchinúún na'va'.

—¿Ná kuvi ya nsa'á nú jín nu'u'? ¿Á nsú jie'e' Raquel ví ya nsatínú nì' nuun' nú résa? Jee, ¿na kuvi chi nxíná'ví nú nu'u' résa? —nkachi' Jacob.

²⁶ Jee Labán nnaixiníko:

—Ñuun' rán' ya'á jee ntuví íyó ñujiín' rán' ya ku'va rán' se'ya sí'í súchí rán' ka' tana'á ña xí'na ka' nsú ká' se'ya sí'í rán' ya nkaku xí'nañú'ún ka'.

²⁷ Sikúнкуvi nú ya uná' kivi' viko ntana'á nú jín ña'an ya'á jee saájee suni taji rán' Raquel nuun' nú, jee jie'e' ña satínú nú nuun' nu'u' uxa' tuku ka' kuiya'

—nkachi' Labán nuun' Jacob.

²⁸ Jee su'va nsa'á Jacob jee nsikúnkuvi re' ya uná' kivi' viko ntana'á re' jín Lea, jee njia'a Labán se'ya sí'í re' Raquel nuun' Jacob sáva kuvi ña ñasí'í Jacob. ²⁹ Jee njia'a Labán nuun' se'ya sí'í re' Raquel ñin rá ña'an kúvi musú' ya jíatínú sain re', ya naní Bilha, sáva kuvi ña musú' sain Raquel ya kuatínú ña maa. ³⁰ Jee suni nkixi' re' jín Raquel, jee ñunuun' ví'í re' ka' maa nsú ká' Lea. Jee nsatínú re' nuun' Labán ne uxa' tuku ka' kuiya'.

Rá se'ya Jacob

³¹ Jee nini' Ito'o' ya kúichi ini' Jacob ñasí'í re' Lea, jee nsa'á Ndiosí' ya koo se'ya ña, soo Raquel chi kúvi ña ña'an númá'. ³² Jee nnañise'ya Lea jee niyo ñin se'ya yí' ña, ya nsikúnání ña Rubén,^r chi nkachi' ña: “Nini' Ito'o' tunku'yá' ini' nì'. Saáva vitan jee

^r 29:32 Rubén kuíni káchí': kune'yá, ñin se'ya yí'. Jee kúnkunuún tésó'o-o kuéntá' ñin tu'un hebreo ya kuíni káchí': nini' re' tunó'ó nì'.

kunuun' yíí nì' maání'”, nkachi' ña. ³³ Jee tukuni nnanise'ya ña jee niyo se'ya yíí ña saájee nkachi' ña: “Nteso'o Ito'o' ya kúichi ini' yíí nì' nu'u', jee saáva suni ntaji-i se'ya ya'á nuun' nì'.” Saáva nsikúnání ña maa Simeón.^s ³⁴ Jee tukuni nnanise'ya ña jee niyo se'ya yíí ña, saájee nkachi' ña: “Íchí ya'á jee natu'va yíí nì' nu'u', chi ya íyó unì' se'ya nì' jín re'”, nkachi' ña, saáva nsikúnání ña maa Leví.^t ³⁵ Jee tukuni vá nnanise'ya ña jee niyo se'ya yíí ña, saájee nkachi' ña: “Íchí ya'á jee nakuetú'ún nì' Ito'o'”, nkachi' ña. Saáva nsikúnání ña maa Judá.^u Jee kuíre ñakuñi' ya íyó se'ya ña.

30 ¹ Jee sáá nini' Raquel ya ntuví kúvi koo se'ya ña, jee niyo tunkuíñí ini' ña nne'yá ña ku'vì' ña, jee nkachi' ña nuun' Jacob:

—Sa'á ya koo se'ya nì' jín nú, chi retú ntuví jee kuvi' nì' —nkachi' ña.

² Soo nkiti' ini' Jacob jín Raquel jee nkachi' re' nuun' ña:

—¿Á kuvi nakunasi' nì' nuun' Ndiosí' résa?, chi maaré' kúvi ya nchusává koo se'ya nú —nkachi' Jacob nuun' ña.

³ Saájee nkachi' ña nuun' re':

^s 29:33 Simeón sanaan' kuíni káchí!: maaré' ya tésó'o.

^t 29:34 Leví kuíni káchí!: natu'va, áxí, nakunuun'.

^u 29:35 Judá kúnkunuún tésó'o kuéntá' ñin tu'un hebreo ya kuíni káchí!: nakuetú'ún.

—Kune'yá, ya'á íyó musú' jiátíńú sain nì' Bilha. Kìkusu' jín ña sáva koo se'ya ña ya nake'en nì' sáva su'va kivi koo se'ya nì' jie'e' ña.

⁴ Saáva njia'a ña nuun' Jacob musú' ña Bilha, sáva kivi-i ñasí'í re', jee ñakusu' re' jín-i. ⁵ Jee nnanise'ya Bilha jee niyo ñin se'ya yí ña jín Jacob. ⁶ Saájee nkachi' Raquel: “Nsanáa' Ndiosí' jie'e' ya vá'a nu'u' jee nteso'o re' ya nikan' tá'ví' nì' nuun' re' jee ntaji re' ñin se'ya nuun' nì'”, nkachi' ña. Saáva nsikúnání ña súví tee lúlí ya'á Dan.^v ⁷ Jee kuíre tukuni nnanise'ya musú' Raquel Bilha jee niyo se'ya yí uví' Bilha jín Jacob. ⁸ Jee nkachi' Raquel: “Jee ntántúní' nunasí nì' jín ku'ví' nì' nuun' tuntíxín jee nkunei nì' ya nnakoso nì' nuun' ña” nkachi' Raquel. Jee nsikúnání ña súví tee lúlí ya'á Neftalí.^w

⁹ Jee sáa nini' Lea ya ñakuñi' ya íyó se'ya ña, jee nke'en ña musú' jiátíńú sain ña Zilpa jee njia'a ña maa nuun' Jacob sáva kivi ñasí'í re'. ¹⁰ Jee niyo se'ya yí musú' ña Zilpa jín Jacob. ¹¹ Saájee nkachi' Lea: “iNá ka' ta'ví' nì' ka'!”, saáva nsikúnání ña súví tee lúlí ya'á Gad.^x ¹² Jee kuíre niyo ya uví' se'ya yí musú' ña Zilpa jín Jacob. ¹³ Saájee nkachi' Lea: “iNá ka' kúsí' ini' nì'!, jee vitan rá jee kachi' rá ña'an ya kúsí' ini' nì'.” Saáva nsikúnání ña súví tee lúlí vá Aser.^y

^v 30:6 Dan kuíni káchí': nsá'á náa'.

^w 30:8 Neftalí kuíni káchí': súkúta'án nì'.

^x 30:11 Gad kuíni káchí': ná ka' ta'ví' nì'.

^y 30:13 Aser kuíni káchí': kúsí' ini'.

¹⁴ Jee rá kivi' náke'en ráa tata' sá'á trigú', ña'an' Rubén nñani'in' re' yuku' naní mandrágora^z nuun' ku'ú' jee nkiji re' jín-i jee njia'a re' maa nuun' náná' re' Lea. Jee nkachi' Raquel nuun' Lea:

—Taji xá nuun' ni' sava yuku' mandrágora, ya vaji jín se'ya yíí nú nuun' nú —nkachi' Raquel.

¹⁵ Soo nñaxiníko Lea nuun' ña:

—¿Á yaku' vá nsa'á nú ya nxitá nú yíí ni' rúja?, jee, ¿á suni kuíni nú xitá nú rá mandrágora se'ya yíí ni' rúja? —nkachi' Lea nuun' Raquel.

Jee nkachi' Raquel:

—Taji nú nuun' ni' rá mandrágora se'ya yíí nú jee kusu' Jacob jín nú yakuáá' vitan —nkachi' Raquel nuun' ku'vi' ña Lea.

¹⁶ Jee sáá nñikó Jacob ya ña'an' re' nuun' ku'ú' yánini, jee nkene Lea ñata'an' ña re' jee nkachi' ña nuun' re':

—Yakuáá' vitan jee kusu' nú jín ni', chi ntatu ni no'ó jie'e' rá mandrágora se'ya yíí ni' —nkachi' Lea nuun' Jacob.

Jee yakuáá' yukuán nkixi' Jacob jín Lea. ¹⁷ Jee nteso'o Ndiosí' ya nikan' tá'ví' Lea, jee nñanise'ya ña jee niyo se'ya yíí u'un' ña jín Jacob. ¹⁸ Saájee nkachi' Lea: “Ntaji Ndiosí' siki' ka' nuun' ni' chi njia'a ni' musú' ni' nuun' yíí ni' Jacob”, nkachi' ña. Jee

---

^z 30:14 Tiempú' yukuán nini' ini' rá ñivi ya chíneí yuku' mandrágora ñn ña'an nanise'ya ña.

nsikúnání ña súví tee lúlí ya'á Isacar.^a ¹⁹ Jee kuíre nnanise'ya tuku Lea jee niyo se'ya ínú' ña jín Jacob. ²⁰ Jee nkachi' ña: “Ntaji Ndiosí' iin ta'ví' máá vá'a nuun' ni' jee vitan jee koo ya ñá'nú yí ni' nuun' nu'u'. Chi ya nkuvi iñu' se'ya ni' íyó jín re'.”, nkachi' ña. Saáva nsikúnání ña súví tee lúlí ya'á Zabulón.^b ²¹ Jee kuíre niyo iin se'ya sí'í ña, jee nsikúnání ña maa Dina.

²² Soo ná'án Ndiosí' Raquel jee nteso'o re' ya nikan' tá'ví' ña jee nsa'á re' ya kuvi koo se'ya ña. ²³ Jee nnanise'ya ña jee niyo se'ya yí ña, jee nkachi' ña: “Nsíyo Ndiosí' tunkánuun nu'u' ya ntu íyó se'ya ni' nékúvi”, nkachi' ña. ²⁴ Jee nsikúnání ña súví re' José,^c jee nkachi' ña: “Varésukuán jee taji Ito'o' inka ka' se'ya yí nuun' ni'”, nkachi' ña.

Kúkúká Jacob

²⁵ Jee sáá njia'a ya niyo se'ya Raquel ya naní José, jee nkachi' Jacob nuun' Labán:

—Taji nikó ni' kino'on' ni' nuun' ñu'un maání'. ²⁶ Jee taji nú rá ñasí'í ni' jín rá se'ya ni', ya jie'e' raa vá nsatíñú ni' nuun' nú, jee taji nú kino'on' ni', chi no'ó jee ya jíní' va'a nú nasa vá nsatíñú ni' nuun' nú tiñu maánú —nkachi' Jacob nuun' Labán.

²⁷ Soo naxiníko Labán nuun'-u:

^a 30:18 Isacar kúnkunuún tésó'o kuéntá' iin tu'un hebreo ya kuíni káchí': siki' ka' nataji, áxí, ya'vi.

^b 30:20 Zabulón kúnkunuún tésó'o kuéntá' iin tu'un hebreo ya kuíni káchí': koo ya ñá'nú.

^c 30:24 José kuíni káchí': nachisó inka ka'.

—Kova'a ini' nú, retú íyó máni' ini' nú né'yá nú nu'u', kinoo nú jín nì'. Chi jíní' nì' chi nijin ini' nì' ya nsa'á Ito'o' ya vá'a jín nu'u' jie'e' no'ó. ²⁸ Jee kani nú ya'vi nú, jee taji nì' maa nuun' nú —nkachi' Labán nuun' Jacob.

²⁹ Saájee nkachi' Jacob nuun' Labán:

—Chi no'ó jee ya jíní' va'a nú nasa nsatíñú nì' nuun' nú tiñu maánú jee nasa niyo rá sana' nú sáá nkumí nì' rátí'. ³⁰ Chi yaku' ni sana' vá nkumí nú ne sáá ntiá'an tiaa' nì', jee nkukue'e' nasíkuiti' rá sana' nú, chi nsa'á Ito'o' ya vá'a jín nú jie'e' ya nsa'á nì'. Saáva ¿nama satíñú nì' ya kuvi ya vá'a rá ñivi ve'i nì' résa? —nkachi' Jacob nuun' Labán.

³¹ Jee nnaixiníko Labán:

—¿Ná kúvi ya taji nì' nuun' nú? —nkachi' Labán.

Jee nkachi' Jacob:

—Ni koto na taji nú nuun' nì' chi retú sa'á nú tiñu ya'á jie'e' nì' jee níko nì' kumí nì' rá sana' lí'í nú. ³² Taji xá jia'a nì' nteñu rá sana' nú vitan, jee tava' sín nì' ntáká rá lanchi lúlí ya pintu jín ntáká rá lanchi lúlí túún jín ntáká rá lítú pintu, jee suvirátí' vá kuvi ya'vi nì'. ³³ Jee su'va stúvi ya náá' ya kúvi nì' tee naa' sáá kiji tiempú' ichinúún' jee kiji nú kine'yá nú nteñu rá sana' nkaji nì' kuvi ya'vi nì': jee ntáká rá lítú ntuví íyó rá pintu nteñu rá lítú nì', jee ntáká rá lanchi ya ntuví kuvi ya túún nteñu rá lanchi nì', jee ya'á kuvi ya nsa'á kuíná nì' rátí' nuun' nú —nkachi' Jacob nuun' Labán.

³⁴ Jee nna_xiní_{kó} Labán:

—Vat_uni, kuvi sániku_a' tu'un káchí' nú
—nkachi' Labán.

³⁵ Jee máá k_iv_i' yukuán jee ns_a'á s_ín Labán ntáká rá lítú yí raya vílú jín rá pintu, jín ntáká rá chuyiyá' pintu, ya kúvi ntáká rá_{tí}' yí'í ntí' ya kuíjín, jín ntáká rá lanchi túún, jee njia'a re' rá_{tí}' nu_un' rá se'ya re' sáva kumí raa rá_{tí}'. ³⁶ Jee kuíre ku_a'_an' re' jín rá sa_na' ya'á jee ns_a'á íká re' rá_{tí}' nu_un' Jacob nu_un' íyó kaka un_i' k_iv_i' jee kenta yukuán. Jee Jacob chi ní_kín' re' kúmí re' sava ka' rá inka sa_na' Labán.

³⁷ Jee ntiin Jacob rá na'á yutun yí'í jiáá rá yutun naní álamo, jín almendro jín castaño, jee nseté re' rá so_o' raa sáva natu_{vi} iti' kuíjín rá na'á yutun vá. ³⁸ Jee kuíre nchu'un re' rá na'á yutun nseté re' vá ini' nu_un' jí'i rá sa_na' nute, jee sáá kenta rá_{tí}' yukuan ko'o rá_{tí}' nute jee nú'ún' rá na'á yutun vá ichinúún' rá_{tí}' jee ns_a'á rá_{tí}' tata'. ³⁹ Jee yukuán ns_a'á rá_{tí}' tata' ichinúún' rá na'á yutun vá, jee rá se'ya rá_{tí}' kaku raya vílú raa jín pintu raa. ⁴⁰ Saájee ns_a'á s_ín Jacob rá lanchi lú_lí vá. Jee nna_kani re' rá sa_na' Labán jín rá sa_na' vílú jín rá lanchi túún, sáva kaku sa_na' vílú jín lanchi túún, jee su'va ns_a'á s_ín Jacob rá lanchi ya kúvi maáré' nu_un' rá lanchi Labán, jee ntu nna_sikánitá'án re' rá_{tí}' jín rá sa_na' Labán.

⁴¹ Jee ta íchí sá'á rá sa_na' máá nakui' va'a ka' tata' jee nchu'un Jacob rá na'á yutun nseté re' vá ichinúún' rá_{tí}' nu_un' jí'i rá_{tí}' nute, sáva sa'á rá_{tí}' tata' ichinúún' rá na'á yutun vá kaa rá_{tí}' ya_ta' rá kiti s'í'í

sáva koo se'ya ráti' ⁴² Soo sáá kénta rá sana' máá lá'ví ka', jee ntuví nchú'un Jacob rá na'á yutun vá yukuán. Saáva rá sana' máá lá'ví ka' ví rá kúvi sana' Labán, jee rá sana' máá nakui' ka' ví rá kúvi sana' Jacob. ⁴³ Jee su'va nkuvi jee nkukúká nasíkuiti' Jacob jee niyo nasíkuiti' sana' lí'í re', jín rá tee jín rá ña'an ya kúvi musú' jiátíñú sain re', jín rá kiti kameyú', jín rá burrú'.

31 ¹ Soo nkuká'nú ini' Jacob rá tu'un káchí' rá se'ya Labán: “Ntiin Jacob ni'í ya kúvi nantíñú tátá'-ó jee jín rá nantíñú tátá'-ó nsa'á jee nkukúká-a”, káchí' raa. ² Jee suni nini' Jacob ya ntuví ka' né'yá vii' Labán nuun' re' kuéntá' nsa'á-a jín re' tió' yata' nékúvi. ³ Saájee nkachi' Ito'o' nuun' Jacob:

“Nikó nuun' nuun' nú nuun' kúvi nu'un rá tátá' nú jín nuun' rá tá'an ve'i nú, jee koo ni' jín nú”, nkachi' Ndiosí' nuun' Jacob.

⁴ Jee ntají Jacob iin musú' ñakana-a Raquel jín Lea, sáva kiji raa nuun' ku'ú' nuun' íñí re' jín rá sana' re'. ⁵ Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Né'yá ni' ya tátá' ránú ya ntuví ka' né'yá vii' re' nuun' ni' kuéntá' nsa'á re' tió' yata' nékúvi, soo Ndiosí' ya kúvi Ndiosí' tátá' ni' íyó re' jín nu'u'. ⁶ Jee ráno'ó vá jíní' va'a rán ya sátíñú yí ni' nuun' tátá' rán. ⁷ Jee nxiná'ví re' nu'u' jee nsama re' ya'vi ni' uji' íchí, soo ntu njí'a Ndiosí' sa'á kini re' nu'u'.

⁸ Jee retú sáá káchí' re': “Rá sana' pintu ví ya'vi nú”, jee nsikáku ntáká ráti' rá sana' pintu. Jee retú sáá kachi' re': “Rá sana' vílú ví ya'vi nú”, jee nsikáku

ntáká rátí' rá sana' vílú. ⁹ Jee su'va nxítá Ndiosí' rá sana' tátá' rán jee ntaji re' maa nuun' nu'u'.

¹⁰ Jee tiempú' sá'á rá sana' tata', jee nuun' ñuma'ná nì' nñanì nì' jee nnanenuun' nì' jee nne'yá nì' ya rá sana' kúvi rá kiti yí' ya káa yata' rá kiti sí'í jee kúvi rátí' máá rá vílú, jín máá rá pintu, jín máá rá yí'í ntáká nuun' color ví rátí' kuni' nì'. ¹¹ Jee nuun' ñuma'ná nì' vá nkachi' máá najiá'á' íí' Ndiosí' nuun' nì': “Jacob” nkachi'-i, jee nnaixiní'kó nì': “Ya'á íyó nì’,” nkachi' nì'. ¹² Saájee nkachi' re': “Nanenuun' jee kune'yá nú ya ntáká rá sana' kúvi kiti yí' ya káa yata' rá kiti sí'í kúvi rátí' máá rá vílú, jín máá rá pintu, jín máá rá yí'í ntáká nuun' color ví rátí', chi ya nini' nì' ni'í ya sá'á Labán jín nú.

¹³ Jee nu'u' kúvi Ndiosí' ya ntúvi nuun' nú ñu'un ñuun' Betel, nuun' ñati nú aceite nuun' si'in' yuu', jee yukuán nsa'á náa' nú nuun' tu'un nka'an' nú nuun' nu'u'. Ntañú'ún nakoo jee kene nú nuun' ñuun' ya'á jee kuá'an' jee ní'kó k'i'in' nú nuun' ñu'un ñuun' nkaku nú”, nkachi' Ndiosí' nuun' nì' —nkachi' Jacob.

¹⁴ Saájee nnaixiní'kó Raquel jín Lea nuun' Jacob:

—¿Á íyó ii' ta'vi' kuta'vi' rán' nuun' ve'i tátá' rán' résa? Ntuví. ¹⁵ ¿Á nsá' sá'á re' jín ránu'u' kuéntá' kúvi rán' to'o' nuun' re' résa?, chi ne nxí'kó re' ránu'u' jee suni ñaxin' re' ni'í xu'ún nni'in' re' jie'e' ntana'á nú jín ránu'u'. ¹⁶ Jee ntáká nantí'nú ya yí'yá'vi ya nxítá Ndiosí' nuun' tátá' rán', nantí'nú rán' jín rá se'ya rán' kúvi-i. Saáva sa'á ni'í ya nkachi' Ndiosí' nuun' nú —nkachi' raa nuun' Jacob.

Kene yu'u' Jacob nuun' Labán

¹⁷ Saájee nna_{kui}ñi' Jacob nsikáa re' rá se'ya re' jín rá ñasí'í re' ya_{ta}' rá kiti kameyú', ¹⁸jee nna_{chu}'un re' rá sana' re' ichi jee nna_{ke}'en re' ni'i ya nni'in' re' ni nnee' re' ñuun' Padán-aram, sáva kene re' yukuán sáva nikó re' kua'an' re' nuun' ñu'un nuun' néé' tátá' re' Isaac, nuun' ñuun' Canaán.

¹⁹ Jee sáa kua'an' Labán kuaseté re' rá lanchi re', jee nsa'á kuí'ná Raquel rá santú' kúmí tátá' ña. ²⁰Jee nxiná'ví Jacob Labán tee arameo, chi nsá' nkachi' re' retán' kene yu'u' re' nuun' Labán. ²¹Jee nkene yu'u' re' kua'an' re' jín ni'i rá kúmí re'. Jee nkechí re' jee njia'a re' nute ká'nú naní Éufrates, jee ñakuichi re' ichi kua'an' ñu'un naní Galaad nuun' íñí rá yuku.

Nnita Labán Jacob

²² Jee sáa njia'a kivi' uní', jee nkachi' rá ñivi nuun' Labán ya nkene yu'u' Jacob kua'an'-a. ²³Saájee nke'en Labán rá tee kúvi tá'an re' jee nkene re' kua'an' re' jín ráa jee nnita re' ya_{ta}' Jacob, jee sáa njia'a uxa' kivi' ya ñu'un re' ichi jee ñata'an' re' Jacob ne' rá yuku naní Galaad. ²⁴Soo yakuáá' yukuán jee nkenta Ndiosí' nuun' Labán tee kúvi se'ya tata' ichiyúkún' Aram nuun' ñuma'ná re', jee nkachi' Ndiosí' nuun' re':

“Kumí nú maánú ya koto jia'a kachi' nú nuun' Jacob ya koto ka'an' iyo nú ni tu'un vá'a ni tu'un nivá'a.”^d

---

^d **31:24** Literalmente káchí'-i: nsuñájee kachi' nú nuun' Jacob ya vá'a ni ya nivá'a.

²⁵ Jee ñata'an' Labán Jacob, jee ntee Jacob rá vesayo sa'ma re' nuun' ñu'un' rá yuku naní Galaad, jee suni yukuán ntee Labán rá vesayo sa'ma re' nuun' ñu'un' jín rá tá'án re' ya kútá'án ráa jín re'. ²⁶ Jee nkachi' Labán nuun' Jacob:

—¿Ná kúvi ya nsá'á nú? Nxíná'ví nú nu'u', jee kuá'an' nú jín rá se'ya sí'í nì' kuéntá' retán' kúvi ráña ñivi ntiin nú nuun' kántá'án. ²⁷ ¿Ná kuvi chi nxíná'ví nú nu'u' jee nkenekunu yu'u' nú?, jee, ¿na kuvi chi ni ntuná' nkachi' nú nuun' nì'?, sáva kuvi nachuichí nì' no'ó jín ya kusii' ini'-ó jín yaa' tampú' ñiin lúlí jín rá yaa' jiátíñú jín tuchi. ²⁸ Jee ni ntuví ntaji nú teyu'ú nì' rá se'ya sí'í nì' jín rá tiání nì'. Jee nékáiyó nsá'á nú.

²⁹ 'Jee íyó fuersá' nì' ya kuvi sa'á kini nì' ráno'ó, soo yakuáá' iku nkachi' Ndiosí' ya kúvi Ndiosí' táá' nú nuun' nu'u': “Kumí nú maánú, koto jia'a kachi' nú nuun' Jacob ya koto ka'an' iyo nú ni tu'un vá'a ni tu'un nivá'a.”

³⁰ 'Jee vitan jee kuá'an' nú jie'e' ñúkúvi ini' nú kino'on' nú ve'i tátá' nú, soo, ¿na kuvi chi nsakuí'ná nú rá ndiosí' nì' résa? —nkachi' Labán nuun' Jacob.

³¹ Saájee Jacob nnaxiní'kó nuun' Labán:

—Saáchi nyu'ví nì', chi nka'vi ini' ya sanaan' jee xitá nì'in nú rá se'ya sí'í nú xintíin nì'. ³² Soo néni ñin rá ñivi nani'in' nú ya kúmí-i rá ndiosí' nú, jee nkúteku' ka' ñivi vá! Ichinúún' rá tá'án-ó kuneyá máá maánú ná kúvi ya kumí nì' ya kúvi ñin nantíñú nú, jee nake'en maa —nkachi' Jacob.

Soo ntuví jíní' Jacob ya Raquel nniso kuí'ná ña rá ndiosí' Labán. ³³ Jee nkivi Labán ini' ve'i sa'ma

nuun' néé' Jacob, jee kuíre ve'i sa'ma nuun' néé' Lea, jee kuíre ve'i sa'ma nuun' néé' ni núví' rá ña'an kuvi musú' jiátíñú sain, soo ntuví nñani'in' re' ráv. Jee nkene re' ini' ve'i sa'ma nuun' néé' Lea jee nkivi re' ve'i sa'ma nuun' néé' Raquel. ³⁴ Soo máá Raquel ya ntiin ña rá santú' vá jee nchisó ña maa chiji sillá' kameyú' ya káa ini' ve'i sa'ma ña, jee néé' ña nuun' ráa. Jee nñanukú Labán kuáyó ini' ve'i sa'ma vá soo ntuví nñani'in' re'. ³⁵ Saájee nkachi' Raquel nuun' táá' ña:

—Koto kítí' ini' nú ya ntuví kúvi nakuiñi' ni' nuun' nú, chi nó'o ni' kue'i' yoo' ni' —nkachi' ña.

Jee nñanukú Labán, soo ntuví nñani'in' re' rá santú' re'. ³⁶ Saájee nkiti' ini' Jacob, jee nkantá'án tú'un re' jín Labán jee nkachi' re':

—¿Ná kúvi ya íyó siki' ni' résa? ¿Ná kúvi kuachi ni' ya nsa'á ni'?, ya ne jiátú' ini' nú táníkin' nú nu'u' résa. ³⁷ Ya nñanukú nú ni'i nteñu rá nantíñú ni', jee, ¿ná kúvi ya nñani'in' nú rá kúvi nantíñú ve'i nú? ¿Chisó maa ya'á ichinúún' rá tá'án nú jín rá tá'án ni', sáva sanáa' ráa né ñin ni núví'-ó vá ká'án' ñaa'!

³⁸ 'Jee ni oko' rá kuíya' ya'á nnee' ni' jín no'ó, jee rá lanchi sí'í nú jín rá chuviyá' nú ntuví nnúun se'ya rátí', jee ni ntu nyaji' ni' rá kanerú' ya kúvi lanchi nú, ³⁹ jee ni ntuví nkinaka ni' rá sana' ya ña'ni' rá kiti yúkú xéén' nuun' nú, chisa' nchunáán ni' nuun' rá kiti vá, jee nyituvu nú chunáán ni' nuun' rá sana' nsakuí'ná rá ñivi vñi nuvi áxí yakuáá'. ⁴⁰ Jee ré nuví jee ne jí'í' ni' íñi ni' nuun' sáá', jee ré yakuáá' jee ne jí'í' ni' ya kuíjin ni', jee ne kuíyo ma'ná nuun' ni'.

⁴¹ Jee su'va nno'o ni' oko' (20) kuiya' ya nnee' ni' jín nú ve'i nú, jee nsatíñú ni' uxu' kumí' (14) kuiya' nuun' nú sáva ke'en ni' rá ni núví' rá se'ya sí'í nú, jee nsatíñú ni' iñu' kuiya' sáva ke'en ni' rá sana' nú, jee uji' (10) íchí nsama nú naja vá koo ya'vi ni'. ⁴² Jee Ndiosí' ya néñu'un tátá' ni' jín ya kuvi Ndiosí' néñu'un Abraham, jín ya kúvi maá Ndiosí' ya ñúyú'ví ini' tátá' ni' Isaac íyó re' jín nu'u', soo retú ntuví íyó re' jín nu'u' jee vitan nñachuichí sain nú nu'u' k'i'in' ni' nékúvi, jee nijín ni ñin nantíñú. Soo nini' Ndiosí' ya núkuí'yá' ini' ni' jín ya nsatíñú yí' ni' jee nnuxichi' Ndiosí' nuun' no'ó yakuáá' iku —nkachi' Jacob nuun' Labán.

Jacob jín Labán sá'á raa ñin tratú'

⁴³ Saájee nñaxiní'kó Labán jee nkachi' re' nuun' Jacob:

—Rá se'ya sí'í kúvi rá se'ya sí'í ni', jee rá kuáchí kúvi raa tiání ni', jee rá sana' kúvi rá sana' ni', jee ni'í ya né'yá nú ya'á ví nantíñú ni'. Jee, ¿ná kúvi ya sa'á ni' jín rá se'ya sí'í ni' áxí rá se'ya ráña ya níyo?

⁴⁴ Ne'en' vi jee no'ó jín nu'u' sa'á-ó ñin tratú', ya ku'va ya naá' nuun' ya chisóyu'ú ni núví'-ó.

⁴⁵ Saájee nke'en Jacob ñin yuu' jee ñani nichí' re' maa kuéntá' ñin si'in'. ⁴⁶ Jee nkachi' re' nuun' rá tá'an re':

—Nastútú rá yuu'.

Jee nñake'en raa yuu', jee nsá'á raa mantó' yuu', jee yukuán nyaji' raa xiín nuun' káá mantó' yuu' vá.

⁴⁷ Jee nsikúnání Labán súví montó' yuu' vá “Jegar

Sahaduta”, jee Jacob nsikúnání re' maa “Galaad”.^e

⁴⁸ Saájee nkachi' Labán:

—Vitan montó' rá yuu' ya'á ví ya jiá'a ya náá' nteñu nu'u' jín no'ó —nkachi' Labán, saáva naní súv' montó' vá “Galaad”.

⁴⁹ Jee nsikúnání re' ñu'un yukuán “Mizpa”,^f chi nkachi' re':

—Máa Ito'o' kumí nteñu no'ó jín nu'u', né'yá re' yó, sáa kusín ñin inka-ó ntu né'yá-ó ñin inka tá'an-ó.

⁵⁰ Retú jító u'vi' nú rá se'ya sí'í ni', áxí retú tana'á nú jín inka ka' rá ña'an ka', súka' ntuví íyó ni ñin ya taji ya náá' nuun' nu'u', soo máa Ndiosí' kúvi ya náá' nuun' nu'u' jín no'ó ke'ne' re' kuachi-ó —nkachi' Labán nuun' Jacob.

⁵¹ Jee nkachi' tuku ka' Labán nuun' Jacob:

—Kune'yá, ya'á káa montó' yuu' jín yuu' ya ñani nichí' ni' maa kuéntá' ñin si'in' ya ñani ni' nteñu no'ó jín nu'u'. ⁵² Jee montó' yuu' ya'á kúvi ya náá', jín yuu' ya ñani nichí' nú ya'á kúvi ya náá' ya ni nu'u' njiá'a ni' montó' yuu' ya'á nuun' no'ó sáva sa'á kini ni' jín no'ó, ni no'ó njiá'a nú yuu' si'in' ya'á nuun' nu'u' sáva sa'á kini nú jín nu'u'. ⁵³ Jee Ndiosí' ya kúvi Ndiosí' nneñu'un Abraham, jín ya kúvi Ndiosí' nneñu'un Nacor [jín ya kúvi Ndiosí' nneñu'un rá tátá' raa] ke'ne' re' kuachi jie'e'-ó —nkachi' Labán, saájee jie'e'

^e 31:47 Núv'í' rá súv'í' montó' vá kuíni káchí': montó' ya jiá'a ya náá'.

^f 31:49 Mizpa kuíni káchí': nuun' sá'á súkún raa nuun' kúmí raa.

tratú' vá nsá'á náa' Jacob nuun' tu'un ká'án' re' nuun'
súví Ndiosí' ya ñúyú'ví ini' tátá' re' Isaac maa.

⁵⁴ Saájee nuun' yuku yukuán ña'ni' Jacob sana'
nsokó' re' maa nuun' Ndiosí' jee nkana re' rá tá'án re'
sáva kaji' raa. Jee nyaji' raa, jee nkinoo raa yakuáá'
nuun' yuku yukuán. ⁵⁵ Jee ne'en' nnakoo Labán
yane'en', jee nteyu'ú re' rá tiání re' jín rá se'ya sí'í re'
jee kuíre nka'an' jia'ú re' rá tu'un va'a nuun' raa ya
kí'in' va'a jín raa sa'á Ndiosí', jee nnikó re' kuano'on'
re' nuun' néé' re'.

**Sa'á tú'va Jacob sáva naketá'án re'
jín ñani' re' Esaú**

32 ¹ Jee Jacob chi kuá'an' re' ichi nuun' kuá'an'
re', jee nnaketá'án rá najiá'á' íí' Ndiosí'
maaré'. ² Jee sáá nini' Jacob rá najiá'á' íí' vá, jee
nkachi' re': “Ya'á kúvi nuun' kínóo ejército najiá'á' íí'
Ndiosí',” nkachi' Jacob, saáva nsikúnání re' súví
nuun' ñu'un yukuán Mahanaim.⁸ ³ Jee nchuihí Jacob
sava rá tee kuá'an' jín tu'un nuun' ñani' re' Esaú,
nuun' ñuun' Seir, ya kúvi ñuun' sánitín ñuun' Edom.
⁴ Jee ntatúní' Jacob ya:

—Su'va kachi' rán nuun' ito'o' ñi' Esaú: “Su'va
káchí' musú' nú Jacob, nnee' ñi' kuéntá' to'o' jín
Labán jee nkinoo ñi' yukuán ne vitan. ⁵ Jee íyó xinikí'
ñi', jín burrú' ñi', jín sana' lí'í ñi', jín rá tee jín rá
ña'an ya kúvi musú' jiátínú sain ñi'. Tájí ñi' rá tee
ya'á sáva nakani raa rá tu'un ya'á nuun' ito'o' ñi' sáva

⁸ 32:2 Mahanaim kuíni káchí': uvi' nuun' kinoo ejército.

koo mañi' ini' nú kune'yá nú nu'u'" —nkachi' Jacob sákachi' rá tee vá nuun' Esaú.

⁶ Jee saá nñikó rá tee ya ña'an' jín tu'un jee nkachi' ráa nuun' Jacob:

—Ña'an' rán' ñane'yá rán' ñani' nú Esaú, jee ya vaji maaré' jín kumí sientú' (400) rá tee sáva kita'an' re' no'ó —nkachi' ráa nuun' Jacob.

⁷ Jee nyu'ví nasíkuiti' Jacob, jee nñukuí'yá' ví'í ini' re', saáva ntasáva re' uvi' grupo rá ñivi kútá'an jín re', jín suni rá sana' lí'í, jín rá xiniki', jín rá kameyú'.

⁸ Chi nka'vi ini' re' ya retú vaji Esaú kantá'an re' siki' ñin grupo, jee inka ka' grupo kuvi kaku ráa, nka'vi ini' Jacob. ⁹ Jee kuíre nka'an' re' jín Ndiosí', jee kachi' re':

—Ndiosí' ya néñu'un tájí'í ni' Abraham jín tátá' ni' Isaac, No'ó ya kúvi Ito'o' ni' ya nkachi' nuun' ni' ya “nikó nú nuun' ñu'un rá tá'an nú jee sa'á vá'a ni' jín no'ó”. ¹⁰ Ntúví íyó ni'in' ni' ya koo mañi' ini' nú kune'yá nú nu'u' jín ni'i ya nñnkání nsikúnkuvi naa' nú jín nu'u'. Kúvi ni' musú' sain nuun' nú, chi maán'í jee njia'a ni' nute ká'nú Jordán ya'á jee kuachi kuiti' karutí' ni' vá néé' ni', jee vitan jee nkenta kúmí ni' ne uvi' grupo ñivi jín rá sana'.

¹¹ 'Vitan jee kova'a xá ini' nú sikáku xá nu'u' xintúin ñani' ni' Esaú, chi yú'ví ni' ya sanaan' kiji re' sa'á kini re' nu'u' jín rá kuáchí jín rá náná' ráa. ¹² Jee maánú nkachi' nú nuun' ni' ya “sa'á ni' ya ki'in' va'a jín nú, jee sa'á ni' ya kukue'e' nasíkuiti' rá kiji kuvi ichiyúkún' nú kuéntá' ñuítí káá yu'ú nteñú'ún ya ntúví kúvi ka'vi maa” —nkachi' Jacob nuun' Ndiosí'.

¹³ Jee yakuáá' kiví' yukuán nkinoo Jacob yukuán, jee nuun' rá nantíñú ya kúmí re' ntiin re' ta'vì' sáva sikúta'vi' re' maa ñani' re' Esaú: ¹⁴ Uvì' sientú' (200) rá chuvíyá', jee oko' (20) rá chuvatú', jee uvì' sientú' (200) rá lanchi sí'í, jee oko' (20) rá kanerú', ¹⁵ jee oko' ujì' (30) rá kameyú' sí'í ya ná kayikín rátí', jee uvì' xiko (40) rá vaca, jee ujì' rá toro, jee oko' (20) rá burrá', ujì' rá burrú'. ¹⁶ Jee njia'a re' ta nuun' ta nuun' kiti kúvi rátí' xintíín rá musú' jíatíñú sain re', jee nkachi' re' nuun' raa:

—Kaka rán kì'in' rán ichinúún' ni', jee xinoo núne ránú nteñu ta nuun' ta nuun' rá sana' —nkachi' re'.

¹⁷ Jee ntatúní' re' nuun' tee xí'nañú'ún:

—Sáa naketá'án ñani' ni' Esaú ráno'ó, jee katú'ún re' ráno'ó “¿ne ñin kúvi ito'o' nú?, jee, ¿né nú kì'in' nú?, jee, ¿ne ñin sana' ví rá sana' ku'a'an' jín nú ya'á?” kachi' Esaú nuun' nú, ¹⁸ saájee naxiníko nú nuun' re': “sana' musú' nú Jacob ví rá sana' ya'á jee kúvi rátí' ñin ta'vì' ya nchuihí re' nuun' nú, ito'o' ni' Esaú. Jee suni vaji maaré' yata' rání” kachi' nú —nkachi' Jacob nuun' musú' re'.

¹⁹ Jee suni nuun' musú' re' ya nchuihí re' ya uví' íhí, jín ya uní' íhí, jín nuun' ntáká rá musú' re' ya ku'a'an' náka ta nuun' ta nuun' rá sana', jee ntatúní' re' nuun' raa:

—Sáa naketá'án rán Esaú, jee sánikua' tu'un nkachi' ni' kachi' rán nuun' re'. ²⁰ Jee suni kachi' rán nuun' re': “Jacob, ya kúvi musú' nú, vaji re' yata' rání” kachi' rán —nkachi' Jacob nuun' rá musú' re'.

Chi jje'e' nika' nka'vi ini' Jacob: “Xiníko ni' ini' Esaú ya kiti ini' re' jín rá ta'vi' ya nchüichí ni' kuá'an' ichinúún' ni', jee kuíre kuni' máá maání' re'. Jee sanaan' jee su'va natiin va'a re' nu'u'.” ²¹ Jee su'va, xí'na ka' rá ta'vi' kuá'an' ichinúún', jee nkinoo maá Jacob yakuáá' kivi' yukuán nuun' ñu'un yukuán nuun' nkinoo ráa.

Súkúta'án Jacob

²² Jee máá yakuáá' yukuán jee nnakoo Jacob, jee nke'en re' ni núví' rá ñasí'í re', jín ni núví' rá ña'an ya kúvi musú' ya jiátíñú sain re', jín ni uji' ñin rá se'ya yí re', jee nsíá'a re' ráa nute ká'nú naní Jaboc nuun' káá yáxín nute. ²³ Jee sáá nsíá'a re' ráa jee kuíre nsíá'a re' ni'i rá kúmí re'.

Copyright © Global Recordings Network. Used with permission.

²⁴ Jee sáá nkinoo métú'ún Jacob, jee ñin tee nsukúta'án jín re' nekua' vakunijin', ²⁵ soo sáá nini' tee vá ya ntuví kúneí-i kakín'-i yata' Jacob, jee njia'a-a nuun' ñútá'án yiki xiín jín yiki sí'in tíkóó Jacob, jee yukuán ví nuun' njia'a tá'án yiki xiín Jacob ni súkúta'án re' jín tee vá. ²⁶ Saájee nkachi' tee vá:

—Siaá' nu'u', chi ya vaji kunijin' —nkachi' tee vá.

Jee nkachi' Jacob:

—Nsá' siaá' nī' no'ó retú ntuví sa'á nú ya netu' kuvi nī' —nkachi' Jacob.

²⁷ Jee nkachi' tee vá nuun' Jacob:

—¿Ná naní nú? —nkachi' tee vá.

Jee nkachi' Jacob:

—Jacob —nkachi' Jacob.

²⁸ Saájee nkachi' tee vá nuun' Jacob:

—Nkunání nú ka' Jacob. Chisa' súvī nú kuvi Israel,^h chi nsukuta'án nú jín Ndiosí' jín rá ñivi jee nkunéí nú ñakin' nú yata' —nkachi' tee vá nuun' Jacob.

²⁹ Saájee níkatu'ún Jacob tee vá, jee nkachi'-i:

—Kachi' xá ná naní súvī nú —nkachi' Jacob.

Soo nñaxiníkó tee vá:

—¿Nā jīe'e' chi jíkātu'ún nú nu'u' súvī nī' résa? —nkachi' tee vá, jee kuíre nsa'á tee vá ya netu' kuvi Jacob yukuán.

³⁰ Jee Jacob nsikúnání súvī nuun' ñu'un yukuán Peniel,ⁱ chi nkachi' Jacob: “Nini' nuun' tá'án nī' jín Ndiosí', jee sú nasa ka' jee tékú' i' nī'.” ³¹ Jee ntūun' nkānii' sáá kuajia'a Jacob nuun' nsikúnání re' Peniel

^h 32:28 Israel kuíni káchí': súkuta'án jín Ndiosí'.

ⁱ 32:30 Peniel kuíni káchí': nuun' Ndiosí'.

yukuán, jee jíka u'vi' re' jie'e' njia'a tá'án yiki xiín re'.
³² Saáva ne kivi' vitan rá ichiyúkún' rá ñivi Israel
 ntuví yáji' ráa nuun' ñútá'án tuchi yiki xiín rá sana',
 chi yukuán ví nuun' nta'an' Jacob nuun' ñútá'án tuchi
 yiki xiín jín yiki sí'in nuun' njia'a tá'án-a.

Númánitá'án Jacob jín Esaú

33 ¹ Sáa nnane'en nuun' Jacob jee nini' re' ya vaji
 Esaú kutá'án-a jín kumi' sientú' (400) rá tee,
 saájee ntasáva re' rá kuáchí ya ki'in' kutá'án jín Lea,
 jín Raquel jín ni núví' rá ña'an kúvi musú' ya jiátíñú
 sain. ² Jee ñani re' rá ña'an ya kivi musú' ya jiátíñú
 sain vá jín rá se'ya maáráa xí'nañú'ún ichinúún', jee
 kuíre yata' rává ñani re' Lea jín rá se'ya maáña, jee né
 nuun' ni'i ñani re' Raquel jín se'ya ña José. ³ Jee njia'a
 re' ichinúún' ráa, jee ñakuñi' íti re' ñaxin nei re'
 nuun' re' ne nuun' ñu'un ne uxa' íchí nekua' nkuyatin
 re' nuun' ñani' re' Esaú.

⁴ Soo ninu Esaú nkita'an'-a re' jee ñakinumi-i re',
 jee ñinumi-i sukun' re' jee nteyu'ú-u re', jee ni núví'
 ráa nna'yu'. ⁵ Jee kuíre nnane'en nuun' Esaú

nnakune'yá-a jee nini'-i rá ña'an jín rá kuáchí, jee nīkatu'ún Esaú:

—¿Né iin kúvi rá ya'á ya kútá'án jín nú?
—nkachi' Esaú.

Jee nnaxiníko Jacob:

—Suviráa ví rá suchí kuáchí ya niyo maní' ini' Ndiosí' nsikúta'vi'-i nu'u' ya kúvi nī' musú' nú
—nkachi' Jacob.

⁶ Saájee rá ña'an ya kúvi musú' jiátíñú sain vá jín rá se'ya ráña ñakuyatin ráa nuun' Esaú jee ñakuñí' ítí ráa nekuá' ñaxin ráa xini' ráa nuun' ñu'un. ⁷ Jee suni ñakuyatin Lea jín rá se'ya ña jee ñakuñí' ítí ráa, jee kuíre ñakuyatin José jín naá' re' Raquel jee ñakuñí' ítí ráa. ⁸ Jee nīkatu'ún Esaú:

—¿Ná ká'vi ini' nú sa'á nú jín ni'i rá sana' ya nketá'án nī' ichi ya vaji nī'? —nkachi' Esaú.

Jee nnaxiníko Jacob:

—Sáva kunei' nī' nī'in' nī' ya koo maní' ini' ito'o' nī' kune'yá nú nu'u' —nkachi' Jacob.

⁹ Jee nnaxiníko Esaú:

—Ntuví, ñani' maání', chi ya kúmí kue'e' nī'. Kinoo jín nú ya kúvi nantíñú nú —nkachi' Esaú.

¹⁰ Jee nkachi' Jacob:

—Ntuví, ková'a xá ini' nú, chi retú nkunei' nī' nī'in' ni ya koo maní' ini' nú kune'yá nú nu'u', jee tiin nú ta'vi' ya'á ya táji nī', chi ya né'yá nī' nuun' máa maánú jee kúvi kuéntá' retán' né'yá nī' nuun' máa maá Ndiosí', chi vā'a ví'í nñatiin nú nu'u'. ¹¹ Jee

kova'a ini' nú tiin nú ta'vi' ya vaji jín nu'u', chi niyo maní' ini' Ndiosí' nne'yá re' nu'u' jee ntaji re' kue'e' nuun' ni' jee íyó ni'i nantíñú ni' ya jiniñú'ún ni' —nkachi' Jacob, jee nyítuvi re' nka'an' re' jín Esaú jee ntiin-i ta'vi' vá.

¹² Jee nkachi' Esaú:

—Nkó'ón'-ó, jee kǐ'in' ni' ichinúún' nú —nkachi' Esaú.

¹³ Jee nnaixiníko Jacob nuun' Esaú:

—It'o' ni', jíní' nú ya rá suchí kuáchí jee yuté raa, jee náka ni' rá sana' lí'í' jín rá vaca náka yíkin ráti' stíti ráti' maa, jee retú xinúmí' ni' ráti' jee métú'ún kivi' ni' jee kivi kivi' ntáká rá sana' lí'í' chi jia'v'í ráti'. ¹⁴ Jee it'o' ni', kova'a ini' nú kǐ'in' nú ichinúún' nu'u' ya kúvi ni' musú' nú. Jee kuajiaa' ni' kuéeni kuéeni, kua' jie'e' rá sana' ya kua'an' ichinúún' ni', jín kua' jie'e' rá suchí kuáchí, nekua' nakanitá'an ni' jín no'ó, it'o' ni', ne ñuun' Seir —nkachi' Jacob nuun' Esaú.

¹⁵ Saájee nkachi' Esaú:

—Kova'a ini' nú ya kinetu' nú xinóo ni' jín nú sava rá tee ya vaji jín ni' —nkachi' Esaú.

Soo nnaixiníko Jacob:

—iNtúví! ¿Na kivi chi sa'á nú ya'á? Na ka' koo maní' ini' nú, it'o' ni', kune'yá nú nu'u' —nkachi' Jacob nuun' Esaú.

¹⁶ Jee máa kivi' yukuán jee nníko Esaú kuano'on'-o nuun' ñuun' Seir. ¹⁷ Jee Jacob nkechí re'

kuá'an' re' iin nuun' kunaní Sucot, jee yukuán nsa'á re' iin ve'i nuun' kune'e' re' jín rá ve'i sana' sáva kí'i rá sana' re'. Saáva nsikúnání re' yukuán súv-i Sucot.^j

¹⁸ Jee sáá nkene Jacob ñuun' Padán-aram jee nkenta va'a re' nuun' ñuun' Siquem ya káá nuun' ñu'ún ñuun' Canaán, jee ntee re' vesayo re' ichinúún' ñuun' Siquem vá jee nkinoo re' yukuán. ¹⁹ Jee nke'en Jacob iin pedasú' ñu'un jín iin sientú' xu'ún kaa nuun' rá se'ya tee naní Hamor, ya kúvi tátá' Siquem, jee yukuán ntee Jacob vesayo re' nuun' kune'e' re'. ²⁰ Jee yukuán nsama' re' yuu' nuun' soko' re' nuun' Ndiosí' jee nsikúnání re' maa El-Elohe-Israel.^k

Ntiin xeen' iin tee Dina, jee nasa'á kini ii' ráa re'

34 ¹ Jee Dina, ya kúvi se'ya sí'í Lea ya niyo jín Jacob, nkene ña kuá'an' né'yá ña rá ña'an súchí néé' ñuun' yukuán. ² Jee nini' tee naní Siquem ña, ya kúvi re' se'ya Hamor tee ichiyúkún' heveo, tee tátúní' nuun' ñuun' yukuán, jee ntiin xeen' Siquem ña jee sukuán njia'a re' tunkánuun nuun' ña. ³ Soo kuíre nchunuun' re' Dina, se'ya sí'í Lea, ñunuun' re' ñasúchí vá, jee nka'an' ñúnkúún re' jín ña sáva sa'á re' ya kunuun' ña re'. ⁴ Saájee nka'an' re' jín tátá' re' Hamor, jee nkachi' re':

—Kuá'an' kika'kan' nú na'á ña'an súchí ya'á, sáva kuvi ña ñas'í'í ni' —nkachi' Siquem nuun' tátá' re'.

^j 33:17 Sucot kuíni káchí': kasi', áxí, vesayo.

^k 33:20 El-Elohe-Israel kuíni káchí': Dios, Dios de Israel.

⁵ Soo sáá Jacob nteso'o re' ya ntiin xeen' Siquem se'ya sí'í re' Dina, jee íñí rá se'ya yíí re' nuun' ku'ú' jín rá sana' raa, saájee ni ntuví ná nkachi' re' nekuá' nnikó raa. ⁶ Jee kua'an' Hamor, táá' Siquem, nuun' néé' Jacob, sáva ka'an'-a jín Jacob. ⁷ Jee nnikó rá se'ya Jacob ya ña'an' raa nuun' ku'ú' sáá nteso'o raa ya nkuví, jee nnuquí'yá' nasíkuiti' ini' raa, jee nkítí' nasíkuiti' ini' raa ne ntiin ñu'un' ánima' raa, chi nsa'á-a iin ñujiín' tunkánuun ya kúvi kákini nasíkuiti' jín rá ñivi Israel ya ntiin xeen' Siquem se'ya sí'í Jacob, chi kúvi iin tiñu ya ni ntuví íyó sa'á-a nékúvi.

⁸ Jee nka'an' Hamor jín raa:

—Se'ya yíí nì', Siquem, ñúnúun' ví'í re' se'ya sí'í nú. Jee kova'a xá ini' rán ku'va rán ña nuun' re' sáva kuví ña ñasí'í re'. ⁹ Jee tana'á-ó jín iin inka-ó jee naka'an' tá'an-ó jín raa, jee su'va jee taji ránú rá se'ya sí'í rán nuun' ránu'u' tana'á rán' jín raa, jee suni nake'en ránú rá se'ya sí'í rán' tana'á rán jín raa. ¹⁰ Jee kinoo rán kuneé' rán jín ránu'u', chi káá ñu'un ya'á núne nakua' kuíni rán, jee kuneé' rán nuun' ñu'un ya'á, ke'en rán jín xikó rán, jee ke'en rán ñu'un —nkachi' Hamor nuun' raa.

¹¹ Jee suni nkachi' Siquem nuun' tátá' Dina jín rá ku'va ña:

—Na ka' íyó maní' ini' rán né'yá rán nu'u'. Jee taji nì' ná kakan' rán nuun' nì'. ¹² Nasikáa rán ka' ya'vi ña jee ta'vi' vá taji nì' maa nuun' rán sáni kachi' rán nuun' nu'u', soo taji rán ña'an súchí sáva kuví ña ñasí'í nì' —nkachi' Siquem.

¹³ Soo n̄axiní'kó rá se'ya Jacob tu'un xíná'ví nuun' Siquem jín nuun' táá' re' Hamor, chi n̄tiin xeen' Siquem ku'va ráa Dina, ¹⁴jee nkachi' ráa nuun' rává:

—Nkúvi sa'á rán' tiñu ya'á ya taji rán' ku'va rán' nuun' iin tee ya ntuví ñe'ne' tiyu' ntí' yu'ú ñiin násí' xini' nuun' íí' tee jee síyo maa ya kachi'-ó circuncidado, chi iin tunkánuun kákini kuvi-i nteñu rán' retú tana'á jín tee ya ntu íyó circuncidado. ¹⁵ Soo kuachi taji yu'ú rání' ya taji rán' ku'va rán' nuun' nú, kuachi retú maaránú kuvi kuéntá' íyó maaránu'u' ya ke'ne' tiyu' ntáká rá tee rán' ntí' ñiin yósó' xini' tisa' rán' síyo maa ya kachi' ya sa'á circuncidar. ¹⁶ Saájee taji rání' rá se'ya sí'í rání' tana'á ráa jín ráno'ó, jee nake'en rání' rá se'ya sí'í ránú tana'á rání' jín ráña, jee kune'e' rání' nteñu rán' jee iin ni ñivi nuvi-ó. ¹⁷ Soo retú ntuví yánetu' ini' ránú sa'á circuncidar ránú maaránú, jee nake'en rán' ku'va rán' kene rán' ñuun' ya'á jee k̄i'in' rán' jín ña —nkachi' rá se'ya yí' Jacob.

¹⁸ Nkuva'a ini' Hamor jín se'ya re' Siquem nne'yá ráa rá tu'un nteso'o ráa ya nkachi' rává. ¹⁹ Jee ni ntuví nkúkuéé tee súchí vá sa'á tiñu ya'á, chi ñúkúvi ví'í ini' re' se'ya sí'í Jacob. Jee kúvi re' máá tee ya íyó ñá'nú ka' rá ñivi ñuun' nuun' re' ka' nsú ká' rá inka rá tá'an ve'i tátá' re'. ²⁰ Saájee ku'a'an' Hamor jín se'ya re' Siquem yuvé'í nuun' kivi ñivi yu'ú ñuun' vá, jee nka'an' ráa jín rá tee ñuun' vá ya nútútú ráa yukuán, jee nkachi' ráa:

²¹ —Rá tee ya'á kúvi ráa tee néé' va'a jín-ó, jee ku'va-ó kune'e' ráa nuun' ñu'un ya'á, jee kakanuun

¹ 34:17 Literalmente káchí': se'ya sí'í rán'.

ráa ñu'un ya'á ke'en ráa jín xikó ráa, chi káa kue'e' ñu'un ya'á ya kuvi ráa ya'á. Jee rá se'ya sí'í ráa nake'en-ó ráa kuvi ñasí'í-ó, jee ku'va-ó rá se'ya sí'í-ó nuun' ráa kuvi ñasí'í ráa. ²² Soo kuachi kuiti' vá tajiyu'ú ráa kune'e' ráa jín-ó jee kuvi-órán ñin ni ñivi ñuun' retú ma'órán ke'ne' ntáká rá tee-ó ntí' ñiin yósó' xini' tisa'-ó ya kachi' ya sa'á circuncidar, sániku'a' sá'á circuncidar ráa ma'áa. ²³ Jee rá sana' ráa, jín rá nantíñú ya kúmí ráa, jín ntáká rá kiti ráa jee kuvi-i nantíñú-órán. Soo kuachi ku'vayu'ú-órán ya sa'á-órán ya káchí' ráa jee kune'e' ráa jín-ó —nkachi' Siquem jín Hamor.

²⁴ Jee ntáká rá tee ya nkene ráa yuvé'í ñuun' nkutútú ráa yukuán jee nkunuún nnatú'ún ráa jín tu'un nkachi' Hamor jín se'ya yí' re' Siquem, jee ntáká rá tee ñuun' yukuán ya nkene ráa yuvé'í ñuun' vá nkutútú ráa yukuán nsá'á circuncidar ráa ma'áa.

²⁵ Soo kivi' uní' sáa u'vi' ví'í nuun' nté'ne' ráa, jee uvi' se'ya Jacob, Simeón jín Leví, ya kúvi ráa ku'va Dina, nake'en ráa yuchi' espada jee nkivi ráa ñuun' sáa ntu níyo nito rá ñivi ñuun' vá jee ña'ni' ráa ntáká kuiti' rá tee. ²⁶ Jee ña'ni' ráa Hamor jín se'ya yí' re' Siquem jín yuchi' ráa, jee ntava' ráa Dina ini' ve'í Siquem jee nkene ráa ku'an' ráa.

²⁷ Jee suni nkenta rá inka ka' rá se'ya yí' Jacob, jee njia' a ráa nuun' káa rá ñuné'yú' ní'í' jee ntava' ráa ni'í' rá nantíñú íyó ini' ñuun' vá nuun' ntíin xeen' ku'va ráa Dina. ²⁸ Jee ntíin ráa rá sana' lí'í, jín rá xinikí', jín rá burru' jee rá nantíñú íyó ñuun' vá jín rá nantíñú íyó nuun' ku'u' ntíin ráa maa. ²⁹ Jee ntíin ráa ni'í' rá nantíñú yíyá'vi, jee ntíin ráa ni'í' kuiti' rá suchí

kuáchí jín rá ña'an ñuun' yukuán rá tee ní'i' kua'an' raa jín rává. Jee ntiin raa ni'i ya íyó ini' rá ve'i.

³⁰ Saájee nkachi' Jacob nuun' Simeón jín Levi:

—Nchu'un rán nu'u' nuun' tuntíxín, chi rá ñivi canaán jín rá ñivi ferezeo ya néé' raa ñu'un ya'á, jee nsa'á rán ya ta'vi' ini' raa kuneyá raa nu'u'. Jee yaku' ví'í rá tee kúmí ni'. Jee sikánitá'án raa siki' nu'u' jee kiji raa kantá'án raa jín nu'u', jee xináán' raa nu'u' jín rá tá'án ve'i ni' —nkachi' Jacob nuun' raa.

³¹ Soo nñaxiníko raa nuun' re':

—¿Á íyó va'a ya kuatínú re' ku'va rán' kuéntá' ñin ña'an sñi' ini' ya xíko ña maña nuun' naní tee ni résa? —nkachi' raa.

Sá'a Ndiosí' ya vá'a jín Jacob nuun' naní Betel

35 ¹ Nkachi' Ndiosí' nuun' Jacob:

“Nakoo jee kuá'án kune'e' nú nuun' ñu'un naní Betel jee nuun' ñu'un yukuán sama' nú yuu' nuun' soko' nú sana' nuun' nu'u' ya kúvi Ndiosí' sáva kuneñu'un nú nu'u' ya nkituvi ni' nuun' no'ó sáa nkene kunu yu'u' nú nuun' ñani' nú Esaú”, nkachi' maá Ndiosí'.

² Saájee nkachi' Jacob nuun' rá tá'án ve'i re' jín nuun' ntáká rá ñivi ya kútá'án jín re':

—Siíyo rán ni'i rá inka ndiosí' ya ntu kúvi raa maá Ndiosí' tékú', ya íyó raa nteñu-órán ya kúvi raa rá ndiosí' ya néñu'un rá inka ñivi, jee nasa'á noo rán ñuné'yú' rán jee sama rán sa'ma ñu'un rán. ³ Jee nakuiñi'-órán jee kinkaa-órán nuun' ñu'un Betel, chi

yukuán sama' nì' yuu' sáva sa'á nì' iin nuun' sáva soko'-ó nuun' Ndiosí' ya nnaixiní'kó re' nuun' nu'u' jee chíneí re' nu'u' sáá iyó nì' jín tu'un núku'yá' ini', jee kútá'án re' jín nì' né ni nkúvi nuun' kua'an' nì' —nkachi' Jacob.

⁴ Jee nnaqu'va ráa nuun' Jacob ntáká rá ndiosí' ya ntu kúvi maá Ndiosí' tékú' ya kumí ráa jín rá siki' so'o ya nintakaa rá so'o ráa, jee Jacob nse'í maa chiji ñu'un jie'e' iin tuyaá ya íñí yatin nuun' Siquem. ⁵ Jee sáá nkene ráa Siquem, jee nsa'á Ndiosí' nyu'ví nasíkuiti' ntáká rá ñivi néé' rá ñuun' káá yatin ñuun' vá, jee saáva ntuví nníkin' ráa rá se'ya yíí Jacob sáva ka'ni' ráa rává.

⁶ Jee Jacob jín ntáká rá ñivi ya kua'an' jín re' nkenta ráa ñuun' naní Luz, ya suni naní Betel, ya káá nuun' ñu'un ñuun' Canaán. ⁷ Jee yukuán nsama' re' yuu' nuun' soko' re' sana' nuun' Ndiosí', jee nsikúnání re' suvi nuun' ñu'un yukuán El Betel,^m chi yukuán

Illustration by Carolyn Dyk.
© 2001 Wycliffe Bible Translators. Used with permission.

^m 35:7 El Betel kuíni kachi': Ndiosí' ñuun' Betel.

nkítuvi Ndiosí' nūun' re', sáá ninu yu'u' re' nūun'
ñani' re' Esaú.

⁸ Jee suni yukuán ni'i' Débora, ña'an ya nkumí
ña Rebeca, jee nse'í raa ña jie'e' iin tuyaá, yatin Betel.
Jee nsikúnání Jacob nūun' ñu'un ya'á “tuyaá ya
tóo ntenúún”.ⁿ

⁹ Sáá nkene Jacob ñuun' Padán-aram jee nnikó
re', jee Ndiosí' nstúvi tuku maáa nūun' Jacob jee
nsa'á Ndiosí' ya netu' kuvi re', jee nkachi'-i nūun' re':

¹⁰ “Maánú naní Jacob,
soo nkunání ka' súví nú Jacob,^o
chisa' Israel^p kuvi súví nú”

nkachi' Ndiosí', jee nsikúnání-i re' Israel.

¹¹ Jee suni nkachi' Ndiosí' nūun' re':

—Nu'u' ví Ndiosí' ya níso ni' ni'i ntántúní'
fuersá' íí'. Nata'vi' ví'í ka' jee kukue'e' ka' ichiyúkún'
nú, jee kene nūun' no'ó iin nación jín kue'e' ví'í rá
ñuun'. Jee ne nūun' yikikúñu nú kene rá ichiyúkún'
nú ya kuvi rá tee tatúní'. ¹² Jee ñu'un ya njia'a ni'
nūun' Abraham jín nūun' Isaac, jee suni táji ni' maa
nūun' nú, jee suni ku'va ni' maa nūun' rá ichiyúkún'
nú —nkachi' Ndiosí' nūun' Jacob.

ⁿ 35:8 Tu'un hebreo ví Alón-bacut. Alón-bacut ku'ni kachi':
tuyaá ya too ntenúún'.

^o 35:10 Jacob ku'ni kachí': nama. Soo tésó'o kuéntá' tu'un ya
ku'ni kachí': tiin xujie'é'. Jee jiátíñu tu'un vá sáva kachi' iin
ñivi ya nákunasi' inka ñivi áxí iin ñivi ya xíná'ví.

^p 35:10 Israel ku'ni kachí': súkúta'án jín Ndiosí', áxí, súkúta'án
Ndiosí'.

¹³ Jee sáá kuá'an' Ndiosí' yukuán nuun'
nka'an'-a jín re', ¹⁴ jee nke'en Jacob iin yuu' jee ñani
nichi' re' maa, kuéntá' iin seña, nuun' niñi re' sáá
nka'an' Ndiosí' jín re', jee nyoso' re' nixi' nuxi uva jín
aceite nuun' yuu' vá sáva nsoko' re' nixi' vá nuun'
Ndiosí'. ¹⁵ Jee nsikúnání re' súví nuun' ñu'un yukuán
Betel nuun' nka'an' re' jín Ndiosí'.

Sáá ni'i' Raquel

¹⁶ Jee kuíre nkene ráa Betel, soo yaku' ni ka'
kúní' jee kenta ráa nuun' káá ñuun' Efráta nékúvi, sáá
nkaku se'ya yíkín Raquel, jee nno'o ví'í ña tunó'ó sáá
nkenta ta'vi' se'ya ña. ¹⁷ Jee sáá maa hora víjí ví'í ka'
íyó ta'vi' se'ya ña jee nkachi' ña'an ya síkáku se'ya ña
nuun' ña:

—Koto yú'ví nú, chi ya nkaku inka ka' se'ya yíí
nú —nkachi' ña'an ya sta'vi' se'ya vá nuun' ña.

¹⁸ Soo sáá kéne tachi' ká'án' ña, jee nsikúnání ña
suvi tee lúli vá Benoni,^q jee ni'i' ña. Soo tátá'-a
nsikúnání maa Benjamín.^r ¹⁹ Jee su'va ni'i' Raquel, jee
nse'í ráa ña ichi nuun' kuá'an' ráa ya kuá'an' ñuun'
Efráta, ya kúvi Belén ntañú'ún.

²⁰ Jee ñani nichi' Jacob yuu' kuéntá' si'in' nuun'
ñu'un nuun' nse'í re' ña jee si'in' yuu' ya'á kúvi iin
seña nuun' nse'í ráa Raquel ne vitan. ²¹ Jee nkechí

^q 35:18 Benoni kuíni káchí': se'ya yíí tunkuéká ini', áxí, se'ya yíí
tunkuí'yá' ini'.

^r 35:18 Benjamín kuíni káchí': se'ya yíí na'á kuá'á, áxí, se'ya yíí
ya ñúnúun' ka'.

Israel,^s ya súvī-i ví Jacob, jee kuḗ'an' re', jee ñakunee' re' ne ichinúun' ka' torre ya naní Migdal-Edar,^t jee yukuán ñani re' rá ve'i sayo sa'ma kunee' re'.²² Jee sáá néé' Israel (Jacob) nuun' ñu'un yukuán, jee ña'an' Rubén nnune'én re' jín Bilha, ña'an ya nákasain tátá' re'. Jee sáá nkuká'nú ini' tátá' re' ya nsa'á re' jee nkiti' nasíkuiti' ini' tátá' re'.

Rá se'ya Jacob

Uxuvi' (12) rá se'ya Israel (Jacob) íyó.²³ Rá se'ya Jacob ya niyo jín ñasí'í re' Lea nkuvi Rubén, ya kúvi se'ya yí ña'nu re', jee niyo rá inka ka' ya naní Simeón, Leví, Judá, Isacar jín Zabulón.²⁴ Jee rá se'ya Jacob ya niyo jín ñasí'í re' Raquel nkuvi José jín Benjamín.²⁵ Jee rá se'ya Jacob ya niyo jín Bilha, ña'an ya kuvi musú' jíatínú sain Raquel, nkuvi Dan jín Neftalí.²⁶ Jee rá se'ya Jacob ya niyo jín Zilpa, ña'an ya kuvi musú' jíatínú sain Lea, nkuvi Gad jín Aser. Rá ya'á nkuvi rá se'ya Jacob, ya nkaku ráa nuun' ñuun' Padán-aram.

Sáá ni'i' Isaac

²⁷ Jee ñane'yá Jacob tátá' re' Isaac nuun' ñuun' naní Mamré, ñuun' ya suni naní Quiriat Arba, ya kuvi Hebrón, nuun' nnee' Abraham jín suni Isaac.²⁸ Jee Isaac íñí re' sientú' kumixiko (180) kuiya' sáá ni'i' re'.

^s 35:21 Níso tutu' ya'á súvī Israel. Sava íchí káchí' Moisés súvī Jacob, jee sava íchí káchí' re' Israel. Hin ni tee ví-i. Sáá káchí' re' súvī Jacob, suni Israel ví-i. Jee sunisaá sáá káchí' re' súvī Israel, suni Jacob ví-i.

^t 35:21 Naní Migdal-Edar ya kuíni káchí': ve'i súkún nuun' kúmí ráa rá kue'e' sana'.

²⁹ Jee nñake'en Ndiosí' ánima' re' nñutútú-u ichi kútú jín ánima' rá jíí' re' yana'án, sáá ya nkuñá'nú nasíkuiti' re', jee rá se'ya yíí re' Esaú jín Jacob nse'í ráa re'.

Rá ichiyúkún' kene nuun' Esaú

36 ¹ Rá ya'á kúvi tu'un jie'e' rá ñivi ichiyúkún' Esaú, ya suni naní re' Edom: ² Esaú ntana'á re' jín rá ña'an se'ya ñuun' Canaán. ñin naní Ada, ya kuvi se'ya sí'í Elón tee se'ya ichiyúkún' Het, jee suni ñin naní Aholibama, ya kuvi se'ya sí'í Aná jín kúvi ña tiání Zebeón tee heveo. ³ Jee suni ntana'á re' jín ña'an naní Basemat, ya kuvi se'ya sí'í Ismael jín ya kuvi ña ku'va Nebaiot. ⁴ Jee se'ya yíí Ada ya niyo jín Esaú nkuví Elifaz, jee se'ya yíí Basemat ya niyo jín Esaú nkuví Reuel. ⁵ Jee se'ya yíí Aholibama ya niyo jín Esaú nkuví Jesús, Jaalam jín Coré. Rá ya'á nkuví rá se'ya yíí Esaú, ya nkaku sáá nnee' re' nuun' ñu'un ñuun' Canaán.

⁶ Jee Esaú nñake'en re' rá ñasí'í re', jín rá se'ya yíí re', jín rá se'ya sí'í re', jín ntáká rá ñivi néé' jín re', jín rá xinikí' re', jín ntáká rá kiti re', jín kuaiyó ya ni'in' re' nuun' ñuun' Canaán, jee ku'a'an' re' inka ka' nuun' ñu'un, sáva kunee' sín re' nuun' ñani' re' Jacob. ⁷ Chi kue'e' ví'í rá nantíñú kúmí ni núví'í ráa ya ntuví kúvi kunee' nkáá ráa, chi ni nuun' ñu'un nuun' néé' ráa kúvi ráa to'o' ntuví kúneí xtekú'-u ráa jie'e' ya íyó kue'e' rá sana' ráa. ⁸ Jee saáva Esaú, ya suni maaré' ví Edom, ku'a'an' re' rá yuku íyó ñuun' Seir.

⁹ Rá tu'un ya'á kuvi jie'e' rá ichiyúkún' Esaú, tájíí' yana'án rá ñivi ñuun' Edom, ya káá ne' rá yuku

sánitíin Seir. ¹⁰ Rá ya'á kuvi rá súvı́ rá se'ya yíí Esaú: Elifaz, ya kuvi se'ya yíí Ada ya kúvi ñası'í Esaú, jín Reuel, ya kuvi se'ya yíí Basemat ya kúvi ñası'í Esaú.

¹¹ Jee rá se'ya yíí Elifaz nkuvi Temán, Omar, Zefo, Gatam jín Cenaz. ¹² Jee Elifaz, se'ya Esaú, nñakasain re' ña'an ya nanı́ Timna, jee niyo iin se'ya yíí ña jín re' ya nanı́ Amalec. Rá ya'á nkuvi rá ichiyúkún' Ada, iin rá ña'an ya nkuvi ñası'í Esaú.

¹³ Jee ya'á nkuvi rá se'ya yíí Reuel: Nahat, Zera, Sama jín Miza. Rá ya'á nkuvi rá ichiyúkún' Basemat, inka ka' rá ña'an ya nkuvi ñası'í Esaú.

¹⁴ Jee ya'á nkuvi rá se'ya yíí Aholibama ya nkuvi inka ñası'í Esaú, jee nkuvi ña se'ya sí'í Aná jee nkuvi ña tiánı́ Zibeón. Jee niyo se'ya yíí Aholibama jín Esaú, Jeús, Jaalam, jín Coré.

¹⁵ Rá nkuñá'nú nyoso' nuun' rá ichiyúkún' Esaú nkuvi rá ya'á: se'ya yíí xı'nañú'ún Esaú ví Elifaz, jee rá ichiyúkún' ya nkene nuun' Elifaz ya nkuñá'nú ráa ví Temán, Omar, Zefo, Cenaz, ¹⁶ Coré, Gatam jín Amalec. Rá ya'á nkuvi rá tee nkuñá'nú nyoso' nuun' rá ñıvi ya nkuvi rá tata' ichiyúkún' Elifaz nuun' ñu'un ñuun' Edom, jee nkuvi ráa ichiyúkún' nkene nuun' Ada, ña'an ya nkuvi ñası'í Esaú.

¹⁷ Jee rá ya'á nkuvi rá se'ya yíí Reuel, ya nkuvi se'ya Esaú, jee rá tee nkuñá'nú nyoso' nuun' nkuvi Nahat, Zerá, Sama jín Miza. Rá tee ya'á nkuvi rá tee nkuñá'nú nyoso' nuun' rá ñıvi ya nkuvi rá tata' ichiyúkún' Reuel nuun' ñu'un ñuun' Edom, jee nkuvi ráa ichiyúkún' nkiji nuun' Basemat, ña'an ya nkuvi ñası'í Esaú.

¹⁸ Jee rá tee ya'á nkuvi rá se'ya yíí Aholibama, ña'an ya nkuvi ñasí'í Esaú. Jee rá tee nkuñá'nú nyoso' nuun' nkuvi Jesús, Jaalam jín Coré. Rá tee ya'á nkuvi rá tee nkuñá'nú nyoso' nuun' rá ñivi ya nkuvi rá tata' ichiyúkún' nkiji nuun' Aholibama, ña'an nkuvi ñasí'í Esaú, jee maaña nkuvi se'ya sí'í Aná.

¹⁹ Rá tee ya'á nkuvi rá ichiyúkún' nkiji nuun' Esaú, ya maaré' ví Edom, jín nkuvi raa rá tee nkuñá'nú nyoso' nuun' rá tata' ichiyúkún' nkiji nuun' re'.

²⁰ Jee rá tee ya'á nkuvi rá se'ya yíí tee naní Seir tee horeo, ya nnee' nuun' ñu'un ñuun' Edom yukuán, nkuvi raa Lotán, Sobal, Zibeón, Aná, ²¹ Disón, Ezer, jín Disán. Rá tee ya'á nkuvi rá tee nkuñá'nú nyoso' nuun' rá ñivi horeo, ya nkuvi rá ichiyúkún' nkiji nuun' Seir, nuun' ñu'un ñuun' Edom.

²² Jee rá se'ya yíí Lotán nkuvi Hori jín Heman. Jee Timna nkuvi ku'va Lotán.

²³ Jee rá se'ya yíí Sobal nkuvi Alván, Manahat, Ebal, Sefo jín Onam.

²⁴ Jee rá se'ya yíí Zibeón nkuvi Aja jín Aná. Jee Aná ví ya nnani'in' nuun' kene nute nuun' ñu'un sáin, ni sáá kúmí re' rá burrú' tátá' re' Zebeón.

²⁵ Jee rá se'ya Aná ya nīyo ví se'ya yíí re' Disón, jín iin se'ya sí'í re' ya naní Aholibama.

²⁶ Jee rá se'ya yíí Disón nkuvi Hemdán, Esbán, Itrán jín Querán.

²⁷ Jee rá se'ya Ezer nkuvi Bilhán, Zaaván jín Acán.

²⁸ Jee rá se'ya yíí Disán nkuvi Uz jín Arán.

²⁹ Jee rá tee ya nkuñá'nú nyoso' nuun' rá ñivi horeo nkuvi Lotán, Sobal, Zibeón, Aná, ³⁰ Disón, Ezer jín Disán. Rá tee ya'á nkuvi rá tee nkuñá'nú nyoso' nuun' rá ñivi horeo, nuun' tá'án ve'i ta tata' ichiyúkún', ya niyo nuun' ñuun' Seir.

³¹ Jee rá tee nkuvi rá rey ya ntatúní' nuun' ñu'un ñuun' Edom nékúvi ne sáá ntiá'an koo rey ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel, jee nkuvi rá tee ya'á: ³² Bela, ya nkuvi se'ya yíí Beor, jee ntatúní' re' nuun' ñuun' Edom, jee ñuun' re' nkuvi ñuun' naní Dinaba. ³³ Jee sáá ni'i' Bela, jee nuun' re' nnatatúní' Jobab, ya nkuvi se'ya yíí Zerá, ya kuvi tee ñuun' naní Bosra. ³⁴ Jee sáá ni'i' Jobab, jee nuun' re' nnatatúní' Husam, ya nkuvi tee ñuun' sánitín ñuun' Temán. ³⁵ Jee sáá ni'i' Husam, jee nuun' re' nnatatúní' Hadad, ya nkuvi se'ya yíí Bedad, jee maaré' jín rá ñivi re' nkantá'án ráa siki' rá ñivi Madián, nuun' nkuvi sánitín ñuun' Moab, jee nkuneí Hadad, jee ñuun' re' nkuvi ñuun' naní Avit. ³⁶ Jee sáá ni'i' Hadad, jee nuun' re' nnatatúní' Samla, ya kúvi tee ñuun' Masreca. ³⁷ Jee sáá ni'i' Samla jee nuun' re' nnatatúní' Saúl, ya kuvi tee ñuun' Rehobot, ñuun' ya káá yúnteká'nú. ³⁸ Jee sáá ni'i' Saúl, jee nuun' re' nnatatúní' Baal-hanán, ya kuvi se'ya yíí Acbor. ³⁹ Jee sáá ni'i' Baal-hanán, se'ya yíí Acbor, jee nuun' re' nnatatúní' Hadad, jee ñuun' re' naní Pau. Jee ñasí'í Hadad naní Mehetabel, ya nkuvi ña se'ya sí'í Matred jín suni tiání Mezaab ví ña.

⁴⁰ Rá tee ya'á nkuvi rá tee nkuñá'nú nyoso' nuun' ta rá tata' tá'án ve'i Esaú, sánikuá' niyo ta sí'í ve'i ráa, jín ta ñuun' nuun' nnee' ráa, jín rá súv'í ráa:

Timna, Alva, Jetet, ⁴¹ Aholibama, Ela, Pinón, ⁴² Cenaz, Temán, Mibzar, ⁴³ Magdiel jín Iram.

Jee rá tee ya'á nkuvi rá tee nkuñá'nú nyoso' nuun' ñuun' Edom, sánikua' nuun' ñu'un nuun' nnee' ráa jín ya nkumí ráa. Jee Esaú suni naní re' Edom jee nkuvi re' tátá' jí' rá ñivi Edom.

37 ¹ Jee nkinoo Jacob nnee' re' nuun' káa ñu'un Canaán, nuun' nnee' tátá' re' kuéntá' to'o'.

² Ya'á ví tu'un jie'e' sí'í ve'i Jacob.

José jín rá ñani' re'

Sáa kúvi José ñin tee súchí ya xa'un' uvi' (17) kuiya', jee kumí re' rá lanchi jín rá ñani' keín re', rá kúvi rá se'ya yí Bilha jín Zilpa, ya kúvi rá ña'an nákasain tátá' José. Jee nñakani José nuun' tátá' re' ya nivá'a nsá'á rá ñani' keín re'. ³ Jee Israel (Jacob) ñúnúun' ví'í re' ka' José nsú ká' ntáká ka' rá se'ya re', chi José jee nkaku-u sáa ya nkuñá'nú ví'í re'. Saáva nsá'á re' ñin sa'ma kani ñúnká'nú máa vii' ya ku'un José. ⁴ Soo sáa nini' rá ñani' keín José ya ñúnúun' ka' tátá' ráa maa nsú ká' ntáká maáraa, jee nkenta nta'vi ini' ráa nne'yá ráa maa jee ni ntu nkúvi ka'an' va'a ráa jín-i.

⁵ Jee ñin íchí nñaní José nuun' ñuma'ná re', jee nñakani re' maa nuun' rá ñani' keín re', jee sa' ví'í ká' nta'vi ví'í ka' ini' ráa nne'yá ráa re'. ⁶ Chi nkachi' re' nuun' ráa:

—Teso'o rán xá ñuma'ná ññaní nì'. ⁷ Ññaní nì' ya íñi-órán nuun' tata' sá'á, jee nini' nì' ya sá'á-órán numi sukun' trigú', jee sanaan' kuiti' jee numi sukun' trigú' nì' nnakuñi' nichi' jee nnakuñi' naa'-a. Jee rá numi sukun' trigú' ráno'ó nchutiyyu' raa nuun' numi sukun' trigú' nì' jee ñaxin nei raa maáráa nuun' numi sukun' trigú' nì' —nnakani José.

Copyright © Global Recordings Network. Used with permission.

⁸ Saájee nnaxinikó rá nani' kein re' nuun' re':

—¿Á tatúni' nú nuun' ránu'u' rúja?, áxí, ¿á no'ó kúñá'nú koso' nú nuun' ránu'u' rúja? —nkachi' raa nuun' José, jee nta'vi ví'í ka' ini' raa nne'yá raa re' jie'e' rá ñani' re' jín jie'e' ya nnakani re' maa.

⁹ Jee kuíre ññaní tuku José inka ka' ññaní, jee suni nnakani re' maa nuun' rá ñani' re'. Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Teso'o rán. Niyo tuku inka ka' ññaní nuun' nì', ya né'yá nì' ya nkani' jín yoo' jín ujì' ññ (11) tiuun' jee ñaxin nei raa maáráa nuun' nì' —nkachi' José.

¹⁰ Jee nnakani José ñani' re' ya'á nuun' tátá' re' jín nuun' rá ñani' re', jee nkuxeen' tátá' re', jee nkachi'-i nuun' re':

—¿Na ñani' kúvi ya ñani' nú ya'á rúsa? ¿Á nijia íyó ya kenta nu'u' jín náná' nú jín rá ñani' nú jee kuaxin nei rán' xini' rán' ne nuun' ñu'un nuun' nú rúsa? —nkachi' tátá' re' nuun' re'.

¹¹ Jee nta'vi ini' rá ñani' re' né'yá raa re', soo tátá' re' jee jiáni ví'í ini'-i jie'e' rá tu'un ya'á.

Nxikó rá ñani' José maaré'

¹² Hín kivi' kua'an' rá ñani' keín José nuun' káá ñu'un naní Siquem, sáva sikáji' raa ite' rá sana' tátá' raa. ¹³ Saájee nkachi' Israel (Jacob) nuun' José:

—Íñí rá ñani' keín nú Siquem kúmí raa rá sana'. Ne'en', chi tají ni' no'ó ya k'i'in' nú kine'yá nú raa —nkachi' Israel (Jacob) nuun' José.

Jee nnaxinikó José:

—Ya'á néé' ni' —nkachi' José.

¹⁴ Jee nkachi' Israel (Jacob) nuun' re':

—Kuá'án' xá jee kune'yá nú nasa nó'o rá ñani' keín nú jín rá sana', jee nikó nuun' ni' kitaji nú tu'un nuun' ni' —nkachi' Israel (Jacob).

Jee ntají re' José nuun' ñu'un Siquem jee nkene-e ñu'un Hebrón káá nteñu jie'e' rá yuku, jee sáá nkenta José nuun' Siquem, ¹⁵ jee saájee nnani'in' iin tee re' nuun' ku'ú' jíkanuun re' jee nikaṭu'ún tee vá re':

—¿Ná kúvi ya nanukú nú? —nkachi' tee vá.

¹⁶ Jee nna_xiní_{kó} re' nu_{un}' tee vá:

—Nánukú n_i' rá ñani' n_i'. Kova'a xá ini' nú, kachi' xá nú nu_{un}' n_i' ¿né nú' íñí raa náka raa rá sana'? —nkachi' José nu_{un}' tee vá.

¹⁷ Jee nna_xiní_{kó} tee vá:

—Ya nkene raa ku_a'an' raa ya'á. Jee nteso'o n_i' ya nkachi' raa ya “k_i'in'-ó nu_{un}' Dotán” —nkachi' tee vá nu_{un}' José.

Saájee ku_a'an' José ku_ananukú re' rá ñani' re', jee nna_ni'in' re' raa Dotán. ¹⁸ Jee sáá ne íká nini' raa ya vaji re', jee ne ntiá'an ka' kuyatin re' nu_{un}' íñí raa, jee nna_tú'ún raa sáva ka'ni' raa re'. ¹⁹ Jee nkachi' iin inka raa nu_{un}' tá'an raa:

—¡Kune'yá rán, yukuán vaji ya jíani' rá ñani! ²⁰ Vitan jee kiji rán jee ka'ni'-órán maa, jee kuíre chu'un-órán maa ini' iin sókó, jee kachi'-órán ya iin kiti yúkú xeen' nyaji' maa. ¡Jee kuni'-órán ná kúvi ya kuvi jín rá ñani' ya jíani-i! —nkachi' raa.

²¹ Jee sáá nteso'o Rubén rá tu'un ya'á, jee nnama re' maa xintíin rá ñani' re', jee nkachi' re':

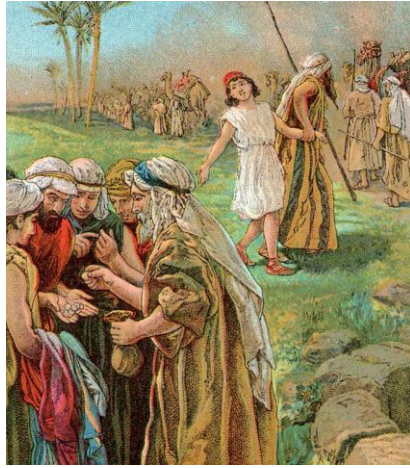
—Nka'ní'-órán maa ²²—jee nkachi' Rubén nuun' ráa—. Koto jiá'ní' rán maa, chisa' chu'un rán maa ini' sókó ya'á ya néé' nuun' ñu'un sáin ya'á. Soo koto tíin rán maa sa'á kini rán —nkachi' Rubén su'va chi nkuini re' sikáku re' José xintíin rá ñani' re' jee sáva naku'va re' maa nuun' tátá' re'.

²³ Jee sáá nkenta José nuun' íñí rá ñani' re', jee ntava' ráa sa'ma kani ñúnká'nú máá vii' ñú'ún José. ²⁴ Jee ntiin ráa re' jee nchu'un ráa maa ini' sókó. Jee sókó vá íyó sain, chi ntuná' nute ñu'un ini'-i. ²⁵ Jee kuíre ñakunee' ráa kaji' ráa. Jee nñanenuun' ráa, jee nini' ráa ya vaji iin grupo rá ñivi tata' ichiyúkún' Ismael ya ké'en jín xíkó ya vaji ne ñuun' Galaad, jee kiti kameyú' rá ñivi vá niso rátí' rá nute jiá'án' vixí', jín sujie jiá'án' vixí' naní bálsamo, jín sujie jiá'án' vixí' ya naní mirra, sáva kî'in' ráa jín-i nuun' ñuun' Egipto. ²⁶ Saájee nkachi' Judá nuun' rá ñani' re':

—¿Ná kúvi ya ñi'in'-órán ya ka'ni'-órán ñani'-órán, jee chise'í-ó yu'u'-ó ya ña'ni'-ó maa résa? ²⁷ Kî'in'-ó, xíkó-ó maa nuun' rá ñivi tata' ichiyúkún' Ismael jee ntíin-ó maa nka'ní'-ó maa chi ñani' niñi'-órán ví re' —nkachi' Judá.

Jee niyo maní' ini' rá ñani' re' ya nkachi' re'. ²⁸ Jee sáá njiá'a rá ñivi yukuán ya ké'en xíkó ya kúvi ráa tata' ichiyúkún' Madián [ya kúvi ichiyúkún' Ismael], jee ntava' rá ñani' José maaré' ini' sókó, jee nxíkó ráa re' nuun' rá ñivi ichiyúkún' Ismael jie'e' oko' (20) xú'ún kuachi ka plata jee kuá'an' rá ñivi vá jín José nuun' ñuun' Egipto.

²⁹ Jee sáá nnikó Rubén nuun' nées' sókó vá jee ntuví nnani'in' re' José ini' sókó vá, jee nnatá re' sa'ma re' kuéntá' iin seña ya kúku'yá' ini' re'. ³⁰ Jee kuíre nnikó re' nuun' íñí rá ñani' re', jee nkachi' re' nuun' raa:

—¡Tee súchí ya ntuné íyó ka! Jee vitan jee, ¿ná kúvi ya sa'á ni' rusa? —nkachi' re'.

³¹ Saájee nke'en raa sa'ma kani ya nuun' José, Jee ña'ni' raa iin chuvatú' se'ya rá chuvíyá', jee nchunáji raa sa'ma vá nuun' niñi chuvatú' vá. ³² Jee kuíre ntaji raa sa'ma kani ñúnká'nú máá vii' vá kuá'an'-a nuun' tátá' raa, jee nkachi' raa rá tu'un ya'á:

“Nnani'in' rán' ya'á. Kune'yá va'a xá jee kuni' nú retú sa'ma se'ya nú ví-i áxí ntuví”, nkachi' raa nuun' tátá' raa.

³³ Jee nnakuni' Jacob sa'ma vá, jee nkachi' re':

—¡Sa'ma kání se'ya ni' kúvi-i! Íyó na kiti yúku xeen' nsá'á kuáchí maa jee nyaji'-i José —nkachi' Jacob.

³⁴ Saájee nnatá Jacob sa'ma nuun' re', jee nnaku'un re' sa'ma nayí sáva stúvi ya kúkuéká ini' re', jee kue'e' ví'í tiempú' niyo tunkuéká ini' re' ya ni'i' se'ya re'. ³⁵ Jee ntáká rá se'ya yí' re' jín rá se'ya sí'í re'

nkuini ráa nasa'á va'a ráa ini' re', soo ntuví nkuíni re' nuva'a ini' re', chisa' nkachi' re':

“Koo tunkuéká ini' ni' jie'e' se'ya ni' nekua' kî'in' ni' nutútú ni' jín re' nteñu rá ní'i.”

³⁶ Jee nuun' ñuun' Egipto, jee rá ñivi tata' ichiyúkún' Madián nxikó ráa José nuun' ñin tee naní Potifar ya kúvi capitán tátúní' yósó' nuun' rá ñivi jiátíñú Faraón ráa, ya kúvi tee tátúní' ñuun' Egipto.

Judá jín Tamar

38 ¹ Jee tiempú' yukuán, Judá nkusín re' nuun' rá ñani' re' jee kua'an' re' kinoo re' ve'i ñin tee naní Hirá, ya kúvi tee ñuun' Adulam. ² Jee yukuán nini' Judá se'ya sí'í ñin tee ñuun' Canaán ya naní Súa, jee ntana'á Judá jín ña'an vá jee nkixi' re' jín ña, ³ Jee nnanise'ya ña jee niyo ñin se'ya yí'í ráa, jee nsikúnání ráa maa Er. ⁴ Jee tukuni nnanise'ya ña jee niyo inka ka' se'ya yí'í ráa, ya nsikúnání ráa maa Onán. ⁵ Jee tukuni niyo inka ka' se'ya yí'í ráa, ya nsikúnání ráa maa Sela, ya nsikáku ña maa sáa néé' Judá ñuun' Quezib.

⁶ Jee nstáná'á Judá Er, ya kúvi se'ya yí'í ña'nu re', jín ñin ña'an ya naní Tamar. ⁷ Soo jíní' Ito'o'-ó Ndiosí' ya niva'a Er, ya kúvi se'ya yí'í ña'nu Judá, jee nsa'á Ito'o'-ó ya kúvi'-i. ⁸ Saájee nkachi' Judá nuun' se'ya yí'í re' Onán:

—Kikusú' nú jín ñasí'í ñani' nú ya nkinoo ná'ví jee su'va sikúnkuvi nú jín ñujiín' ya íyó sa'á nú, sáva sikíkoo nú se'ya ichiyúkún' ya kúvi ñani' nú —nkachi' Judá nuun' Onán.

⁹ Soo jíní' Onán ya se'ya re' ya koo-o nkúvi kuvi-i kuéntá' se'ya maaré'. Saáva sáá nkixi' re' jín ña'an ná'ví ya kúvi ñasí'í ñani' re' vá, jee ñati re' nute yátá' re' nuun' ñu'un, [sáva ntuví kúvi kíkuchiji ña], sáva nkú'va re' ichiyúkún' nuun' ñani' re'. ¹⁰ Jee nkuníní ini' Ito'o' nne'yá re' ya nsa'á-a, jee suni nsa'á re' ya kuvi'-i. ¹¹ Saájee nkachi' Judá nuun' siñú re' Tamar:

—Kinoo ná'ví nú kune'e' nú ve'i tátá' nú nekua' kue'nu se'ya yí' nì', Sela, jee kenta kuiya' re' ya kuvi tana'á re' —nkachi' Judá ya'á sáva ntu suni sanaan' kuvi' Sela kuéntá' nì'i' rá ñani'-i. Jee saáva kuá'an' Tamar kune'e' ña ve'i tátá' ña.

¹² Jee sáá njia'a kue'e' tiempú' jee nì'i' ñasí'í Judá, ya kúvi se'ya Súa. Sáá nnuva'a ini' Judá nuun' tunkuéká ini' re' ya ní'i' ñasí'í re', jee kuá'an' re' ñuun' Timnat, nuun' íñí rá ñivi sété kachi' rá lanchi re'. Jee kutá'an' Hirá jín re', ya ká'an' mani jín re', ya kúvi tee ñuun' Adulam. ¹³ Jee nkachi' ñivi nuun' Tamar:

—Kuni' chi táchiso nú kuá'an' re' nuun' ñuun' Timnat kuaseté re' rá lanchi re'.

¹⁴ Jee ntava' ña sa'ma ñú'ún ña ya stúvi-i ya nkinoo ná'ví ña, jee nñaku'un ña inka sa'ma jee ñasi' ña yikinúun' ña jín ñin sa'ma, jee ñakunee' ña yu'ú nuun' kivi' rá ñivi nuun' ñuun' Enaim, ya káá ichi nuun' kuá'an' ñuun' Timnat. Jee nsa'á ña ya'á su'va chi nini' ña ya ña'nu Sela, jee ni ntiá'an stáná'á Judá ña jín Sela. ¹⁵ Jee sáá nini' Judá ña, jee nka'vi ini' re' ya kúvi ña ñin rá ña'an sí'í ini' ya xíkó ña

maáña nuun' rá tee, chi jie'e' nika' ñasi' ña yikinúun'
ña. ¹⁶ Saájee nkusín re' yuíchí sáva kikuyatin re'
nuun' ña, jee nkachi' re' nuun' ña:

—¿Taji nú maánú nune'én ni' jín no'ó?

—nkachi' re' nuun' ña soo ni nsá' jíní' re' ya sianú re'
ví ña.

Jee nñaxiníko ña nuun' re':

—¿Ná kúvi ya taji nú jie'e' ya kava ni' jín nú?

—nkachi' ña nuun' re'.

¹⁷ Jee nñaxiníko re':

—Tají ni' iin lítú lúlí nuun' nú ya kúvi iin rá lítú
ni' —nkachi' Judá.

Jee nkachi' ña:

—Kuvi, retú taji nú iin nantíñú maánú nuun' ni'
ya kuvi kuéntá' iin ya náá' nekua' tají nú lítú kiji
nuun' ni' —nkachi' ña.

¹⁸ Saájee nkachi' Judá:

—¿Ná kúvi ya taji ni' nuun' nú ya kuvi-i ya
náá'? —nkachi' Judá.

Saájee nñaxiníko ña:

—Taji seyú' nú, jín yo'o yú've' yí'í seyú' nú ya
nítakaa sukun' nú, jín karútí' ya ína'á nú nuun' ni'
—nkachi' ña.

Saájee njia'a Judá rá nantíñú vá nuun' ña jee
nkusikí re' jín ña. Jee ñakuchiji ña nsá'á re'. ¹⁹ Jee
kuíre nñakoo Tamar jee kuá'an' ña, jee nxitá ña sa'ma
ñásí' yikinúun' ña, jee nñaku'un tuku ña sa'ma ñu'un

ña ya stúvi-i ya nkinoo ná'ví ña. ²⁰ Jee kuíre nchúichí Judá lítú lúlí jín tee ñuun' Adulam vá ya ká'án' mani jín re', sáva naku'va ña'an vá rá nantíñú nxinoo Judá nuun' ña, soo ntuví nñani'in' tee vá ña. ²¹ Saájee nīkatu'ún re' rá tee ñuun' yukuán:

—¿Né nú' íñí ña'an ya xíkó ña maáña núné'én ña jín rá tee ya íñí-i yu'ú ichi ñuun' Enaim? —nkachi' re' nuun' rá tee vá.

Jee nñaxiníko raa:

—Ntuví íñí ni ñin ña'an ya'á ya xíkó ña maáña kúsíkí ini' ña jín rá tee —nkachi' raa nuun' re'.

²² Saájee nñikó re' kuano'on' re' nuun' Judá, jee nkachi' re':

—Ntuví nñani'in' nī' ña'an vá, jee suni rá tee ñuun' yukuán nkachi' raa ya ntuví íñí ñin ña'an ya xíkó ña maáña kúsíkí ini' ña jín rá tee yukuán —nkachi' re' nuun' Judá.

²³ Saájee nkachi' Judá:

—Nkínóo ña jín rá nantíñú nī', sáva nkuníichi' rá ñivi kune'yá raa yó, soo ví ka' chi ntají nī' lítú lúlí ya'á nuun' ña jee ntuví nñani'in' nú ña —nkachi' Judá.

²⁴ Jee sáa njia'a yatin unī' yoo', jee njia'a rá ñivi tu'un nuun' Judá:

—Nxíko siánú nú, Tamar, maáña nkusíkí ini' ña jín inka tee jee ntañú'ún nékue'í' ña —nkachi' raa nuun' Judá.

Jee ntatúní' Judá:

—jTava' rán ña jee teñu'un' rán ña!
—nkachi' re'.

²⁵ Soo sáá táv'á' raa ña chíké'i, jee ntaji ña raa kikachi' raa nuun' táchiso ña:

“Ito'o' rá nantíñú ya'á ví tee ya nsá'á ñúchíji nì'.
Kune'yá nú jee kuni' nú né ìin nantíñú ví seyú' ya'á,
jín yo'o yú've' ya'á yí'í seyú' vá, jín karútí' ya'á”,
nkachi' ña.

²⁶ Saájee sáá nnaḡkuni' Judá rá nantíñú vá, jee nkachi' re':

“Naá' ká' kúvi ña nsú ká' nu'u' chi ntuví
nxítáná'á nì' ña jín se'ya yí'í nì', Sela”, nkachi' re'.

Jee ni ìin ichi ká' ntuví nkíxí' re' jín ña.

²⁷ Jee tiempú' káku se'ya Tamar, jee ñú'ún kuatí'
ini' ña. ²⁸ Jee maa hora káku se'ya ña, jee ìin rá
nchíkín vá ntava'-a na'á-a. Saájee ña'an ya íxtá'ví'-i
se'ya Tamar vá ni'ni' ña ìin yu've' kué'é sukun' na'á
nchíkín vá, jee nkachi' ña:

“Nchíkín ya'á xí'na-a ká' nkene”, nkachi' ña.

²⁹ Soo nnaḡtuvi' tuku nchíkín vá na'á-a, jee xí'na
ká' ñani'-i nkene, saáva ña'an ya íxtá'ví' nchíkín vá
nsíkúnání ña maa Fares, chi nkachi' ña:

“Naḡkuá' nsá'á ká' nó jee nkuví nnine nú jee
nkaku nú”, nkachi' ña nuun' nchíkín vá.

³⁰ Jee kuíre nkene ñani' re', ya nú'ní' yu've'
kué'é sukun' na'á-a, jee nsíkúnání ña maa Zara.

José jín ñasí'í Potifar

39 ¹ Jee sáá kuá'an' ráa jín José nuun' ñuun' Egipto, jee ñin tee ñuun' Egipto, naní Potifar, nke'en re' José nuun' rá ñivi ichiyúkún' Ismael ya rá kuá'an' jín José nuun' ñuun' yukuán. Jee Potifar kúvi re' capitán tátúní' yósó' nuun' rá ñivi jíatínú Faraón ráa, ya kúvi tee tátúní' ñuun' Egipto.

² Jee íyó Ito'o' Ndiosí' jín José, jee saáva nkene va'a ni'i ya nsa'á re' jee néé' re' ve'i ito'o' re' Potifar, tee ñuun' Egipto. ³ Jee nini' ito'o' Potifar José ya íyó Ito'o' Ndiosí' jín José, jín ya kéne va'a ntaká ya sá'á José nsa'á Ito'o' Ndiosí'. ⁴ Jee nkunéí José ni'in' re' ya maní' ini' ito'o' re', Potifar, nne'yá-a re', jee nsatínú re' nuun' ito'o' re' jee ñani ito'o' re' maaré' ya kuneen kuéntá' re' ve'i ito'o' re', jee nxinóo ito'o' re' ni'i ya kúm-i xintín re'. ⁵ Jee ne kivi' sáá ñani Potifar José ya kuneen kuéntá' José ve'i re' jín ni'i ya kúmí re', jee Ito'o' Ndiosí' nsa'á ví'í ya vá'a nuun' ve'i Potifar jín rá tátá' sá'á re' káá nuun' ku'ú' jie'e' José. ⁶ Jee nxinóo re' ni'i ya kúmí re' xintín José, jee ni ntuná' nani'vi' ka' ini' re' jie'e' rá nantínú re', kuachi jie'e' ya yájí' re' ni.

Jee vii' íyó José jee ñunkúún túvi re'. ⁷ Jee sáá njiá'a yaku' tiempú' jee ñasí'í ito'o' José chi nchunuun' ña re', jee nkachi' ña nuun' José:

—Kava kusu' nú jín nu'u' —nkachi' ña nuun' José.

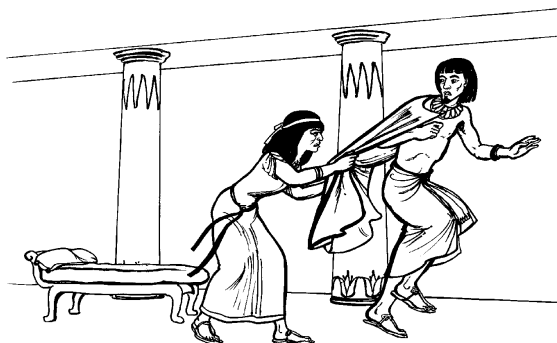
⁸ Soo ntu njiá'ayu'ú re' sa'á maa, jee nkachi' re' nuun' ñasí'í ito'o' re' vá:

—Teso'o nú, ito'o' ni' nxinóo re' xintíín ni ni'i ya kúmí re', jee ni ya íyó ni' ya'á, jee ntuví íyó re' ya nani'vi' ini' re' jie'e' rá nantíínú íyó ve'i re'. ⁹ Jee ni ntuví ne íyó inka ka' ñivi ya kúñá'nú ka' nsú ka' nu'u' ini' ve'i ya'á. Jee ni ntuná' kúsá'án re' ni iin nantíínú nuun' ni', chi kuachi no'ó ni, chi ñasí'í re' kúvi nú. ¿Naja kúvi sa'á nu'u' iin ya máa nivá'a, jee sa'á ni' kuachi nuun' Ndiosí' rúja? —nkachi' José nuun' ña.

¹⁰ Jee súnika' nkachi' ña su'va nuun' José ta kivi' ta kivi' soo ntuví sa'á re' kuéntá' nuun' ká'án' ña jee ntu ñákava re' kusu' re' jín ña, ni ya kutá'án re' jín ña. ¹¹ Jee iin kivi' nkivi' José ini' ve'i sáva sa'á re' rá tiñu íyó sa'á re', soo ni ntuví ni iin ñivi sátíínú ini' ve'i hora yukuán, ¹² jee ntiin ña sa'ma José jee nkachi' ña nuun' re':

—Kava jín ni' —nkachi' ña nuun' José.

Soo jínu re' nkene re' jee nxinóo re' sa'ma re' xintíín ña. ¹³ Jee sáá nini' ña ya sáá nkene re' chíké'i jee nxinóo re' sa'ma re' xintíín ña, ¹⁴ jee nkana ña rá musú' ya sátíínú ve'i vá jee nkachi' ña nuun' raa:

—Kune'yá rán, ya yíí nì' nkinaka re' nuun'-órán ìin tee hebreo^u ya vitan jee kásikí' re' jie'e'-ó, chi nkivi re' tiin xeen' re' nu'u', soo nkanajíin nì'in víí nì',¹⁵ jee sáá nteso'o re' ya nkanajíin nì'in nasíkuiti' nì' jín nì'i kuiti' fuersá' nì', jee jínu re' nkene re' chíké'i jee ne nxinóo re' sa'ma re' ya'á.

¹⁶ Jee kuíre nchisó ña sa'ma José xiín ña nekua' nmenta ito'o' José ve'i. ¹⁷ Saájee [ìin nuun' ni] nnakani ña nuun' yíí ña rá tu'un ya'á:

—Tee hebreo ya kúvi musú' ya nke'en nú ya nkinaka nú nuun' rán' nkiji re' nuun' nu'u' sáva tiin xeen' re' nu'u'. ¹⁸ Soo sáá nkanajíin nì'in nasíkuiti' nì' jín nì'i fuersá' nì', jee nxinóo re' sa'ma re' xiín nì' ya'á, jee jínu re' nkene re' chíké'i. ¹⁹ Jee su'va nsa'á musú' nke'en nú jín nu'u' —nkachi' ña nuun' yíí ña.

Jee ito'o' José vá nkiti' víí ini' re' sáá nteso'o re' rá tu'un ya nakani ñasí'í re' nuun' re'. ²⁰ Saájee ito'o' José vá ntiin re' José jee ntátúní' re' ya chí'i ráa José ini' vekaa nuun' yí'í rá ñivi ya chí'i Faraón ini' vekaa vá. Faraón kúvi tee tátúní' ñu'un Egipto. Jee yí'í José ini' vekaa yukuán.

²¹ Soo niyo Ito'o' Ndiosí' jín José, jee niyo ná'ví ini' re' nne'yá re' maa, chi nsa'á re' ya nì'in' José ya mání' ini' tee yósó' nuun' ya tátúní' vekaa vá. ²² Jee tee yósó' nuun' vekaa vá nchi'i re' nì'i rá ñivi yí'í vekaa xintíin José. Jee José ví ya tátúní' nuun' nì'i ré nákúvi ya sá'á yukuán. ²³ Jee tee ya yósó' tátúní' nuun' vekaa vá ntuví nání'vi' ini'-i nuun' rá tiñu néen

^u 39:14 Ñivi hebreo kúvi rá se'ya ichiyúkún' nkene nuun' ìin tee naní Heber. Suni sukuán versículo 17.

kuéntá' José, chi Ito'o' Ndiosí' íyó jín José, jee sá'á Ndiosí' ya ñi'í tiñu sá'á José kéne va'a.

Káchí' José ná kúní' kachi' uvi' ñaní

40 ¹ Sáá njia'a tiempú' ya nkuví ya'á, jee tee ya máá yítíñú chú'un nute nuxi nixi' uva ini' copa ya jí'i tee tátúní' nuun' ñuun' Egipto, jee suni tee ya yítíñú sá'á maa ixtatílá', ntenuun' ráa ito'o' ráa, ya kúvi tee tátúní' nuun' ñuun' Egipto. ² Jee Faraón, ya kúvi tee tátúní', nkiti' ini' re' nne'yá re' ni núví' rá tee ya'á ya jiátíñú re', ya kúvi tee yósó' nuun' rá máá yítíñú chu'un nute nuxi nixi' uva, jín tee ya yósó' nuun' rá máá yítíñú sá'á ixtatílá'. ³ Jee ntají re' ráa ki'in' ráa ini' vekaa nuun' néé' ve'i tee ya kúvi capitán tátúní' yósó' nuun' rá ñivi jiátíñú Faraón jee nchi'i rá soldado rá tee vá ini' vekaa vá, nuun' yí'í José ranika'. ⁴ Jee tee tátúní' ya yósó' nuun' rá soldado ya kúmí vekaa vá ntetíñú re' José ya kuneen kuéntá' rá tee ya'á, jee kue'e' kivi' njia'a ya yí'í ráa ini' vekaa.

⁵ Jee ni núví' rá tee ya yí'í ini' vekaa vá, jín ya yítíñú ráa nuun' tee tátúní' ñuun' Egipto, ya ñin ráa kúvi tee máá yítíñú chú'un nute nuxi nixi' uva ini' copa, jín ya inka kúvi tee ya yítíñú sá'á máá ixtatílá', jee ñin yakuáá' ta ñin ráa ññaní ñin ñaní nuun' ñuma'ná ráa, jee ta nuun' rá ñaní ráa vá íyó ta nuun' ná kúní' kachi' rá ñaní vá. ⁶ Jee yane'en' nkenta José nuun' ráa ya vá né'yá re' ráa, jee nini' re' ya núku'yá' ini' ráa. ⁷ Jee ñikatu'ún re' rá tee vá ya yí'í ráa jín re' ini' vekaa ito'o' ráa ya yítíñú ráa nuun' Faraón:

—¿Na kúvi chi né'yá xí' rán vitan? —nkachi' re' nuun' ráa.

⁸ Jee n̄axiníkó raa n̄un' re':

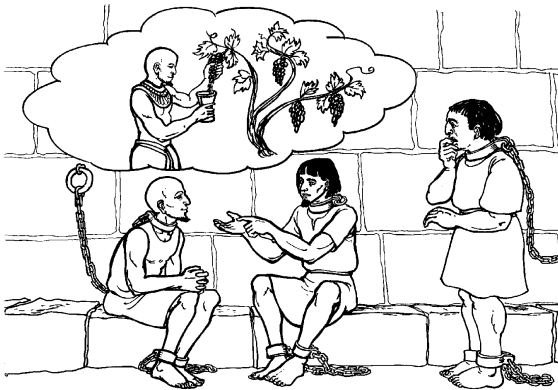
—N̄ñaní rání' ìin n̄ñaní n̄un' ñuma'ná rání' jee ntuví íyó ne ìin vá kachi' n̄un' rán' ná kúní' kachi' ñaní rán' —nkachi' raa n̄un' José.

Saájee nkachi' José n̄un' raa:

—¿Á nsú Ndiosí' ví ya káchí'-i ná kúní' kachi' ya ñaní rán' rúja? Nakani rán' maa n̄un' n̄í' —nkachi' José n̄un' raa.

⁹ Saájee tee ya yósó' n̄un' rá máá yítínú chú'un nute n̄uxi nixi' uva ini' copa n̄akani re' ya n̄ñaní re' n̄un' José jee nkachi' re':

—N̄un' ñuma'ná n̄í' n̄un' ñaní n̄í' nini' n̄í' ìin yutun yokú'ú' uva ¹⁰ ya íyó uní' na'á yokú'ú'-u. Jee yokú'ú' uva vá nene rá na'á-a jee jí'a-a ita', jee rá ita' vá núvi raa noko' uva jee n̄ichi-i. ¹¹ Jee ñú'ún copa Faraón ini' na'á n̄í', jee nt̄in n̄í' rá uva vá jee jí'ni n̄í' raa ini' copa vá. Kuíre nchu'un n̄í' copa vá ini' na'á Faraón —nkachi' re'.

¹² Jee nkachi' José nuun' re':

—Ya'á ví ya kuíni kachi' ñaní nú: rá uní' na'á yokú'ú' vá kúvi ráa uní' kivi'. ¹³ Jee ní kivi' uní' jee xináa Faraón no'ó kuñá'nú nú jee tukuni nakani re' no'ó nuun' tiñu nyítíñú nú, jee naku'va nú copa ini' na'á Faraón, sánikua' nsa'á nú nékúvi, sáá nkuvi nú tee nyoso' nuun' rá máá yítíñú chu'un nute nuxi nixi' uva. ¹⁴ Jee naku'un ini' nú nu'u' sáá kene va'a jín no'ó su'va, jee kuná'ví ini' nú kune'yá nú nu'u', jee kova'a xá ini' nú ka'an' nú jie'e' ni' nuun' Faraón sáva tava' re' nu'u' vekaa ya'á. ¹⁵ Chi nsa'á kuí'ná ráa nu'u' nuun' ñu'un rá ñivi hebreo, jee ntuví íyó ní'in' ni' ya chí'i ráa nu'u' ini' vekaa chi ntuví ná nivá'a nsa'á ni' ya'á —nkachi' José.

¹⁶ Jee tee ya yósó' nuun' rá máá yítíñú sá'á ixtatílá', jee sáá nini' re' ya José njia'a tu'un vá'a ya ná kúní' kachi' ñaní ñanité'án re', jee nkachi' re' nuun' José:

—Jee suni nu'u' chí nñaní ni' jee nini' ni' ya yósó' xini' ni' uní' tiyó tínuvé' ñú'ún ixtatílá' ití' kuíjín. ¹⁷ Jee tiyó tínuvé' yósó' ne nuun' jee ñú'ún nasíkuiti' naja nuun' nijia ixtatílá' yósó' ya vixí' nuun'-u sáva kaji' Faraón maa, soo rá saa' yáji' ráti' ya ñu'un ini' tiyó ya yósó' xini' ni' —nkachi' re'.

¹⁸ Saájee nmaxiníko José, jee nkachi' re':

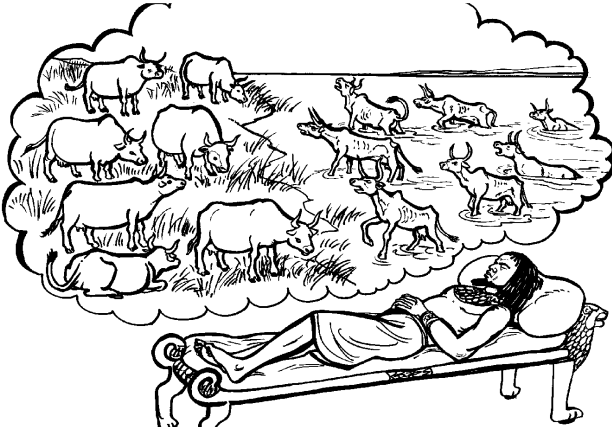
—Ñaní ya nñaní nú kuíni kachi' tu'un ya'á: Rá uní' tiyó vá kúvi ráa uní' kivi', ¹⁹ jee ní kivi' uní' jee Faraón tají kuachi ráa xini' nú jee sa'á re' ya kini ráa yutun no'ó jín ya tekaa ráa no'ó xini' yutun vá, jee

sukuán xináa ráa no'ó jee rá saa' kaji' ráti' kuñu nú
—nkachi' José nuun' re'.

²⁰ Jee kivi' uní' jee kuvi kivi' nainu kuiya'
Faraón, jee nsa'á re' ñin viko ya kúvi jín ntáká rá tee
nísotíñú ya sá'á rá tiñu tátúní' re'. Jee ntají re' ya
tava' rá soldado ni núví' ráa tee vá vekaa, tee nyoso'
nuun' rá máa yítíñú chu'un nute nuxi nixi' uva, jín tee
ya nyoso' nuun' rá máa yítíñú sá'á ixtatílá' sáva kuiñi
ráa ichinúún' rá tee nísotíñú vá. ²¹ Jee tee ya maa
yítíñú chu'un nute nuxi nixi' uva ini' copa jee nnakani
ji' tuku Faraón maa nuun' tiñu sá'á re', jee nnikó tuku
re' nnachu'un re' copa xintíin Faraón. ²² Soo tee ya
yítíñú sá'á maa ixtatílá' vá ntají re' ya tekaa ráa maa
xini' ñin yutun sánikua' ya nkachi' José ya kuíni kachi'
ñaní ráa. ²³ Soo, tee ya yítíñú chú'un nute nuxi nixi'
uva ini' copa ni ntu nnákú'un ini'-i José.

Káchí' José ná kúní' kachi' uvi' rá ñaní Faraón

41 ¹ Njia'a uvi' kuiya' jee ñin kivi', jee Faraón
ñaní re' ya íñi re' yu'ú nute ká'nú naní Nilo,
² jee nini' re' nkene uxa' vaca nuun' nteká'nú máa vii'
maa tíkóó ví ráti', jee yáji' ráti' ku'ú'. ³ Jee nini' re'
yátá ráti' uxa' tuku ka' rá vaca máa íyó ká'ví máa
nnachi ví ráti' nkene ráti' nuun' nute ká'nú vá jee
ñakuiñi ráti' yu'ú nute ká'nú vá yatin nuun' íñi rá
vaca vii' vá. ⁴ Jee kuíre rá vaca ya máa íyó ká'ví máa
nnachi vá nyaji' ráti' rá uxa' vaca ya máa vii' máa
tíkóó vá, kúní' Faraón. Jee nnoto Faraón.

Copyright © Global Recordings Network. Used with permission.

⁵ Soo tukuni nnakusu' Faraón jee tukuni nñani re' nñani uví', ya né'yá re' uxa' rá noo' yoko trigú' jee ne nñuchitú nijia trigú' ini' rá yoko vá jee vii' nasíkuiti' íyó raa, jee jiá'nu raa ñin ni tunoo'. ⁶ Jee yátá rá yoko trigú' vá nkene tuku ka' uxa' rá yoko trigú' ka', nnachi, tichi'ma' jee ne nkayu' raa nsa'á tachi' yí'í ichi ne nuun' kenta nkani'. ⁷ Jee rá yoko trigú' nnachi vá nyaji' raa rá ni uxú' rá yoko trigú' máá vii' máá titi vá, kúni' Faraón. Jee nnoto re', jee nini' re' ya ñin nñani kúvi-i.

⁸ Soo kivi' steñu'ún yane'en' núnini ini' Faraón jee ntaji re' rá tee kana raa kiji ntáká rá tee nijin ini' jín ntáká rá níchi xini' íyó nuun' nuun' Egipto. Jee nnakani Faraón nuun' raa rá nñani nñani re', soo ni ñin raa ni ntuví nkuví kachi' nuun' re' ná kúni' kachi' rá nñani nñani re'. ⁹ Saájee tee ya yósó' nuun' rá máá yftíñú chu'un nute nuxi nixi' uva ini' copa vá nkachi'-i nuun' Faraón:

—Vitan náku'un ini' ni' ya nivá'a nsa'á ni' ¹⁰ Sáa nkiti' ini' nú jín ránu'u' ya sátíñú nūn' nú, jee ntaji nú nu'u' jín tee ya yósó' nūn' rá máá yítíñú sá'á ixtatílá' kua'an' rán' ki'i rán' ini' vekaa capitán tátúni' yósó' nūn' rá ñivi jiátíñú Faraón raa. ¹¹ Jee iin ni yakuáá' maání' jín maaré' ññaní rán' sín sín ñaní ya ta nūn' rá ñaní rán' vá íyó ta nūn' ná kúvi ya kúní' kachi' rá ñaní vá. ¹² Jee suni yukuán yí'í iin tee súchi ya kúvi tee hebreo jín rán', ya kúvi re' musú' ya jiátíñú sain capitán tátúni' ya yósó' nūn' rá ñivi jiátíñú Faraón raa. Jee nñakani rán' ñaní rán' nūn' re' jee nkachi' re' náku'ni' kachi' rá ñaní rán'. ¹³ Jee ñi' nkúvi kuéntá' sánikuá' nkachi' re' nūn' rán'. Jee nu'u' jee nñikó tukuni nūn' tiñu sa'á ni', jee inka ka' chi ntekaa raa maa —nkachi' tee tátúni' ya yoso nūn' rá yítíñú chú'un nute nuxi nixi' copa nūn' Faraón.

¹⁴ Saájee ntaji Faraón kíkana raa José, jee ntañú'ún kuiti' ntava' raa re' ini' vekaa, jee nseté José ixi re', jee nsama re' sa'ma re' jee nkanta re' ichinúun' Faraón. ¹⁵ Jee nkachi' Faraón nūn' José:

—Ññaní ni' iin ññaní nūn' ñuma'ná ni' jee ni ntuné íyó ni iin ñivi ya kúvi kachi' náku'ni' káchí' ñaní ni', soo nteso'o ni' jie'e' no'ó ya sáá teso'o nú iin ññaní jee kúvi káchí' nú náku'ni' kachi' ñaní —nkachi' Faraón nūn' José.

© 1996 David C. Cook

¹⁶ Jee n̄axiní'kó José n̄uun' Faraón:

—Nsú nu'u' ví ya kuvi kachi'. Chisa' Ndiosí' ví ya n̄axiní'kó n̄uun' nú tu'un ya kuvi ya vá'a jín no'ó —nkachi' José.

¹⁷ Jee Faraón nkachi' n̄uun' José:

—N̄uun' ñuma'ná n̄i' n̄ñaní n̄i', ya íñí n̄i' yunúteká'nú naní Nilo, ¹⁸ Jee nini' n̄i' ya n̄uun' nute ká'nú vá nkene uxa' vaca máá tíkóó máá vii', jee yájí' rátí' ku'u'. ¹⁹ Jee nini' n̄i' yátá rátí' nkene tuku inka uxa' ka' rá vaca máá nxii máá íyó ká'ví máá nnachi ví'í ví rátí', ya ni ntiá'an kuni' n̄i' vaca ya íyó ká'ví sukuán n̄uun' ni'i ñuun' Egipto. ²⁰ Jee rá vaca máá nnachi ví'í máá íyó ká'ví, nyaji' rátí' rá xí'na uxa' vaca máá tíkóó vá. ²¹ Soo súnika' ya nyaji' rátí' rá tá'án rátí', soo ntu túvi kuéntá ya nyaji' rátí' rává, chi sáá ni vá máá ká'ví íyó rátí' kuéntá' íyó rátí' nékúvi. Jee nnoto n̄i'.

²² 'Soo tukuni n̄akusu' n̄i', jee tukuni n̄ñaní n̄i' inka ñaní ya né'yá n̄i' uxa' rá noo' yoko trigú' jee n̄ n̄ñuchitú nijia trigú' ini' rá yoko vá jee vii' nasíkuiti' íyó raa, jee jiá'nu raa ñin ni tunoo'. ²³ Jee né'yá n̄i' yátá rá yoko trigú' vá nkene tuku ka' uxa' rá yoko trigú' ka', nnachi, t̄ichi'ma' jee n̄ nkayū' raa nsá'á t̄achí' íchí í'ní v̄ji n̄ n̄uun' kénta n̄kanii'. ²⁴ Jee rá yoko trigú' t̄ichi'ma' vá nyaji' raa ni uxa' rá yoko trigú' íyó máá vii' vá. Jee n̄akani n̄i' rá ya'á n̄uun' rá t̄e nijin ini', soo ni ñin raa ni ntuví nkúvi kachi' ná kúní' kachi' ñaní n̄i' n̄uun' n̄i' —nkachi' Faraón n̄uun' José.

²⁵ Saájee n̄axiní'kó José n̄uun' Faraón:

—Faraón, ni núví' rá ñaní ya níyo nuun' nú kúvi raa ñin ni ñaní ni. Nkachi' yachi' Ndiosí' nuun' nú ná kúvi ya sa'á re'. ²⁶ Jee rá uxá' vaca maa vii' vá kúvi raa uxá' kuiya', jee sunisaá rá uxá' rá yoko trigú' maa vii' vá kúvi raa uxá' kuiya'. Jee ñin ni ñaní kúvi raa. ²⁷ Jee rá uxá' rá vaca nnachi ya íyó ká'ví ya nkene ichi yátá rá inka ka' rá vaca vá suni uxá' kuiya'. Jee sunisaá rá uxá' rá yoko trigú' chi'ma' jee ne nkayú' nsa'á tachi' íchí í'ní váji ne nuun' kénta nkanii', ya'á kúvi uxá' kuiya' ya kutámá ya yájí'.

²⁸ Faraón, kuéntá' sánikuá' tu'un ya nkachi' ni' nuun' nú jee su'va nstúvi Ndiosí' nuun' nú ná kúvi ya sa'á re'. ²⁹ Kiji uxá' kuiya' ya koo nasíkuiti' tátá' sa'á ya yájí' nuun' ni'i ñu'un ñuun' Egipto. ³⁰ Jee kuíre kiji uxá' kuiya' ya koo tama' nasíkuiti' ya yájí'. Jee ni ñin ntuná' vá ku'un ini' ka' ya níyo nasíkuiti' tátá' sa'á ya yájí' nuun' ñu'un ñuun' Egipto kuéntá' nnaan' ini' raa maa, chi tama' vá xináán'-a nuun' ñu'un. ³¹ Jee nsá' kuni' rá ñivi ka' nuun' kue'e' tata' sá'á kuá' níyo ne chíji nékúvi chi koo tama' xéen' kiji ichinúun'. ³² Faraón, ññaní nú ñin ni ñaní uvi' ichi, jee stúvi-i ya nkunaa' ini' Ndiosí' sa'á re' ya'á, jee yachi' ni sa'á re' maa.

³³ Saáva, Faraón, nukú nú ñin tee ñú'un káji ini' ya níchí xíni', jee kani maa koso'-o tatúní'-i nuun' ñu'un ñuun' Egipto. ³⁴ Faraón, sa'á nú ya sa'á re' su'va. Kani re' rá tee ya kunisotíñú raa kuneen kuéntá' raa nuun' ñu'un ñuun', jee nake'en re' jín raa ñin nuun' na'á nuun' ta u'un' nuun' na'á tátá' sa'á ya yájí'. ³⁵ Jee ni'i nuun' na'á ya'á ya yájí' nake'en raa maa rá kuiya' vá'a ya'á ya kiji ichinúun', sáva chu'un

va'a ráa maa rá ñuun' sáni tatúní' nú jee kumí ráa maa. ³⁶ Jee su'va kinoo rá ya'á ku'un va'a-a sáva kaji' rá ñivi ñuun' maa, sáva nkuví' rá ñivi jie'e' soko ni uxá' kuiya' kiji kutámá ya koo nuun' ñuun' Egipto.

José ví tee nísotíñú nuun' ñuun' Egipto

³⁷ Tu'un nkachi' José jee nta'an' ini' Faraón jín rá tee nísotíñú yósó' nuun' rá tiñu máá Faraón

³⁸ Saájee nkachi' Faraón nuun' ráa:

—¿Á kuvi nani'in'-ó inka ka' tee kuéntá' tee ya'á, ya yí'í Tachi' íí' Ndiosí' ini'-i rúja? —nkachi' Faraón nuun' ráa.

³⁹ Jee nkachi' Faraón nuun' José:

—Ndiosí' nsá'á ya kuni' nú ni'i ya'á, saáva ntuví íyó ni ñin ka' tee ñú'un kájí ini' jee níhí xíní' kuéntá' no'ó. ⁴⁰ Koso' nú tatúní' nú vetíñú nì', jee ni'i ñivi rá ñuun' nì' kaníjiá ráa ya tátúní' nú. Jee kuachi nu'u' vá kúñá'nú nì' ka' nsú ká' no'ó chi kúvi nì' tee tátúní' nì' ñuun' Egipto.

⁴¹ Jee nkachi' Faraón nuun' José:

—Kune'yá, kani nì' no'ó ya koso' nú kunisotíñú nú nuun' ni'i ñu'un ñuun' Egipto.

⁴² Jee ntava' Faraón xe'i ñu'un na'á re' ya níso seyú' re' jee nchu'un re' maa na'á José. Kuíre ntatúní' Faraón ya nachu'un ráa sa'ma yu've' vitá máá va'a José jee chu'un ráa ñin siki' oro súkún José ya stúvi ya nísotíñú re'. ⁴³ Jee kuíre nsá'á Faraón ya kaa José ini' karretá' uví' re', jee ntají re' rá tee kuá'án' ichinúún' José jee kanajín ráa nuun' rá ñivi: “¿Nakuñí' ítí rán!”, kachi' ráa. Jee ñani re' José koso'-o

kunisotíñú-u nuun' ni'í ñu'un ñuun' Egipto. ⁴⁴ Jee kuíre nkachi' Faraón nuun' José:

—Súnika' maání' kúvi Faraón, jee ni iin ñivi íyó nuun' ni'í ñu'un Egipto ni iin xintíin jín ni iin jie'e' jee ni nsá' sikántá' raa retú nsú maánú tatúní' nuun' raa.

⁴⁵ Jee nsikúnání Faraón súví José Zafnat-panea, jee nxtáná'á Faraón José jín ña'an naní Asenat, ya kúvi se'ya sí'í Potifera, ya kúvi sutu' nuun' ñuun' On. Jee su'va nísotíñú José nuun' ñuun' Egipto.

⁴⁶ José íñí oko' uji' (30) kuiya' sáá ñanaaka raa re' ichinúún' Faraón, ya tátúní' nuun' rá ñuun' tíin Egipto. Jee sáá nkene José ichinúún' Faraón kuá'an' re' jíkanuun re' nuun' ni'í rá ñuun' Egipto. ⁴⁷ Jee nuun' ñu'un niyo nasíkuiti' tata' sá'á ni uxá' kuiya'. ⁴⁸ Jee nñake'en José iin numi nuun' rá u'un' numi ntáká tata' sá'á niyo nuun' rá ñuun' Egipto ni uxa' rá kuiya' vá, jee nchu'un va'a re' maa nuun' rá ñuun' ká'nú, jee nchu'un va'a re' ini' ta ñuun' tata' sá'á ya

nkene nuun' ñu'un káá ñikótíyú nuun' ñuun' vá. ⁴⁹ Jee José ntaan' tútú re' kue'e' nasíkuiti' nikin tata' kuéntá' retá' kúvi ráa kuéntá' ñuítí ñu'un nuun' yúnteñú'ún. Chi kue'e' nasíkuiti' nikin tata' ví-i, jee saáva nxinóo re' ya chuku'va re' maa, chi ntuví kúvi ka' chuku'va maa.

⁵⁰ Ne ntiá'an ka' kajie'é kuiya' koo tama', jee niyo uvi' se'ya José jín ñasí'í re' Asenat, se'ya sí'í Potifera, sutu' ñuun' On. ⁵¹ Jee se'ya yíí xí'nañú'ún re' nsikúnání re' maa Manasés,^v chi nkachi' re': “Nsa'á Ndiosí' ya nnaan' ini' ni' ni'i tunó'ó nno'o ni' jín ni'i rá tá'án ve'i tátá' ni'”, nkachi' re'. ⁵² Jee nsikúnání re' súví se'ya yíí uvi' re' Efraín,^w chi nkachi' re': “Nsa'á Ndiosí' ya nakune' ví'í ni' nuun' ñuun' nuun' nno'o ni'”, nkachi' re'.

⁵³ Jee ninu ni uxa' rá kuiya' ya niyo ví'í rá tátá' sa'á rá ñuun' Egipto, ⁵⁴ Jee nkajie'é rá uxa' kuiya' koo tama', sánikuá' nkachi' José. Niyo tama' nuun' ni'i rá ñuun' soo nuun' ni'i ñu'un ñuun' Egipto íyó ya kaji'. ⁵⁵ Jee sáá nkajie'é jísoko rá ñivi ñuun' Egipto, jee ña'an' ráa ñakakan' ráa ya kaji' ráa nuun' Faraón. Saájee Faraón nkachi' nuun' ni'i rá ñivi Egipto:

“Kuá'án' rán nuun' José jee sa'á rán ya kachi' re' nuun' rán”, nkachi' Faraón nuun' ráa.

⁵⁶ Sáá niyo tama' nuun' ni'i rá ñuun', jee nsine José ni'i rá yaka' nuun' ñu'un va'a ya kaji', sáva

^v 41:51 Manasés tésó'o kuéntá' ñin tu'un hebreo ya kuíni kachi': xináán ini'.

^w 41:52 Efraín tésó'o kuéntá' ñin tu'un hebreo ya kuíni kachi': uvi' íchí ka' nakune' ni'.

xíkó re' maa nuun' rá ñivi Egipto, chi íyó tama' xéen' nuun' ni'i rá ñuun' tñin Egipto ⁵⁷ Jee vaji ntáká nuun' rá ñivi inka ñuun' nuun' Egipto, sáva ke'en ráa ya kaji' ráa nuun' José, chi íyó tama' xéen' nuun' ni'i rá ñuun' íyó ñiví.

Rá ñani' José kua'an' ráa nuun' ñuun' Egipto

42 ¹ Sáá nkuká'nú ini' Jacob ya ñuun' Egipto íyó nikin ya yájí', jee nkachi' re' nuun' rá se'ya yíí re':

“¿Ná kuvi chi ñíí rán né'yá rán nuun' ñin inka rán rúja?”, ² jee nkachi' re': “Kune'yá, nteso'o ni' ya ñuun' Egipto íyó nikin ya kaji'-ó. Kuá'an rán yukuán jee ke'en rán nikin ya kaji'-o sáva kuvi kuteku'-ó ka' jee nsá' kuvi'-ó”, nkachi' Jacob.

³ Saájee ují' rá ñani' José kua'an' ráa nuun' ñuun' Egipto kua'an' ke'en ráa nikin kaji' ráa. ⁴ Soo se'ya yíí re', Benjamín, ya kuvi ñani' José, jee ntu ntají Jacob maa kī'in'-i jín rá inka ñani'-i, chi nkachi' re' ya nsá' tají re' maa sáva ntu kuno'o-o ñin ya nivá'a. ⁵ Jee kua'an' rá se'ya yíí Israel (Jacob), nteñu rá inka ka' rá ñivi ya suni kua'an' ráa kuake'en ráa, chi nuun' ñu'un Canaán íyó tama'.

⁶ Jee José kúvi re' tee tátúnú' nuun' rá ñuun' tñin Egipto, jee suvire' vá xíkó nikin yájí' nuun' ntáká rá ñivi ya kenta ntáká ichi. Sáá nkenta rá ñani' José jee ñakuñí' ítí ráa nuun' re' ne ñaxin ráa teen' ráa nuun' ñu'un. ⁷ Jee sáá nini' José rá ñani' re' nnakuni' re' ráa, soo nsa'á re' kuéntá' ya ntuví jíní' re' ráa, jee nīkatu'ún ni'in re' ráa:

Illustration by Katie Voigtlander

—¿Né nú' vaji rán? —nkachi' José.

Jee nnaḁiníko ráa nuḁun' re':

—Vaji rán' nuḁun' ñuun' Canaán, vaji ke'en rán' ya kaji' rán' —nkachi' ráa nuḁun' José.

⁸ Jee súnika' nnaḁuni' José rá ñani' re', soo ntuví nnáku'ni' ráa re'. ⁹ Jee nnaḁu'un ini' José rá ñani' re' ya nñani' re' jie'e' ráa jee nkachi' re' nuḁun' ráa:

—Tee nání yu'u' kúvi ráno'ó, jee vaji rán' né'yá rán' ne nú' ntu íyó naja nama rání' maárání' [sáva kúvi kivi rá ñivi ránú yukuán kantá'an ráa jín ránu'u'] —nkachi' José nuḁun' ráa.

¹⁰ Jee nnaḁiníko ráa nuḁun' José:

—jNtúví, kátáta! Kúvi rán' kuéntá' musú' nú, vaji rán' vake'en rán' ya kaji' rán'. ¹¹ Ntáka ránu'u' kúvi rán' se'ya yíi ñin ni tee. Kúvi rán' tee naa', jee ntu kúvi rán' tee nání yu'u'.

¹² Soo nkachi' José nuun' ráa:

—jNtúví! Vaji rán' né'yá rán' ne nuun' ntu íyó naja nama rán' ñu'un rán' —nkachi' José.

¹³ Soo suvi ráa nnaixiníko nuun' José:

—Ránu'u' kúvi rán' kuéntá' musú' nú jee kúvi rán' uxu' uvi' (12) tee xí ñani', se'ya yíi ñin tee ni, jee néé' rán' nuun' ñuun' Canaán. Ñani' lúli rán' ka' nkinoo jín tátá' rán', jee inka ka' ñani' rán' ya ntúví íyó ka' jín rán'.

¹⁴ Soo tukuni nkachi' José nuun' ráa:

—Sánikuá' nkachi' ni' nuun' rán, jtee kúmí yu'u' kúvi rán! ¹⁵ Jee jín ya'á kototúní' ni' ráno'ó: Jee a náá' vá tékú' Faraón jee suni sukuán a náá' sánáa' ni' nuun' tu'un ká'án' ni', ya ni nsá' kene rán ya'á nekua' kiji ñani' lúli rán nuun' ya'á. ¹⁶ Tají rán ñin ráno'ó kike'en ñani' lúli rán. Jee rá inka ráno'ó kinoo rán ki'i rán ini' vekaa. Jee kune'yá ni' jee kuni' ni' retú ya náá' ví tu'un nkachi' rán. Jee retú ntúví ya náá' ví ya nkachi' rán, saájee a náá' vá tékú' Faraón jee suni sukuán a náá' vá sánáa' ni' nuun' tu'un ká'án' ni' ya, jkúvi rán tee ya kúmí yu'u'! —nkachi' José.

¹⁷ Jee nchi'i re' ráa ini' vekaa uní' kivi' ¹⁸ Jee kivi' uní' jee nkachi' José nuun' ráa:

—Núyú'ví ini' ni' Ndiosí'. Jee sa'á rán ya'á jee sikáku rán maárán kuteku' rán. ¹⁹ Retú kúvi nijia rán

© 1996 David C. Cook

tee naa', jee xinóo rán iin rá ñani' rán ini' vekaa, jee rá inka rán kī'in' no'on' rán jín nikin kaji' rá sí'í ve'i rán ya jí'í' ráa soko. ²⁰ Jee kiji rán jín ñani' lúli rán nuun' ni', jee kuni' ni' retú naa' ká'án' rán, jee nkuví' rán —nkachi' José nuun' ráa.

Jee niyo mani' ráa ya nkachi' re'. ²¹ Soo nkachi' rá ñani' re' nuun' iin inka rá tá'án ráa:

—Ya náá' nijia ya íyó siki'-ó jie'e' nsa'á niva'a-ó nuun' ñani'-ó, José, chi nne'yá-ó ya nnukú'yá' ini' re' sáá jíkán' tá'ví'-i nuun'-ó ya kuná'ví ini'-ó maa, soo

ntu nsa'á-ó kuéntá'. Saáva vitan vaji tu'un núku'yá' ya'á nuun'-ó —nkachi' raa.

²² Jee nnaixiníko Rubén nuun' raa:

—¿Á ntu nkachi' ni' nuun' rán ya koto sá'á niva'a rán tee súchí rúja? Soo ntu nsá'á rán kuéntá' nuun' nka'an' ni', jee vitan íyó ni'in'-ó ya nakuni'-ó jie'e' ya ni'i' ñani'-ó —nkachi' Rubén.

²³ Jee ntuví jíní' raa ya jiáku'un ini' José jie'e' ya ká'án' raa, chi nka'an' re' jín ñin tee nákachí' nuun' raa rá ná kúní' kachi' rá tu'un ká'án' re'. ²⁴ Jee nkusín José nuun' raa jee nna'yu' re'. Sáá nníko re' nuun' íñí raa jee nka'an' re' jín raa, jee ntiin re' Simeón jee nsa'á sín re' maa nuun' raa, jee nsa'á re' ya ku'ni' rá musú' re' maa ichinúun' rá ñani' re' ni né'yá jínúun' raa.

²⁵ Jee kuíre ntatúní' re' ya chu'un chitú rá musú' re' nikin ini' kuxtá' rá ñani' re', jín ya naxiníko rá musú' re' xú'ún ta ñin rá ñani' re', jee chu'un raa xú'ún vá ini' ta ñin rá kuxtá' rá ñani' re', jín ya ku'va raa neyu nuun' rá ñani' re' sáva kaji' raa maa ichi kuano'on' raa. Jee su'va nsa'á rá musú' re'. ²⁶ Saájee ntee rá ñani' re' rá kuxtá' nikin yata' rá burrú' raa, jee nkene raa nuun' ñuun' yukuán jee ku'a'an' nno'on' raa.

²⁷ Jee sáá nkenta raa nuun' kinoo raa kusu' raa yakuáá', jee ñin raa nnine yu'ú kuxtá'-a sáva ku'va-a ya kaji' burrú'-u, jee

nini'-i ya ñú'ún xu'ún-u yukuán, yu'ú kuxtá'-a.

²⁸ Saájee nkachi'-i nuun' rá ñani'-i:

—¡Kune'yá rán!, chi nnaixiníko ráa xu'ún ni', jee ya'á ñu'un-u ini' kuxtá' ni' —nkachi'-i.

Jee nkanava ánima' ráa ya máa yu'ví ráa jee ne nkisi ráa, jee nkachi' ñin inka ráa nuun' tá'an ráa:

—¿Ná kúvi ya'á ya nsa'á Ndiosí' jín-ó?
—nkachi' ráa.

²⁹ Jee saá nkenta ráa nuun' néé' tátá' ráa Jacob nuun' ñuun' Canaán, jee nnakani ráa nuun' re' ni'i ya nkuví jín ráa, jee nkachi' ráa nuun' re':

³⁰ —Tee ya tátúní' ya yósó' nuun' rá ñuun' yukuán nka'an' xichi' ví'í re' jín ránu'u', jee nchikuachi re' ránu'u' ya kúvi rán tee nání yu'u' ñu'un re'. ³¹ Soo nkachi' rán' nuun' re' ya kúvi rán' tee naa' jee ntuví kúvi rán' tee nání yu'u' ³² Jee kúvi rán' uxu' uvi' (12) ñani', ya kúvi se'ya yí' ñin ni tee, jee ñin ñani' rán' ya ntuví íyó ka' jín rán', jee ñani' lúlí rán' ka' nkinoo jín tátá' rán' nuun' ñuun' Canaán, nkachi' rání' nuun' re'.

³³ 'Jee nkachi' tee tátúní' rá ñuun' yukuan nuun' rán': “Jín ya'á jee kuni' ni' retú kúvi nijia rán ñivi naa': xinoo rán ñin ñani' rán jín nu'u' jee ku'a'an' rán jín nikin kaji' rá sí'í ve'i rán ya jí'í' ráa soko. ³⁴ Jee kiji rán jín ñani' lúlí rán ka' jee su'va kuká'nú ini' ni' ya ntuví kúvi rán ñivi nání yu'u' jee kúvi rán ñivi naa' jee saájee nataji ni' ñani' rán nuun' rán jee kuvi kaka núne rán nuun' ñuun' ya'á xíko jín ké'en”, nkachi' re' nuun' rán' —nkachi' ráa nuun' tátá' ráa.

³⁵ Jee sáá nkoyo ráa nikin ñu'un ini' rá kuxtá' ráa, jee nini' ráa yá ta ini' kuxtá' ráa ñu'un iin iin ñunu lúlí xu'ún ta iin iin maáráa jee sáá nini' ráa rá ñunu lúlí jín xu'ún vá, jee maáráa jín tátá' ráa nyu'ví.

³⁶ Saájee nkachi' tátá' ráa Jacob nuun' ráa:

—Métú'ún nì' xinóo rán nu'u' jín ni iin se'ya nì'. José ya ntuví re' ka' jín-ó, jee Simeón ntuví re' ka', jee vitan jee, xitá rán Benjamín xintíin nì'! ;Nì'i rá ya'á vaji siki' nì'! —nkachi' re'.

³⁷ Saájee Rubén nkachi' nuun' tátá' re':

—Taji nú Benjamín xintíin nì', jee naxiníko nì' maa nuun' nú. Jee retú ntuví naxiníko nì' maa nuun' nú, jee kuvi ka'ni' nú ni núví' rá se'ya yí nì' —nkachi' Rubén.

³⁸ Soo naxiníko Jacob nuun' Rubén:

—Se'ya yí nì' Benjamín nkí'in' jín rán, chi ñani' re' José nì'i' re', jee métú'ún re' ni ka' kínóo, jee retú ná kúvi yá nivá'a kuno'o re' ichi nuun' kí'in' rán jín re' jee ráno'ó jee sa'á rán kuvi' ni máá tunkuéká ini' nì' yá nyí nì'.

Nnìko ráa kuá'an' ráa jín Benjamín nuun' ñuun' Egipto

43 ¹ Jee xeen' ví'í íyó tama' nuun' ñu'un ñuun'.
² Jee sáá nyaji' ráa nì'i' nikin yá ñake'en ráa nuun' ñuun' Egipto, jee nkachi' tátá' ráa nuun' ráa:

—Níko tuku rán jee kuáké'en rán ntí' ka' yá kaji'-ó —nkachi' re'.

³ Soo nkachi' Judá nuun' re':

—Tee yukuán nxtú'va ñá'nú re' nuun' rán: “Retú nkíji rán jín ñani' lúlí rán ya'á, ni koto kíji rán kune'yá rán nu'u'”, nkachi' re' nuun' rán'. ⁴ Saáva, retú taji nú kị'in' re' jín rán', jee kị'in' rán' kike'en rán' nikin kaji'-ó. ⁵ Soo retú ntájí nú kị'in' re', jee nsá' kị'in' rán', chi tee yukuán nkachi' re' nuun' rán': “Retú nkíji rán ya'á jín ñani' lúlí rán, koto kiji rán kine'yá rán nuun' nu'u'”, nkachi' tee vá —nkachi' Judá.

⁶ Saájee nkachi' Israel (Jacob):

—¿Ná kuvi chi nsa'á ví'í rán ya nivá'a nuun' nu'u', ya nkachi' rán nuun' tee vá ya íyó inka ka' ñani' rán? —nkachi' re' nuun' ráa.

⁷ Jee nñaxiníko ráa:

—Saáchi nịkatu'ún ví'í tee vá ránu'u' jie'e' rán' jín rá sí'í ve'i rán'. Jee nkachi'-i nuun' rání': “¿Á tékú' ii' tátá' rán? ¿Á íyó inka ka' ñani' rán?”, nkachi' re' nuun' rán'. Jee nñaxiníko rán' sáni rá tu'un nịkatu'ún re' ránu'u'. ¿Naja ni vá kuvi kuká'nú ini' rán' ya kachi' re' ya íyó kiji rán' jín ñani' rán' rúja? —nkachi' ráa.

⁸ Saájee tukuni nkachi' Judá nuun' tátá' re' Israel (Jacob):

—Taji tee súchí kị'in' jín nu'u', sáva kuvi kechí rán' kị'in' rán' sáva kuteku'-ó ka', jee nkuví'-ó, ni ránu'u', ni no'ó, ni rá se'ya rání'. ⁹ Nu'u' sịkị' nị' kúvi re', jee nuun' nu'u' nakan' nú kuéntá' ré na nó'o re'. Retú ntuví nataji nị' re' nuun' nú, jee maání' koo sịkị' ichinúún' nú nñnkání. ¹⁰ Jee retán' ntuví nkúkáiin ví'í

ini'-ó ya'á, jee ya ña'an' rán' jee ya nniiji rán' uvi' íchí nékúvi —nkachi' Judá.

¹¹ Saájee tátá' ráa Israel (Jacob) nñaxiníko nuun' ráa:

—Retú sukuán íyó sa'á-ó, jee sa'á rán ya'á: Kì'in' rán jín rá nantíñú máa va'a ka' íyó nuun' ñu'un ya'á, chu'un rán maa ini' rá kuxtá' sáva sikúta'vi' rán nuun' tee vá ñin ta'vi' lúfí. Kì'in' rán jín ntí' sujie jíá'án' vixi' naní bálsamo, jín nuxi, jín nute jíá'án' vixi', jín sujie jíá'án' vixi' ya naní mirra, jín rá nuece naní pistacho, jín rá nuece naní almendra. ¹² Jee suni kuá'án' rán jín uvi' íchí ka' xu'ún, ya nñataji ráa nuun' rán ini' yu'ú kuxtá', chí sanaan' jee nkuví ñin tusanaan'. ¹³ Jee ke'en rán ñani' rán jee kuá'an' tuku rán kine'yá rán tee vá. ¹⁴ Jee máa Ndiosí', ya níso re' ni' ntántúní' fuersá' íí', na ka' sa'á re' ya kuná'ví ini' tee vá kune'yá-a ráno'ó, sáva nakani núne-e inka ñani' rán Simeón jín Benjamín. Jee ré sukuíta ni' rá se'ya ni', saájee su'va sukuíta ni' rá se'ya ni' rúja.

¹⁵ Jee nke'en rá tee vá rá nantíñú ya kuvi ta'vi', jín uvi' íchí ka' kue'e' xu'ún jín Benjamín jee nkechí ráa kuá'an' ráa nuun' ñu'un Egipto. Jee nkenta ráa ichinúún' José. ¹⁶ Jee nini' José ya Benjamín kútá'án' jín ráa, jee nkachi' José nuun' tee kúvi musú' re' ya néen kuéntá' ve'i re':

—Kuá'án' jín rá tee ya'á ve'i ni'. Jee ka'ni' ñin sana' jee sa'á stákoo maa, chí kaji' rá tee ya'á jín nu'u' sava nuví vitan —nkachi' José.

¹⁷ Jee nsá'á tee vá sánikuá' nkachi' José, jee kuá'an' re' jín rá tee vá ve'i José. ¹⁸ Jee nyu'ví ráa sáá

kuə'an' musú' vá jín raa ve'i José, jee nkachi' iin inka raa:

—Vaji raa jín-ó ya'á jie'e' xü'ún ya nnaixiníko raa nuun'-ó sáa nkiji-ó ne xí'na, saáva kiji raa sikí'-ó jee tiin raa yó sáva sa'á raa ya kuvi-ó musú' ke'en ki'i-ó xintíin tee vá jín ya tiin re' rá burrú'-ó —nkachi' raa.

¹⁹ Jee sáa nkenta raa yuvé'í jee ñakuyatin raa nuun' musú' vá ya néen kuéntá' ve'i José sáva ka'an' raa jín re'. ²⁰ Jee nkachi' raa:

—Kuneká'nú xá ini' nú tátá', xí'na íchí nkiji nijia rání' nkíke'en rán' ya kaji' rán', ²¹ soo sáa nkenta rán' nuun' kinoo rán' kusu' rán' yakuáá', jee nnine rán' rá kuxtá' rán', jee nini' rán' ni'i xü'ún ta iin rán' ñú'ún-u yu'ú kuxtá' ta iin rání' jee vitan jee vaji rán' jín-i sáva naxiníko rán' maa. ²² Jee suni vaji rán' ka' jín xü'ún sáva ke'en rán' nikin kaji' rán'. Jee ntu jíní' rán' né iin nchu'un xü'ún rán' ini' rá kuxtá' —nkachi' raa.

²³ Jee nnaixiníko re' nuun' raa:

—Koto náni'vi' ini' rán, koto yú'ví rán, chi Ndiosí' rán ya kúvi Ndiosí' tátá' rán kúvi ya nchu'un re' ta'vi' ini' rá kuxtá' rán, chi ntiin ni' xü'ún ya nchunáán rán —nkachi' musú' vá nuun' raa.

Jee ntava' musú' vá Simeón jee kuə'an'-a jín re' nuun' íñí raa. ²⁴ Jee kuíre kuə'an'-a jín raa ve'i José, jee njia'a-a nute nuun' raa sáva nakete raa rá jie'e' raa, jee suni njia'a ya kaji' rá burrú' raa. ²⁵ Jee nsá'á stákoo raa rá nantíñú ya kúvi ta'vi' nekuə' kenta José sava nuví, chi nteso'o raa ya yukuan kaji' raa.

²⁶ Jee sáá nventa José ve'i re', jee nkivi ráa jín rá nantínú ya kúvi ta'vi' jee njia'a ráa maa nuun' re', jee ñakuñi' íti ráa nuun' re' ne ñaxin ráa nuun' ráa ne nuun' ñu'ún.

²⁷ Jee níkatu'ún re' ráa nasa nó'o ráa, jee suni níkatu'ún re':

—¿Á íyó va'a tátá' rán, tee ña'nu jie'e' ya nkachi' rán nuun' ni'? ¿Á tékú' ii' re' ka'? —nkachi' José.

²⁸ Jee nkachi' ráa:

—Íyó va'a tátá' rán', ya kúvi kuéntá' musú' nú. Jee tékú' ii' re' —nkachi' ráa nuun' José, jee nñasa'a nei ráa maáraa nuun' José jee nsa'a ñá'nú ráa nuun' re'.

²⁹ Jee nñakune'yá re' jee nini' re' Benjamín, ñani' máá maaré' ya kúvi se'ya máá náná' maaré', jee nkachi' re':

—¿Á ya'a ví ñani' lúlí rán, jie'e' ya nkachi' rán nuun' ni'? —jee nkachi' re' nuun' Benjamín—. Na ka' koo ya mání' ini' Ndiosí' kune'yá re' no'ó, se'ya maání' —nkachi' José.

³⁰ Jee numíji'í' nkene re' yukuán, chi nñusúchí nasfkuiti' ini' re' ya nini' re' ñani' re', jee nñanukú re' nuun' kuna'yu' re', jee nkivi re' ini' ñin ve'i nuun' kixí'

© 1996 David C. Cook

re', jee yukuán nna'yu' re'. ³¹ Jee kuíre nnakete re' nuun' re' jee nchuneí ví'í re' ini' re', jee nkene re', jee nkachi' re' nuun' rá musú':

“Chu'un rán neyu”, nkachi' José.

© 1996 David C. Cook

³² Jee nchu'un sín raa neyu ya kaji' José nuun' inka mesa, jee nuun' rá ñani' re' nchisó sín raa neyu ya kaji' rá vá nuun' inka mesa, jee nchisó sín raa ya kaji' rá ñivi Egipto ya nyaji' jín José nuun' inka mesa, chi ntu kúvi kaji' nkaa rá ñivi ñuun' Egipto jín rá ñivi hebero, chi ya kákini kúvi nuun' rá ñivi Egipto ya kaji' raa jín rá ñivi hebreo. ³³ Jee ñakunee' rá ñani' José ichinúún' re' sánikua' nkachi' re', jie'e' sánikua' kuiya' raa ne ya nyii ka' jín ne lúlí ka', jee tíví nasíkuiti' xini' raa ya sá'á José jee né'yá raa nuun' iin inka tá'án raa. ³⁴ Jee ne nuun' mesa maaré' njia'a ya kaji' ta iin raa, jee nuun' Benjamín njia'a kue'e' ví'í ka' kaji' re', chi njia'a ya kaji'-i u'un' íchí ka' nsú ká' rá inka ka'. Jee ni'i nkaa raa jín re' jee nnusii' ví'í ini' raa jín re'.

Copa José

44 ¹ Jee ntatúní' José nuun' musú' re' ya néen kuéntá' ve'i re':

—Chu'un chitú nú kuxtá' rá tee ya'á jín ni'i nikin ya kuvi kita'an' ku'un ini' kuxtá' raa, jee chu'un xu'ún ta iin raa yu'ú rá ta nuun' kuxtá' ta iin raa. ² Jee copa ni', ya kúvi copa kaa ku'jín naní plata, jee chu'un nú maa yu'ú kuxtá' ñani' lúlí raa, jín xu'ún ya nchunáan nuun' nikin re' —nkachi' José. Jee musú' vá nsa'á-a ya ntatúní' José nuun'-u.

³ Jín nuva xí'nañú'ún nkani' ya ntúun' yane'en', jee nñachuichí José ya k'i'in' raa jín burrú' raa. ⁴ Jee nkene raa ñuun' vá, jee ni ntiá'an ka' ku'ká ví'í raa ku'a'an' raa, jee nkachi' José nuun' musú' re':

—Kuá'an kunikin' nú rá tee vá, jee sáa kita'an' nuun' raa jee kachi' nú nuun' raa: “¿Nā kuvi chi nñachunáan rán ya nivá'a nuun' ya vá'a? ¿Nā kuvi chi nsa'á ku'ná rán copa plata ni'? ⁵ ¿Á nsú copa jí'i Ito'o' ni' jee jiátíñú re' maa sáva kachi' re' rá nijin ini' re' rúja? ¿Niva'a ví'í sá'á rán!”, kachi' nú nuun' raa —nkachi' José.

⁶ Jee sáa ñata'an' musú' vá raa, jee nkachi' re' rá tu'un ya'á. ⁷ Jee nñaxiníko raa nuun' re':

—Ito'o' rán', ¿nā kuvi chi ká'an' nú jín rán' sukuán? ¿Ni nsá' sá'á rán' iin tiñu su'va! ⁸ Tiin kuéntá' nú ya xu'ún ya nñani'in' rán' yu'ú rá kuxtá' rán', nkiji rán' jín-i ne ñu'un ñuun' Canaán jee nñaxiníko rán' maa nuun' nú. ¿Nasa kuvi sa'á ku'ná rání' nantíñú yíyá'vi plata áxí oro ve'i Ito'o' nú rúja? ⁹ ¿Ne ni iin

ránu'u', ya kúvi rán' musú' nú, ya nani'in' nú ya kúmí maa, jee nkúví'-i, jee ránu'u' kuvi rán' musú' ke'en kí'i rán' xintíín nú!

¹⁰ Saájee musú' José vá nkachi'-i:

—Vatuni ya kuvi sáni káchí' maarán, soo maaré' ya nani'in' ni' ya kúmí maa, jee kuvi musú' ke'en kí'i re' xintíín ni', jee rá inka ka' ráno'ó kinoo núne síkí' ráa —nkachi' musú' vá.

¹¹ Saájee numíji'í' nxinúun ta iin ráa rá kuxtá' ráa nuun' ñu'ún, jee nnine ta iin ráa yu'ú kuxtá' ráa.

¹² Jee nñanukú re' ini' ta iin, iin kuxtá', jee nkajié'é nñanukú-u ne ini' kuxtá' ñani' ña'nu ráa ka' jín ne kuxtá' ñani' lúlí' ráa ka', jee nñani'in'-i copa ini' kuxtá' Benjamín. ¹³ Saájee nñatá ráa sa'ma ráa kuéntá' iin seña ya kúkuéká ini' ráa, jee nñatee ta iin ráa ñunu kuxtá' ráa yata' rá burrú' ráa, jee nnikó ráa nuun' ñuun' vá.

© 1996 David C. Cook

¹⁴ Jee nkenta Judá jín rá ñani' re' ve'i José, jee néé' ii' José yukuán, jee ñakuñi' ítí ráa ñaxin ráa

nụn' ráa nụn' ñu'ún ichinúún' José. ¹⁵ Jee nkachi'
José nụn' ráa:

—¿Ná kúvi ya nsa'á rán? ¿Á ntuví jíní' rán ya iin
tee kuéntá' nu'u' nijin ini' rúja? —nkachi' José.

¹⁶ Jee nñaxiníko Judá:

—¿Ná kúvi ya íyó naxiníko rání' nụn' nú, ito'o'
nị'? ¿Ná kúvi ya íyó kachi' rán' nụn' nú? ¿Nasa kuvi
xtúvi rán' ya ntuví siki' rán'? Ndiosi' nñani'in' kuachi
siki' rání', ya kúvi rán' musú' nú, jee ya'á íyó rán' jín
maaré' ya nñani'in' rání' ya kumí copa nú sáva kuvi
nkáá rání' musú' ke'en kị'i rán' xintíin nú —nkachi'
Judá nụn' José.

¹⁷ Soo nkachi' José:

—Ni ntuví chi maá tee ya'á ya nñani'in' rání' ya
nkumí copa vá kuvi musú' nị' ya kị'i re' xintíin nị'.
Jee ráno'ó níko va'a rán kino'on' rán nụn' tátá' rán.

Jíkán' tá'ví' Judá jie'e' Benjamín

¹⁸ Saájee
ñakuyatin Judá
nụn' José jee
nkachi'-i:

—Kúvi nị'
musú' nú. Jíkán'
tá'ví' nị' nụn' nú,
ito'o' nị', ya koo
mání' ini' nú taji nú
ya nu'u' kachi' nị'
nụn' nú iin tu'un
nụn' nú, ito'o' nị'.

Kova'a xá ini' nú koto kítí' ini' nú jín nu'u', ya kúvi nì' musú' nú. Maánú kúñá'nú nasíkuiti' kuéntá' kúñá'nú maá Faraón. ¹⁹ Jee maánú, ito'o' nì', nìkatu'ún nú ránu'u' “¿Á íyó tátá' rán áxí inka ka' ñani' rán?” ²⁰ Jee nnaxiní'kó rán' nuun' nú, ito'o' nì' ya: “Íyó tátá' rán' ya nkuñá'nú re' jín ñin se'ya súchí re' ka' ya nkaku sáa ya nkuñá'nú re'. Jee ñani' tee súchí vá nì'i'-i, jee métú'ún ka' ví se'ya ya kinoo nuun' náná' raa. Jee ñúnúun' ví'í tátá' rán' maa.” ²¹ Saájee, ránu'u' ya kúvi rán' musú' nú chi, nkachi' nú nuun' rán' ya: “Kiji rán jín-i nuun' nì', sáva kune'yá jínúun' nì' maa.” ²² Jee nkachi' rán' nuun' nú, ito'o' nì', ya: “Ntu kúvi xinoo tee súchí vá tátá'-a, chi retú xinoo-o tátá'-a jee kuvi' tátá'-a.” ²³ Soo nkachi' nú nuun' ránu'u', ya kúvi rán' musú' nú, ya: “retú ntuví vaji ñani' súchí rán jín ráno'ó, koto kiji tuku rán ka' kune'yá rán nu'u'.”

²⁴ Jee sáa nní'kó rán' nuun' tátá' rán', jee nnakani rán' nì'i tu'un ya nkachi' nú nuun' rán'.

²⁵ Jee kuíre nkachi' tátá' rán' nuun' rání': “Nikó tuku rán kike'en rán ntí' ka' ya kaji'-ó”, nkachi' re'. ²⁶ Soo nkachi' rán' nuun' re': “Nkúvi kè'in' rání' yukuán, soo retú kè'in' ñani' súchí rán' jín ránu'u', jee kè'in' rán', chi nkúvi kè'in' rán' kine'yá rán' tee vá, retú nkútá'án ñani' súchí rán' jín rán'. ²⁷ Jee tátá' nì', ya kúvi kuéntá' musú' nú, jee nkachi' re' nuun' rání': “Ráno'ó jíní' rán ya nsta'ví' ñasí'í nì' uvi' se'ya nì' jín ña. ²⁸ Jee ñin rá se'ya nì' vá kuá'an'-a. Jee ká'vi ini' nì' ya naa' nijia ya ñin kiti yúkú xéén' nsa'á li'i' tì' maa, jee ne saájee ni ntiá'an kuni' nì' maa. ²⁹ Jee retú suni xitá rán nuun' nu'u' se'ya yí' nì' ya'á, jee retú íyó ná

kúvi ya nivá'a kuno'o-o, jee sa'á rán ya nu'u' ya nyii ni' ya kuvi' ni' tunkuéká ini'.”

³⁰ Saáva nénuun' tátá' rání' tee súchí vá, jee tékú' re' chi tékú' tee súchí vá chi ñúnúun' ví'í re' maa, jee sáá nikó ni' nuun' tátá' ni', ya kúvi musú' nú, jee retú nkútá'án tee súchí vá jín rání', ³¹ jee sáá kuni' re' ya ntu kútá'án tee súchí vá jín rání', jee kuvi' re'. Jee ránu'u', rá musú' nú, su'va sa'á rán' ya maaré' ya nyii re' ya kuvi' re' tunkuéká ini'. ³² Nu'u', musú' nú, nchisóyu'ú ni' nuun' tátá' ni' ya siki' ni' kúvi tee súchí vá, jee nkachi' ni' ya retú ntuví nataji ni' re' nuun' tátá' ni', jee maání' koo siki' ichinúún' tátá' ni' nínkání, nkachi' ni' nuun' tátá' ni'.

³³ Saáva jíkán' tá'ví' ni' nuun' nú ya koo maní' ini' nú kinoo ni' kuvi ni' musú' ke'en ya kí'í ni' xintíín nú, ito'o' ni', sáva kunasi' ni' nuun' tee súchí vá. Jee ku'va nú ya kí'in' re' jín rá ñani' re'. ³⁴ Chi, ¿naja kuvi nikó ni' nuun' tátá' ni', retú nkí'in' tee súchí jín ni', sáva ntu kuni' ni' ya nivá'a kuno'o tátá' ni' tunkuéká ini'? —nkachi' Judá nuun' José.

Stúvi José né iin kúvi maaré' nuun' rá ñani' re'

45 ¹ Jee ntuví nkúvi ka' chuneí José ini' maaré' ichinúún' ni'í rá ñivi ya íñí raa jín re' ya jíatíínú re', jee nkanajín re':

“¡Kene ntáká rán ya'á!”, nkachi' re'.

Saájee ni iin ka' ñivi ntuví íñí yukuán jín re' sáá nstúvi re' maaré' nuun' rá ñani' re'. ² Saájee nna'yu' ni'in nasíkuiti' re', jee rá ñivi Egipto ya íñí chíké'i

nteso'o ráa maa, jee nteso'o tá'án ve'i Faraón tu'un
jie'e' vá. ³ Jee nkachi' José nuun' rá ñani' re':

—Maání' kúvi José. ¿Á tékú' ii' tátá' ni'?
—nkachi' José.

Soo ntu nkúvi naxiníko rá ñani' re' nuun' re', chi
máa yú'ví nasíkuiti' ráa ya íñi ráa ichinúún' re'. ⁴ Jee
nkachi' José nuun' rá ñani' re':

—Ntañú'ún kikuyatin rán nuun' ni' —nkachi'
José nuun' ráa.

Jee ñakuyatin ráa nuun' re', jee nkachi' re'
nuun' ráa:

—Nu'u' kúvi José, ñani' rán, ya nxikó rán nuun'
ñivi kuá'án' ñu'un Egipto. ⁵ Jee ntañú'ún koto
núku'yá' ini' rán ni koto kítí' ini' rán jín maarán jie'e'
ya nxikó rán nu'u' nuun' rá ñivi nkiji ya'á, chi ntají
Ndiosí' xí'na ka' nu'u' ya'á nsú ká' ráno'ó sáva sikáku
re' rá ñivi kuteku' ráa. ⁶ Ya kuá'an' uvi' kuiya' ya íyó
tama' nuun' ñu'un rá ñuun', jee kúni' ii' u'un' kuiya'
ka' ya ni nnáta'ví ráa ñu'un sáva taji ráa nikin ni
náke'en ráa tátá' sa'á. ⁷ Soo nchuchí Ndiosí' nu'u'
xí'na ka' nsú ká' ráno'ó sáva sa'á re' ya kinoo ii'
ichiyúkún' kiji nuun' rán nuun' ñu'ún, chi vii' nsa'á
re' sáva sikáku re' rá ñivi kue'e' nasíkuiti'.

⁸ Saáva nsú ráno'ó ví ya ntají nu'u' ya'á, chisa'
maá Ndiosí' ví-i. Jee ñani Ndiosí' nu'u' kúvi ni'
kuéntá' táa' nuun' Faraón ya nákutíñú ni' nuun' re',
jín ya kúvi ni' ito'o' koso' ni' nuun' ni'i vetíñú re', jín
ya nísotíñú ni' tátúni' ni' nuun' ni'i ñu'un Egipto.
⁹ Ñama' rán kuá'án' rán nuun' tátá' ni', jee kachi' rán
nuun' re': “Su'va kachi' se'ya yíh nú José: ñani Ndiosí'

nu'u' kúvi ni' Ito'o' nuun' ni'i ñuun' Egipto. Ne'en' nuun' nu'u'. Koto kúkáin ini' nú. ¹⁰ Jee kunee' nú nuun' ñu'un ñuun' sánitín Gosén. Jee su'va koo yatin nú jín nu'u'. Kunee' nú yukuán jín rá se'ya nú jín rá tiání nú jín ni'i rá sana' lí'í nú jín rá xinikí' nú, jín ni'i rá nantíñú kúmí nú. ¹¹ Jee yukuán taji ni' nuun' nú ya kaji' rán sáva ntu nulá'ví nú, jín rá tá'án ve'i nú, jín ni'i ya kúmí nú, chi sukuán koo ii' ka' tama' u'un' kuiya' ka'", kachi' rán nuun' tátá' ni'.

¹² 'Ráno'ó né'ya jínúun' rán jín ñani' ni', Benjamín, né'ya jínúun' re' ya maání' ví ya nkachi' rá tu'un ya'á nuun' rán. ¹³ Jee kuá'án rán jee nakani rán nuun' tátá' ni' jie'e' ni'i tiñu niso ni' kúñá'nú ni' nuun' ñu'un Egipto, jín ni'i ya nini' rán ya'á. Yachi' rán kuake'en rán tátá' ni' jee kiji rán jín re' ya'á —nkachi' José.

¹⁴ Jee ñinumi re' súkún ñani' re', Benjamín, jee nna'yu' re'. Jee nna'yu' Benjamín jee ñinumi-i sukun' re'. ¹⁵ Jee nteyu'ú José ntáká rá ñani' re', jee nna'yu' re' jín ráa. Jee sáá nkuvi ya'á, jee nka'an' rá ñani' re' jín re'.

¹⁶ Jee ne vetíñú Faraón nkenta tu'un ya káchí' ya nkenta rá ñani' José, jee jie'e' yukuán nkáá nkuva'a ini' Faraón jín rá tee nísotíñú ya jiátíñú re'. ¹⁷ Jee nkachi' Faraón nuun' José:

—Kachi' nuun' rá ñani' nú ya: “Tee rán carga yaṭa' rá burrú' rán jee nikó rán kino'on' rán nuun' ñu'un ñuun' Canaán. ¹⁸ Jee nake'en rán tátá' rán kiji rán jín re' jín rá tá'an ve'i rán nuun' ni'. Jee taji ni' nuun' rán ñu'un va'a ka' ya íyó nuun' ñu'un ñuun' Egipto, jee kaji' rán ya kene nuun' tátá' sa'á ya íyó nuun' ñu'un ya'á.” ¹⁹ Jee no'ó sumi tatúní' nú nuun' raa ya'á ya: “Nake'en rán rá karretá' nuun' ñuun' Egipto, ki'in' rán jín raa sáva ku'un rá kuachi lúli rán, jín rá ña'an rán, jín tátá' rán, jee kiji rán. ²⁰ Jee koto náni'vi' ini' rán jie'e' rá nantíñú kúmí rán chi ya vá'a ka' ya íyó nuun' ni'i ñu'un Egipto vá kuvi rán”, —nkachi' Faraón nuun' José ya kachi' re' maa nuun' rá ñani' re'.

²¹ Jee su'va nsá'á rá se'ya Israel (Jacob). Jee njia'a José nuun' raa rá karretá' ya sánikua' ntatúní' Faraón, jín ya kaji' raa ichi. ²² Jee njia'a re' sa'ma jáá sáva sama raa sa'ma ñú'ún raa, soo nuun' Benjamín njia'a José uní' sientú' (300) xu'ún kaa plata jín u'un' moda sa'ma. ²³ Jee nuun' tátá' re' ntají re' rá ya'á: ují' burrú' ya níso rá nantíñú va'a ka' ya íyó nuun' ñu'un Egipto, jín ují' ka' burrá' ya níso nikin, jín ixtatíla', jín neyu sáva kaji' tátá' re' maa ichi. ²⁴ Jee nnachuichí re' rá ñani' re', jee kuano'on' raa, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Koto kántá'an tú'un rán ichi nuun' kuano'on' rán.

²⁵ Jee nkene raa nuun' ñuun' Egipto ku'a'an' raa jee nkenta raa nuun' ñu'un Canaán, nuun' néé' tátá' raa Jacob. ²⁶ Jee nnakani raa nuun' re' ya tékú' jí' José jín ya suvire' vá kúvi tee nísotíñú tátúní'-i nuun'

ni'i ñu'un ñuun' Egipto. Soo nsá'vi ini' Jacob jee ntu jínú' ini' re' tu'un káchí' ráa nuun' re'. ²⁷ Soo sáá nnaḱani ráa nuun' re' ni'i ya nkachi' José nuun' ráa, jee sáá nini' re' rá karretá' ya ntají José sáva kǐ'in' ráa jín re', jee nnuneí ini' re'. ²⁸ Saájee nkachi' Israel (Jacob):

—Ya nkuvi su'va, tékú' ij' se'ya yíi ni' José.
;Kǐ'in' ni' kine'yá ni' re' ne ntiá'an ka' kuvi' ni'!

Kua'an' Jacob nuun' ñu'un Egipto

46 ¹ Jee Israel (Jacob) nnaḱu'un re' ichi kǐ'in' re' jín ni'i ya kúmí re'. Sáá nkenta re' ñuun' Beerseba, jee nsoko' re' sana' nuun' Ndiosí' ya kúvi Ndiosí' ya nneñu'un tátá' re' Isaac. ² Jee yakuáá' yukuán Ndiosí' nka'an' jín Israel (Jacob) jee kájíkuiti' nini' re' ya nxiné'én' Ndiosí' nuun' re', jee nkachi' Ndiosí':

—Jacob, Jacob —nkachi'-i nuun' Israel (Jacob).

Jee nnaḱiníko' re':

—Ya'á íyó ni' —nkachi' re'.

³ Saájee nkachi' Ndiosí':

—Nu'u' kúvi Ndiosí', ya kúvi Ndiosí' ya néñu'un tátá' nú. Koto yúví nú kǐ'in' nú nuun' ñu'un Egipto, chi yukuán sa'á ni' ichiyúkún' kiji nuun' nú ñin nación máá ká'nú. ⁴ Jee kǐ'in' ni' jín nú nuun' ñu'un Egipto, jee maání' tava' rá se'ya ichiyúkún' nú yukuán. Jee sáá kuvi' nú jee kunee' José jín nú, jee nakasi' re' nchinúún nú —nkachi' Ndiosí' nuun' re'.

⁵ Jee kuíre nkene Jacob ñuun' Beerseba. Jee rá se'ya yíí Jacob nchu'un ráa tátá' ráa jín rá se'ya ráa jín rá ñasí'í ráa, ini' rá karretá' ya nchüichí Faraón sáva ku'un ráa maa kî'in' ráa. ⁶ Jee kuá'an' ráa nuun' ñu'un Egipto, jín rá sana' ráa, jín rá nantíñú ráa ya nní'in' ráa kúmí ráa nuun' ñu'un Canaán, jín ntáká ráa se'ya ichiyúkún' re'. ⁷ Rá se'ya yíí re' jín se'ya sí'í re', jín rá tiání re', ntáká rá se'ya ichiyúkún' re' kuá'an' ráa jín re'.

⁸ Jee rá ya'á kúvi rá súví rá se'ya ichiyúkún' Israel (Jacob) ya kuá'an' nuun' ñu'un ñuun' Egipto, Jacob jín rá ichiyúkún' re':

Rubén, ya nkuvi se'ya yíí xí'nañú'ún Jacob.

⁹ Jee rá se'ya yíí Rubén nkuvi Hanoc, Falú, Hezrón jín Carmi.

¹⁰ Jee rá se'ya yíí Simeón nkuvi Jemuel, Jamín, Ohad, Jaquín, Zohar jín Saúl, ya kúvi re' se'ya ñin ña'an nuun' Canaán.

¹¹ Jee rá se'ya yíí Leví: Gersón, Coat jín Merari.

¹² Jee rá se'ya yíí Judá nkuvi Er, Onán, Sela, Fares jín Zara. (Ya nî'í' Er jín Onán nuun' ñu'un Canaán.)

Jee rá se'ya yíí Fares nkuvi Hezrón jín Hamul.

¹³ Jee rá se'ya yíí Isacar: Tola, Fúa, Job jín Simrón.

¹⁴ Jee rá se'ya yíí Zabulón nkuvi Sered, Elón jín Jahleel.

¹⁵ Rá ya'á nkuvi rá se'ya yíí Lea ya niyo jín Jacob sáá néé' raa ñuun' Padán-aram, jee suni se'ya sí'í re' Dina. Jee ntáká rá se'ya ichiyúkún' raa nkuvi oko' uxu' uni' (33) rá tee jín rá ña'an.

¹⁶ Jee rá se'ya yíí Gad nkuvi Zifión, Hagui, Ezbón, Suni, Eri, Arodi jín Areli.

¹⁷ Jee rá se'ya yíí Aser nkuvi Imna, Isúa, Isúi, Bería jín ku'va raa ya naní Sera.

Jee rá se'ya yíí Bería nkuvi Heber jín Malquiel.

¹⁸ Rá ya'á nkuvi rá se'ya yíí Zilpa ya niyo jín Jacob, ya suviña vá nkuvi musú' sátíñú sain ya njia'a Labán nuun' se'ya sí'í re' Lea, jee rá se'ya ichiyúkún' raa nkuvi xa'un' iin (16) ñivi.

¹⁹ Jee rá se'ya yíí Raquel, ya nkuvi ñasí'í Jacob, nkuvi José jín Benjamín.

²⁰ Jee rá se'ya yíí José ya níyo jín Asenat nkuvi Manasés jín Efraín, ya nkaku nuun' ñuun' Egipto, jee Asenat nkuvi ña se'ya Potifera, ya nkuvi sutu' nuun' ñuun' On.

²¹ Jee rá se'ya yíí Benjamín nkuvi Bela, Bequer, Asbel, Gera, Naamán, Ehi, Ros, Mupim, Hupim jín Ard.

²² Rá ya'á nkuvi rá se'ya yíí Raquel ya níyo jín Jacob, jee ntáká rá se'ya ichiyúkún' ña nkuvi uxu' kumi' (14) ñivi.

²³ Jee se'ya yíí Dan nkuvi Husim.

²⁴ Jee rá se'ya Neftalí nkuvi Jahleel, Guni, Jezer jín Silem.

²⁵ Rá ya'á nkuvi rá se'ya yíí Bilha ya niyo jín Jacob, ya suviña nkuvi musú' sátíñú sain, ya njiá'a Labán nuun' se'ya sí'í re' Raquel, jee ntáká rá se'ya ichiyúkún' ña nkuvi uxa' ñivi.

²⁶ Ntáká rá ñivi ya nkanta jín Jacob nuun' ñu'un ñuun' Egipto, ya nkuvi ráa se'ya niñi' maaré', jee nkuvi ráa ñivi unixiko iñu' (66), jee ntuví nka'vi ráa rá ñasí'í rá se'ya yíí re'. ²⁷ Jee rá se'ya José, uvi' ráa, ya nkaku nuun' ñuun' Egipto. Jee saáva ntáká rá ñivi, ya nkuvi tá'án ve'i Jacob, ya nkenta ráa nuun' ñuun' Egipto nkuvi unixiko uji' (70) ñivi.

²⁸ Jee nchüichí Jacob xí'na ka' Judá kuane'yá-a José, sáva kiji José kita'an' re' tátá' re' Jacob nuun' ñu'un Gosén. Sáa nkanta ráa ñuun' Gosén, ²⁹ jee ntatúní' José ya sa'á tú'va ráa karretá' re', jee kuata'an' re' tátá' re' Israel (Jacob) nuun' ñu'un Gosén. Sáa nkenta re' ichinúún' tátá' re', jee ñakinumi re' tátá' re' jee na'án nna'yu' re' siki' chiyó' tátá' re'.

³⁰ Saájee nkachi' Israel (Jacob) nuun' José:

—Kúsí' ini' nì' sù kuvi' nì' vitan, chi nne'yá jínúun' nì' máá maá nú chi tékú' ii' nú —nkachi' Israel (Jacob).

³¹ Jee José nkachi' re' nuun' rá ñani' re' jín nuun' rá tá'an ve'i tátá' re':

—Kine'yá nì' Faraón jee ku'va nì' tu'un nuun' re', jee kachi' nì' nuun' re' ya rá ñani' nì' jín rá tá'an ve'i tátá' nì', ya néé' ñu'un Canaán, vaji ráa nuun' nu'u'. ³² Jee kúvi ráa tee náka sana' lí'í jín xinikì', jee vaji ráa jín ni'i rá sana' lí'í ráa jín rá xinikì' ráa jín ntáká ya kúmí ráa, kachi' nì' nuun' Faraón. ³³ Saájee sáá kana Faraón ráno'ó jee katu'ún re' ráno'ó na tiñu sátíñú rán, ³⁴ jee ráno'ó kachi' rán nuun' re' ya: “Ne súchí rán' yítíñú rán náka rán rá sana' iin nuún ni kuéntá' rá jí' yana'an rán'.” Jee sáva su'va kuvi kinoo rán kunee' rán nuun' ñu'un sánitíin Gosén, chi rá ñivi Egipto jíníichi' ráa ntáká rá tee náka sana' —nkachi' José.

47 ¹ Jee ku'a'an' José ku'va re' tu'un nuun' Faraón, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Tátá' nì' jín rá ñani' nì' nkenta ráa ya vaji ráa ne Canaán, jee nkenta ráa jín rá sana' lí'í ráa jín rá xinikì' ráa jín ni'i ya kumí ráa, jee néé' ráa ñu'un sánitíin Gosén.

² Jee ku'a'an' José jín u'un' rá ñani' re' ichinúun' Faraón. ³ Saájee níkatu'ún Faraón rá ñani' José:

—¿Na tiñu sátíñú rán? —nkachi' Faraón nuun' ráa.

Jee nnaxiníko ráa nuun' Faraón:

—Ránu'u', ya kúvi rán' musú' nú, kúvi rán' tee náka sana', iin nuún ni kuéntá' rá jíí' yana'án rán'.

⁴ Jee nkachi' ráa ka' nuun' Faraón:

—Vaji rán' sáva kinoo rán' nuun' ñuun' ya'á, chi ntuví ite' sáva kaji' rá sana' rán', ya kúvi rán' musú' nú, chi kútámá víí nuun' ñuun' Canaán. Saáva kova'a xá ini' nú taji nú ya kinoo rán' kunee' rán' nuun' ñu'un sánitíin Gosén.

⁵ Saájee nkachi' Faraón nuun' José:

—Tátá' nú jín rá ñani' nú vaji ráa nuun' nú. ⁶ Íyó núne ñu'un Egipto nuun' rán, sikúnee' nú tátá' nú jín rá ñani' nú nuun' ñu'un vá'a ka'. Sikúnee' nú ráa ñu'un ñuun' sánitíin Gosén. Jee retú jíí' nú ya íyó rá tee nteñu ráa ya nijia ini' ráa náka ráa sana', jee kani nú ráa kuneen kuéntá' ráa rá xinikí' nì' —nkachi' Faraón.

⁷ Jee kuá'an' José jín tátá' re' Jacob sáva xiné'én' re' maa ichinúún' Faraón. Jee níkan' tá'ví' Jacob ya sa'á Ndiosí' ya netu' kuvi Faraón.^x ⁸ Jee níkatu'ún Faraón Jacob:

—¿Nasa kuiya' íñí nú? —nkachi' Faraón.

⁹ Jee nnaxiníko Jacob nuun' Faraón:

—Ya íñí nì' sientú' oko' uji' (130) kuiya' ya kuá'an' vaji nì' ya'á yukuán ni. Yaku' ni kuiya' tékú' nì' jee ntuví íyó va'a. Jee ni ntiá'an kenta nì' kuiñí nì'

---

^x 47:7 Áxí: Njia'a Jacob tu'un káva'a yíñú'ún re' nuun' Faraón.

© 1996 David C. Cook

rá kuiya' kua' niñi rá jíí' ni' yana'án ni kua'an'
vaji ráa.

¹⁰ Jee kuíre nka'an' tuku Jacob tu'un va'a ya
netu' kuvi Faraón jee nkene Jacob nuun' íñi Faraón.

¹¹ Jee nsikúnee' José tátá' re' jín rá ñani' re' nuun'
ñu'un vá, jee njia'a José nuun' ráa ñu'un máa va'a ka'
ya íyó nuun' ñu'un ñuun' Egipto, ya káa nuun' ñu'un'
ñuun' sánitín Ramsés sáva kunee' ráa yukuán,
sánikua' ntatúní' Faraón. ¹² Jee suni njia'a José rá
kaji' tátá' re', jín rá ñani' re' jín ni'i rá tá'án ve'i tátá'
re', sáni naja kua' se'ya ráa íyó.

**Néen kuéntá' José nuun' ñujiín' Faraón
tiempú' tama'**

¹³ Jee ntuná' íyó ya kaji' rá ñivi nuun' ni'i ñu'un
yukuan, chi íyó nasíkuiti' tama', jee kuítá rá ñivi
ñuun' Egipto jín Canaán, chi kútámá víí. ¹⁴ Jee
nna'ke'en José ni'i xu'un rá ñivi ñuun' Egipto jín rá
ñivi ñuun' Canaán ya nchunáán ráa nuun' trigú' ya

nke'en ráa, jee nchu'un va'a re' maa ini' ve'i Faraón.
¹⁵ Jee sáa ni'i xu'ún nuun' ñuun' Egipto jín nuun'
 ñuun' Canaán, jee ni'i rá ñivi Egipto ña'an' ráa
 ñakachi' ráa nuun' José:

—Taji xá ya kaji' rán'! ¿Na kivi chi íyó kivi'
 rán' ichinúún' no'ó, jie'e' ya nni'i xu'ún rán' rúsa?

¹⁶ Jee nñaxiníkó José nuun' ráa:

—Retú ya nni'i xu'ún rán, kiji rán jín rá sana'
 rán taji rán rátí' jee sama ni' rátí' jín trigú'
 —nkachi' José.

¹⁷ Jee ña'an' ráa jín rá kiti lalá ráa, jín rá sana'
 lí'í ráa, jín rá xinikí' ráa, jín rá burrú' ráa nuun' José
 jee nuun' rá sana' ráa vá njia'a José trigú' nuun' ráa
 kuiya' yukuán.

¹⁸ Jee sáa njia'a kuiya' yukuán, jee kuiya' uvi'
 ña'an' tuku ráa nkachi' ráa nuun' José:

—Ntu chise'í rán' yu'ú rán' nuun' nú ya nni'i
 xu'ún rání', jee suni rá sana' rán' ya kúvi rátí' sana'
 nú, ito'o' rán'. Jee ntuví ka' kínóo nantíñú rán' taji
 rán' nuun' nú, ito'o' rán', chisa' kuachi íyó ñuné'yú'
 rán' jín ñu'un rán'. ¹⁹ ¿Na kivi chi kivi' rán' ni
 né'yá nú ránu'u' jee naan' ñu'un rán' résa? Ke'en nú
 ránu'u' jín rá ñu'un rán', jie'e' nikin kaji' rán'. Jee
 saáva kivi rán' musú' satíñú sain nuun' Faraón jee
 ñu'un rán' kivi Faraón maa, jee sáva taji nú nikin
 tata' nuun' rán' sáva kuteku' rán' ka' jee nkuví' rán'
 jee sáva nkóo sain ñu'un —nkachi' ráa nuun' José.

²⁰ Saájee nke'en José ni'i rá ñu'un ñuun' Egipto
 sáva kivi Faraón maa, chi nxikó ntáká rá ñivi ñuun'

Egipto rá ñu'un ráa, jie'e' nó'o ví'í ráa tama'. Jee su'va njia'a ñu'un ráa kuvi ñu'un Faraón. ²¹ Jee nsa'á re' rá ñivi ñuun' Egipto nkuví ráa musú' sátíñú sain' nuun' ni'i ñuun' Egipto, ne íyó ichi Egipto jín ne íyó inka ichi. ²² Jee kuachi kuiti' rá ñu'un rá sutu' ntuví nke'en José, chi íyótúní' sá njia'a Faraón nyaji' rá sutu', saáva ntuví nxíko ráa rá ñu'un ráa.

²³ Jee kuíre nkachi' José nuun' rá ñivi:

—Vitan rá jee nni'in' ni' ráno'ó jín rá ñu'un rán kuvi Faraón maa. Kune'yá rán, ya'á íyó nikin tata' sáva taji rán maa nuun' ñu'un. ²⁴ Jee íyó ku'va rán nuun' Faraón ñin kilo tata' sá'á rán' nuun' ya u'un' kilo, jee kumi' kilo kinoo jín rán sáva taji rán maa nuun' ñu'un rán jín sáva kaji' rán, jín rá ñivi tá'án ve'i rán, jín rá se'ya rán —nkachi' José nuun' ráa.

²⁵ Jee nñaxiníko ráa nuun' José:

—jNsikáku nú ránu'u' ya kuteku' rán' ka'!
jMani' ini' nú né'yá nú ránu'u', jee kuvi rán' musú' satíñú sain nuun' Faraón! —nkachi' ráa nuun' José.

²⁶ Saájee su'va ñakin' José tu'un ya'á ya tátúní' jie'e' ñu'un ñuun' Egipto ne vitan, ya íyó ku'va rá ñivi nuun' Faraón ñin kilo tata' sá'á ráa nuun' ya u'un' kilo tata' nsa'á ráa. Soo kuachi rá ñu'un rá sutu' ni ntuví nkenta kuvi-i ñu'un Faraón maa.

---

^y 47:21 Káchí' tu'un hebreo: Ntava' re' rá ñivi ñu'un ráa jee nsikúnee' re' ráa rá ñuun'.

Nuun' ní'í yá kuíni Jacob

²⁷ Jee nnee' rá ñivi Israel ñu'un Egipto. Jee yukuán nnee' ráa nuun' ñu'un sánitín Gosén. Jee yukuán nni'in' ráa ñu'un, jee nnaṭa'vi' ví'í ráa jee nkenta ráa nnukue'e' nasíkuiti' ráa. ²⁸ Jee nnee' Jacob nuun' ñuun' Egipto xa'un' uvi' (17) kuiya', jee nkenta niñi re' sientú' uvixiko uxa' (147) kuiya'.

²⁹ Jee vakuyatin kivi' kuvi' Israel (Jacob), jee nkana re' se'ya re' José, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Retú íyó nkuneí ni' ni'in' ni yá koo mañi' ini' nú kune'yá nú nu'u', kova'a xá ini' nú chisó na'á nú nteñu sí'in tókóo ni', jee sa'á náa' nú nuun' nu'u' yá sikúnkui naa' nú jín nu'u' jee kova'a ini' nú, koto sé'í rán ñuné'yú' ni' nuun' ñuun' Egipto. ³⁰ Sáa kuvi' ni' jee ki'in' ni' najiaví nkaa ni' jín rá jí'í ni' yana'án, jee tava' nú nu'u' nuun' ñuun' Egipto jee se'í nú ñuné'yú' ni'í' ni' nuun' yí'í ráa —nkachi' Israel (Jacob) nuun' se'ya re' José.

Jee nkachi' José:

—Sa'á ni' sánikuá' nkachi' nú.

³¹ Jee nkachi' tuku Israel (Jacob):

—¡Sa'á náa' nú tu'un ka'an' nú! —nkachi' re'.

Jee nsa'á náa' José nuun' tu'un ká'án' re'. Jee saájee nnaquaxin nei Israel (Jacob) maáré' xini' ito nuun' káá re'.

Chísóyu'ú Israel (Jacob) ya vá'a kuvi
nūn' Efraín jín Manasés

48 ¹ Jee yaku' ni tiempú' ya njia'a ya'á jee nkachi' rá ñivi nūn' José:

—Kú'ví' tátá' nú.

Saájee ñane'yá José nūn' tátá' re', jee kuá'an' re' jín ni núví' rá se'ya re', ya kúvi Manasés jín Efraín.
² Jee nkachi' iin ñivi nūn' Jacob:

—Se'ya nú José nkenta-a kune'yá-a nó.

Jee nnaśanéí Israel (Jacob) ini' re' nnaḱunee' re' nūn' ito káá re'. ³ Jee nkachi' re' nūn' José:

—Ndiosí' ya níso re' ni'i fuersá' íí' nkituvi re' nūn' ni' nūn' ñuun' ya naní Luz nūn' ñu'un Canaán, jee nchísóyu'ú re' ya sa'á re' ya vá'a jín nu'u'.
⁴ Jee nkachi' re' nūn' ni': “Kune'yá, chi maání' sa'á ya nata'vi' ví'í rá se'ya ichiyúkún' kiji nūn' nú jee nukue'e' nasḱuiti' ráa, jín ya ne nūn' no'ó kene ku'e'e' ñuun'. Jee ku'va ni' ñu'un ya'á nūn' rá ichiyúkún' nú ya kiji ichinúún' nú sáva kuvi ñu'un ráa nínkání”.

⁵ Jee vitan jee nkaku rá uvi' se'ya nú nūn' ñuun' Egipto ya'á, ne ntiá'an kiji ni' kune' tútú ni' jín nú nūn' ñuun' Egipto, jee nake'en ni' rá se'ya nú, Efraín jín Manasés, kúvi ráa rá se'ya ni' kuéntá' kúvi Rubén jín Simeón se'ya ni'. ⁶ Jee rá se'ya nú ya koo tiempú' ichinúún' nūn' ni núví' ráa ya'á, kuvi rává rá se'ya nú. Jee rá se'ya nú ya koo tiempú' ichinúún' ni'in' rává ta'vi' ya kuvi ñu'un nteñu ñu'un ya kuvi ta'vi' ya ni'in' Efraín jín Manasés. ⁷ Jee sáá nkene ni'

nuun' ñuun' Padán-aram jee nnikó ni' ya'á, jee ni'i'
 Raquel ichi nuun' ñu'un ñuun' Canaán, jee nkumani'
 yaku' ni ka' ne ntiá'an kenta ni' nuun' ñuun' Efráta,
 jee nnukuí'yá' ini' ni', jee nse'í ni' ña yukuán, nuun'
 kúvi ichi kuá'an' ñuun' Efráta, (ya naní Belén vitan)
 —nkachi' Israel (Jacob) nuun' se'ya re' José.

⁸ Jee nini' Israel (Jacob) rá se'ya José, jee
 nikatu'ún re':

—¿Né iin kúvi rá ya'á? —nkachi' Jacob.

⁹ Jee nnaxiníko José nuun' tátá' re':

—Rá se'ya ni' kúvi raa, ya ntaji Ndiosí' nuun' ni'
 nuun' ñuun' Egipto ya'á —nkachi' José.

Saájee nkachi' tátá' José nuun' José:

—Kova'a xá ini' nú, sikúyatin nú ka' xá raa
 nuun' ni', sáva ku'va ni' ya vá'a ya sa'á Ndiosí' jín raa.

¹⁰ Jee ya nkuñá'nú nasíkuiti' Israel (Jacob) jee
 ya vaji kukuáá re', jee ntuví kúvi ka' kune'yá va'a re'
 ka', saáva nsikúyatin José rá kuachi re' nuun' tátá'
 re', jee nteyu'ú tátá' re' raa jee ñinumi re' raa. ¹¹ Jee
 kuíre nkachi' re' nuun' José:

—Ntu ka' nétu ni' kune'yá tukuni no'ó, soo suni
 ne nstúvi Ndiosí' rá se'ya nú nuun' ni' —nkachi' Israel
 (Jacob) nuun' José.

¹² Jee nsiíyo José rá kuachi rá x̄inítí' tátá' re', jee ñ̄axin nei re' nuun' re' ne nuun' ñ̄u'ún. ¹³ Jee kuíre nke'en José ni núví' rá se'ya re', jee ntiin re' Efraín jín na'á kuá'á re', sáva nkinoo-o ichi sátín tátá' re' Israel (Jacob), jee ntiin re' Manasés jín na'á sátín re', sáva nkinoo-o ichi kuá'á tátá' re', jee nsikúyatin re' ráa nuun' tátá' re'. ¹⁴ Soo nsikáa Israel (Jacob) rá na'á re', jee nsama tá'án re' rá na'á re' jee nchisó re' na'á kuá'á re' x̄iní' Efraín, ya kúvi tee súchí ka', jee nchisó re' na'á sátín re' x̄iní' Manasés, súnika' kúvi re' tee ya nkaku xí'nañú'ún. ¹⁵ Saájee nkachi' yachi' re' ya netu' kuvi José jín rá tu'un ya'á:

Copyright © Global Recordings Network. Used with permission.

“Ndiosí' ya nika naa' Abraham jín Isaac
ichinúún'-u,

ya nkuvi ráa rá tátá' jíí' nì',

jee kúvi re' Ndiosí' ya nkumí nu'u' ne kivi'
nkaku nì' jín ne vitan,

¹⁶ jee Ndiosí' ya kúvi máá najiá'á' íí' ya nnakani
núne nu'u' nuun' nì'i ya nivá'a,

jee jíká'n' tá'v'í' n'í' yá sa'á re' yá netu' kuvi rá tee
súchí ya'á.

Jee jie'e' raa jee naku'un ini' rá ñivi súv'í nu'u'
jín rá súv'í rá tátá' jí' n'í', Abraham jín Isaac.

Jee nā ká' kukue'e' nasíkuiti' raa

sáva kenta koo nasíkuiti' rá se'ya ichiyúkún' kiji
nuun' raa ñiv'í ya'á",

nkachi' Israel (Jacob).

¹⁷ Sáa nini' José yá chísó tátá' re' na'á kuá'á re'
xini' Efraín jee ntuv'í tá'án ini' re' maa, jee saáva ntiin
re' na'á kuá'á tátá' re' sáva xitá' re' na'á tátá' re' xini'
Efraín jee sáva chísó re' maa xini' Manasés, ¹⁸ jee
nkachi' re' nuun' tátá' re':

—¡Ntuv'í, tátá' n'í! ¡Nsú su'va ví! Chi ya'á ví tee
súchí yá nkaku xí'nañú'ún jee chísó nú na'á kuá'á nú
xini' re' —nkachi' José nuun' tátá' re'.

¹⁹ Soo ntuv'í nkuíni tátá' re' sa'á yá nkachi' re',
jee nkachi'-i:

—Ya jín'í' n'í' se'ya yíí, ya jín'í' n'í' yá suni maaré'
kenta re' kuvi re' ñin tata' ichiyúkún' máá ká'nú jee
suni kuñá'nú rá tata' ichiyúkún' re'. Soo ñani' súchí
re' ká' ya'á kuvi-i maa kuñá'nú ká' nsú ká' maaré', jee
rá ichiyúkún' re' kenta raa kuvi raa kue'e'
nasíkuiti' nación.

²⁰ Jee máá kivi' yukuán jee nkachi' tátá' re' yá
netu' kuvi raa jín rá tu'un ya'á:

—Rá ñivi ñuun' Israel jee kuatíñú ráa rá súví rán sáva kachi' ráa ya netu' kúvi ñivi, jee kachi' ráa: “Ná ká' sa'á Ndiosí' ya netu' kuvi ráno'ó kuéntá' nsá'á re' jín Efraín jín Manasés”, kachi' ráa —nkachi' Israel (Jacob).

Jee su'va nchisó re' Efraín nuun' Manasés. ²¹ Jee nkachi' Israel (Jacob) nuun' José:

—Kune'yá chi saa né íyó kuvi' ni', soo koo Ndiosí' jín ráno'ó jee kinaka re' ráno'ó ya níko rán nuun' ñu'un rá jí' rán yana'án. ²² Jee nuun' no'ó ntaji ni' ká' ñu'un nsú ká' nuun' rá ñani' nú, chi taji ni' ñu'un ñuun' Siquem^z nuun' nú, ya nkantá'án ni' jee nxítá ni' maa xintíín rá ñivi amorreo —nkachi' Jacob.

Káchí' yachi' Jacob ya ná kuvi jín rá se'ya yíí re'

49 ¹ Nkana Jacob rá se'ya re' jee nkachi' re':

“Kinutútú rán nuun' ni' jee kachi' ni' nuun' rán ná kuvi ya kiji nuun' rán tiempú' kiji ichinúún'. ² Kinutútú rán ráno'ó se'ya ni', jee teso'ó rán nu'u' ya kuvi ni' tátá' rán Jacob.

³ No'ó Rubén,

kúvi nú se'ya yíí ni' ya nkaku xí'nañú'ún,
jee fuersá' xí'nañú'ún ni' nkene nú
ya níyo nuun' ni' sáá nijia ni' kúvi ni' tee.

Jee kéne nú ká' nuun' kúñá'nú nú jee íyó ká'
fuersá' nuun' nú.

^z 48:22 Siquem kúvi ñin ñuun' áxí iyo iká' yuku áxí xini' yuku ya íñí yukuán.

⁴ Soo jiá'a sa'á nú kuéntá' jínu nute,
 jee nkúvi nú ka' ya xí'nañú'ún,
 chi nkaa nú nuun' ito ni' jín ña'an nnaikasain ni'
 jee njia'a nú tunkánuun nuun'-ó.

⁵ Simeón jín Leví ñani' raa,
 jee xeen' nsa'á raa jín yuchi' espada raa.

⁶ Jee nsá' kivi ni' nuun' nútútú raa nátú'ún raa,
 ni nkánitá'án ni' jín raa sáá nútútú raa,
 chi nkiti' ini' raa jee nsa'á raa niyi
 jee nkuva'a ini' raa ñe'ne' raa rá tuchi tókóo
 jie'e' rá toro sáva sa'á lénkó raa rátí'.

⁷ Kosoninu ya nkiti' ini' rán chi xeen' kítí' ini'
 rán.

Jee kosoninu ya xeen' ini' rán nsa'á kini rán ntu
 ná'ví ini' rán.

Jee sa'á sín ni' rá se'ya ichiyúkún' kiji nuun' raa
 jee sikútenuun ni' raa nuun' ñu'un rá
 ichiyúkún' Israel.

⁸ Jee no'ó Judá,
 rá ñani' nú nakuetú'ún raa no'ó,
 jee kunei' nú siki' rá ñivi tufi' ta'án jín no'ó,
 jee ne' rá ñani' maánú nakuiñi' íti raa kuaxin nei
 raa maáráa nuun' nú.

⁹ Jee no'ó, Judá, se'ya maání',

kúvi nú kuéntá' iin nika'a súchí ya kúvi se'ya
 iin nika'a,
 jee sáá ní'i yájí' tì' kiti ntiin tì',
 jee jiáxin tì' xini' tì' jee jiákava tì' nuun' ñu'un.
 Jee ya kúvi tì' kuá' iin nika'a ká'nú,
 jee, ¿ne iin vá kiji ini' stañá'án maa rúja?
¹⁰ Jee nkuíyo bastón nuun' Judá,
 jee kinoo bastón tee néetiñu jín rá ichiyúkún'
 kiji nuun' re'
 ya tatúní' ráa nekua' kiji tee xí karútí' vá,
 jee rá ñivi ntáká rá ñuun' kaníjiá ráa re'.
¹¹ Jee [koo kue'e' nasíkuiti' tata' sá'á nuun' rá
 se'ya ichiyúkún' kiji nuun' re'
 ya kuvi] ku'ni' iin ráa burrú' lúlí re' rá yokú'ú'
 uva máá vii' va'a [sú yájí' tì' maa].
 Jee [koo kue'e' nasíkuiti' nute nuxi nixi' uva
 ya kuvi] nakete ráa sa'ma ráa maa.
 Jee nakete ráa sokotó' ráa jín nute nuxi uva.
¹² Jee túvi neen' ka' rá nchinúún ráa nsú ká' nuxi
 nixi' uva.
 Jee kuíjín ví'í rá nu'un ráa jie'e' kue'e' ví'í xukui
 jí'i ráa.^a

^a 49:12 Koo kue'e' ví'í tata' sá'á jín nuxi nixi' uva jín xukui ya íyó ya kaji' ráa ko'o ráa ya túvi íyó va'a ví'í ráa, sáá kune'ya ñivi nchinúún ráa áxí nu'un ráa.

¹³'Jee Zabulón chi

kunee' rá se'ya ichiyúkún' kiji nuun' re'
yu'ú nteñú'ún,

jee yukuán koo nuun' kikuñi' rá barkú'.

Jee rá xé'ñú kenta kuvi ne nuun' káá ñuun'
Sidón.

¹⁴'Jee Isacar chi

kúvi nú kuéntá' burrú' nakui'.

Kuéntá' kava rá se'ya ichiyúkún' nú nteñu rá
uvi' kurá' rá lanchi,

¹⁵ chi nini' ráa ya va'a íyó nuun' najiaví ráa,

jín ya vii' ñunkúún íyó ñu'un ráa.

Jee nakuaxin nei ráa maáráa

jee kenta kuvi ráa musú' satíñú yíí.

¹⁶'Jee Dan chi

tatúní' rá se'ya ichiyúkún' re' nuun' rá ñivi
ñuun' maaré'

kuéntá' ñin rá inka tata' ichiyúkún' Israel
(Jacob)

ya tátúní' ráa nuun' rá ñivi ñuun' maáráa.

¹⁷ Jee Dan chi

kúvi re' kuéntá' ñin koo ya káá yuichi,

ya yáyí'í xujié'é' kiti

jee sá'á-a ya jíeté' yátá ñivi ya yósó' yata' tí'.

18 '¡Oh, Ito'o', nétu ni' ya sikáku nú nu'u'!

19 'Jee Gad chi

kiji iin ejército siki' rá se'ya ichiyúkún' re'
kantá'an-a siki' raa,

soo suni kunikin' raa kenta raa yata'-a kantá'an
raa jín-i.

20 'Jee Aser chi

máa vá'a máa nu'ú ya kaji' rá se'ya
ichiyúkún' re',

jee sa'á raa máa neyu vá'a ya tá'an ini' rá tee
tátúní' kaji' raa.

21 'Jee Neftalí chi

kuvi re' kuéntá' iin isu', ya naní gacela, ya
íñí núne

jee ka'an' rá se'ya ichiyúkún' re' máa tu'un vii'.

22 'Jee José chi

kuvi re' kuéntá' iin yokú'ú' íñí yatin nuun'
káku nute,

ya jiá'a ví'í rá vixí',

jee rá na'á-a kaa koo nuun' nsama'.

23 Jee rá tee jiátínú arco ku'un ta'vi' ini' raa
kune'yá raa maa,

jee tivi' raa maa jín flecha raa jee ixtaña'an
raa maa.

24 Soo José chi kinoo kutú arco re'

jee nakui' rá na'á re' sa'á Ndiosí',
 jee máá Ndiosí' kúñá'nú nasíkuiti' nuun' ni'i.
 Jee Ndiosí' ví ya néñu'un Jacob maa,
 jee Ndiosí' ví ya néen kuéntá' re' Jacob kua' tee
 náka sana',

jee kúmí kútú-u Israel kuéntá' iin kava yuu'.

²⁵ Ndiosí' ya néñu'un tátá' nú maa jee chineí
 re' no'ó.

Jee maaré' niso re' fuersá' í' ni'in ya kúñá'nú
 nasíkuiti' re' nuun' kuaíyó,

jee maaré' sa'á ya netu' kuvi nú jín ya vá'a ya
 váji ne súkún,

jín ya vá'a ya váji ne nuun' káku nute
 chiji ñu'un.

Jee sa'á re' ya netu' kuvi nú ya kukue'e' se'ya nú
 jín sana' nú.

²⁶ Nu'u' ya kúvi ni' tátá' nú,

táji ni' rá tu'un vá'a nuun' nú ya netu' kuvi nú.

Jee tu'un táji ni' nuun' nú kúvi ya vá'a ka' nsú
 ká' rá tu'un va'a ya ntaji rá jí' ni' yana'án
 nuun' ni'.

Jee rá tu'un ni' kúvi vá'a ka' nsú ka' ya vá'a ya
 váji rá yuku ya íyó nínkání.

Jee na ka' kinoo ya vá'a vá nuun' José
 ya maaré' kúñá'nú nteñu rá ñani' re'.

²⁷ Jee Benjamín

kuvi re' kuéntá' ìin vá'ú' xeen'

ya síkuáchi kuachi tì' kiti ntiin tì',

jee yane'en' yájí' tì' maa jee yánini tásáva-a
ya nkinoo",

nkachi' Israel (Jacob) nuun' rá se'ya re'.

²⁸ Ntáká rá ya'á kúvi ni uxú' uvi' (12) rá tata' ichiyúkún' Israel (Jacob). Jee rá tu'un ya'á kúvi ya nkachi' tátá' ráa Israel (Jacob) nuun' rá se'ya-a. Jee nkachi' re' ya vá'a nuun' ta ìin ráa sáni íyó ni'in' ta ìin ráa.

Sáa ni'ì' Israel (Jacob)

²⁹ Jee ntatúní' Israel (Jacob) nuun' rá se'ya re' jín rá tu'un ya'á ya nkachi' re':

—Kivi' ká'vi ni jee kuvi' ni' jee nake'en Ndiosí' áníma' ni' nutútú ni' ichi kútú jín rá áníma' rá tátá' jíí' ni' yana'án. Jee se'í rán nu'u' xíin nuun' káá rá jíí' ni' yana'án ini' yavi' kava ya káá nuun' ñu'un tee naní Efrón ya kúvi tee hitita. ³⁰ Yavi' kava vá ví ya káá ñu'un naní Macpela, ichinúún' ñuun' Mamré, ya káá ñu'un Canaán, jee nke'en Abraham yavi' kava vá jín ñu'un Efrón, ya kúvi hitita, sáva kuvi-i ñu'un re' sáva kúvi-i ve'i níyì re'. ³¹ Jee yukuán nse'í ráa Abraham jín ñas'í' re' Sara. Jee yukuán nse'í ráa Isaac jín ñas'í' re' Rebeca. Jee suni yukuán nse'í ni' Lea. ³² Jee ñu'un jín yavi' kava ya káá yukuán kúvi ya nke'en Abraham nuun' rá se'ya Het ya kúvi ráa ñivi hitita.

³³ Jee sáá nkuvi ntatúní' Jacob rá tu'un ya'á nuun' rá se'ya re', jee nñachisó re' jie'e' re' nuun' íto jee ni'i' re', jee nñake'en Ndiosí' ánima' re' nutútú re' ichi kútú jín rá ánima' rá tátá' jí' re' yana'án.

50 ¹ Saájee ñakinumi José ñuné'yú' ni'i' tátá' re', jee nna'yu' re' nuun' ñuné'yú' jee nteyu'ú re' maa. ² Jee kuíre ntatúní' re' nuun' rá tee tátán ya kúvi rá tee jiátíñú maaré' ya sástákoó raa ñuné'yú' ní'i' tátá' re' Israel (Jacob) sáva kise'í raa maa. ³ Jee nkuvi uvixiko (40) kivi' jee nsijínu raa ya nsa'ástákoó raa ñuné'yú' ní'i' re', chi iin sukuán kivi' vá íyó sa'á maa. Jee rá ñivi ñuun' Egipto nna'yu' raa, jee nkukuéká ini' raa jie'e' Israel (Jacob) unixiko uji' (70) kivi'. ⁴ Jee sáá njia'a rá kivi' ya tunkuí'yá' ini' raa jie'e' Jacob, jee nka'an' José jín rá ñivi yí'í vetíñú ká'nú Faraón jee nkachi' re' nuun' raa:

—Retú ni'in' ni' ya mañi' ini' rán né'yá rán nu'u', jee kachi' rán xá nuun' Faraón ⁵ ya nsa'á nyii tátá' ni' ya sa'á náa' ni' nuun' tu'un ka'an' ni' chi nkachi' re': “Kune'yá, sané' kuvi' ni'. Kise'í nú ñuné'yú' ni' ini' yavi' kava nuun' ya nsa'á tú'va ni', ya íyó ñu'un Canaán”. Saáva jíkán' tá'ví' ni' ya taji nú k'i'in' ni' kise'í ni' ñuné'yú' ní'i' tátá' ni'. Jee ré nkuvi nse'í ni' re', jee nikó ni' —nkachi' José.

⁶ Jee nkachi' Faraón:

—Kuá'án kise'í nú tátá' nú kuéntá' sánikuá' ya nsa'á re' ya sa'á náa' nú nuun' ká'án' nú ya sa'á nú —nkachi' Faraón.

⁷ Jee kuá'an' José kuase'í re' tátá' re', jee ntáká rá tee níso tiñu ya yí'í ini' vetíñú Faraón jín rá ñivi

kúñá'nú nuun' ñu'un Egipto kútá'án raa jín José kuá'an' raa jín re', ⁸ jín ntáká rá ñivi tá'án ve'i José, jín rá ñani' re', jín rá ñivi ve'i tátá' re' kuá'an' se'í raa tátá' re'. Jee kuachi rá suchí kuáchí raa, jín rá sana' lí'í raa jín rá xinikí' raa nxinóo raa nuun' ñu'un Gosén. ⁹ Jee suni kuá'an' ñivi ñú'ún ini' karretá' jín rá yósó' rá kiti kutá'án raa jín José kuá'an', jee saáva kue'e' nasíkuiti' raa kútá'án jín José kuá'an' ¹⁰ Jee sáá nkenta raa nuun' ñu'un nuun' kúyutún nikin tata' sá'á ñuun' naní Atad ya káá íyó ka' ichi yunteká'nú Jordán, jee yukuán jiáku ini' raa jee sá'á raa ñujín' nívini' núkuí'yá' ini' raa jie'e' niyi raa. Jee niyo tunkuéká ini' José uxa' kivi' jie'e' ní'i' tátá' re'.

¹¹ Jee sáá nini' rá ñivi neé' nuun' ñu'un sánitín Canaán, ya jiaku ini' rá ñivi Egipto nuun' ñu'un nuun' kúyutún nikin tata' sá'á ñuun' Atad, jee nkachi' raa:

“Ya'á kúvi ñin ñujín' nívini' núkuí'yá' ini' rá ñivi Egipto”, nkachi' raa.

Saáva nsikúnání raa súvi nuun' ñu'un yukuán Abel-Mizraim,^b ya káá íyó ka' ichi yunteká'nú Jordán. ¹² Jee nsa'á rá se'ya yí Jacob jín tátá' raa sánikuá' ntatúní' re' nuun' raa. ¹³ Chi kuá'an' raa jín ñuné'yú' ní'i' tátá' raa nuun' ñu'un Canaán jee nse'í raa maa ini' yavi' kava nuun' ñu'un naní Macpela, ya nke'en Abraham nuun' Efrón, ya kivi te hitita, sáva kivi-i ñu'un re' sáva kúvi-i ve'i níyi re', jee ñu'un ya'á jín yavi' kava vá káá ichinúún' ñuun' Mamré. ¹⁴ Sáá nkuvi nse'í José ñuné'yú' ní'i' tátá' re', jee nnikó re'

^b 50:11 Abel-Mizraim kuíni káchí!: nu've' ñivi Egipto, soo tésó'o maa kuéntá' núkuí'yá ini' ñivi Egipto.

kuano'on' nkaa re' jín rá ñani' re' jín ntáká rá ñivi
nkutá'án jín re' nse'í tátá' re'.

Násavá'a José ini' rá ñani' re'

¹⁵ Jee sáá nini' rá ñani' José ya ní'i' tátá' raa, jee
nkachi' ñin inka raa:

“Sanaan' jee ñú'ún ini' José tu'un ta'vi ini' re'
né'ya re' yó, jee nachunáán re' nuun'-ó jín ntáká ya
nívá'a nsá'á-órán re'”, nkachi' raa.

¹⁶ Saájee ntaji raa tu'un nuun' José:

“Ne ntiá'an ka' kuvi' tátá' nú, jee ntatúní' re'
nuun' rán', jee nkachi' re': ¹⁷ “Su'va kachi' rán nuun'
José: Kova'a xá ini' nú jíkán' tá'ví' ni' ya kuneká'nú
ini' nú rá niva'a jín rá kuachi rá ñani' nú ya nivá'a ví'í
nsá'á raa jín nú”, nkachi' re'. Saáva kova'a xá ini' nú
jíkán' tá'ví' rání' ya kuneká'nú ini' nú rá niva'a nsá'á
rán' ya kúvi rán' musú' Ndiosí' ya kuvi máá Ndiosí'
nnenu'un tátá' nú”, nkachi' raa nuun' ñani' raa José.

Jee ni jiá'a rá tee vá rá tu'un ya'á, jee ná'yú'
José. ¹⁸ Saájee nkenta máá rá ñani' José, jee ñakuññí'
ítí raa nuun' re' ne ñaxin raa teen' raa nuun' ñu'ún,
jee nkachi' raa:

—Ya'á íyó rání' nuun' nú kúvi rán' musú' ke'en
kí'i rán' xintíin nú —nkachi' raa.

¹⁹ Soo nnaixiníko José nuun' raa:

—Koto yú'ví rán. Chi, ¿á nu'u' nákunasi' ni'
nuun' Ndiosí' rúja? ¡Ntuví! ²⁰ Ráno'ó nka'vi ini' rán
sa'á kini rán nu'u', soo Ndiosí' nkunaa' ini' re' maa
sáva sama re' ya nivá'a vá sáva kene ya vá'a sáva sá'á

re' tiñu vá'a vitan, sáva sikáku ni' rá ñivi kue'e' tékú' raa. ²¹ Saáva koto yú'ví rán. Chi maání' taji ya kaji' rán jín rá se'ya rán —nkachi' José, jee su'va nnaşavá'a José ini' raa, jee vii' ñunkúún xá nka'an' re' jín raa.

Sáa ni'i' José

²² Néé' José jín rá tá'án ve'i tátá' re' nuun' ñuun' Egipto. Jee nteku' José sientú' uji' (110) kuiya'. ²³ Jee nkenta re' ka' nini' re' ka' rá tiání xúkuá se'ya re' ya kúvi raa tiání Efraín. Jee suni nkenta re' ka' nini' re' ya nkaku rá se'ya Maquir, ya kúvi re' se'ya Manasés jee nnaķe'en re' raa kuvi raa tá'án ve'i re'.

²⁴ Jee iin kivi' nkachi' José nuun' rá ñani' re':

“Yaku' ni ka' kúní' jee kuvi' ni', soo máá naá' nijia Ndiosí' kiji re' chineí re' ráno'ó, jee tava' re' ráno'ó nuun' ñuun' ya'á sáva kinaka re' ráno'ó nuun' ñu'un ya nchisóyu'ú re' ya ku'va re' maa nuun' Abraham, jín nuun' Isaac jín Jacob.”

²⁵ Saájee nsa'á José ya rá se'ya yí Israel (Jacob) ya sa'á náa' raa nuun' tu'un ká'án' raa, jee nkachi' re' nuun' raa:

“Máá naá' nijia ya kiji Ndiosí' chineí re' ráno'ó. Sáa kuvi ya'á, jee ráno'ó íyó ki'in' rán jín rá yikiníyi ni'”, nkachi' José nuun' rá ñani' keín re'.

²⁶ Jee ni'i' José nuun' ñuun' Egipto jee íñ re' sientú' uji' (110) kuiya'. Jee nsástákoó raa ñuné'yú' ní'i' re' sáva kise'í raa maa jee nchu'un raa maa ini' yatun'.